

J. Krodšneekš
(J. Krügerš)

Latwijas wehsture

Þirmà dala

Aliswehsture

U. Gulbja apgahdibà
Rigà, Suworowa celià Nr. 14

Uiswehsture

Sen jau biju nodomajis stahtees pee latweeschu tautas listena apraksta. Bet daschi nelabwehligi apstahkli, la newala, awotu truhkums, lihds schim to nelahwa. Kas wiswairaf mani attureja no schi darba, buhtu bijusi ta druhma aina, lahdu nahkios tehlot, runajot par muhsu tautas dsihwi sem zittauteeschu duhres. Nu, paldees Deewam, listena rats greefees, uslehtusi brihwibas saule, usleesmojusi zeriba, la paschi buhsim fungi sawa semē, la paschi buhsim sawa turp-mala listena noteizeji un rihkotaji. Tas eedwehsa mani dro-schibu, la laiks nahzis kertees pee tahda ne weegla darba, dot pahrskatu par teem gadijumeem tautas dsihwē, lahduš mums nesuši laika straume.

Laischot pirms laudis aishwestures tehlojumus, man tuhlin pee tam jaatsihstas, la winā dauds truhkumu un nepilnibu un, protams, kluhdu. Leeta ta, la sahsumā biju nodomajis turetees schaurakos apmehros; bet strahdajot un eedfilinotees preekschmetā, aprakstis isnahzis neweenads. Gabaleem ihfaks, gabaleem plashaks; la tomehr winu wairs nenemos pahrstrahdat, mani attura ta zeriba, la lasitaji paschi to tuhlin eeraudstis un rahdis sinamu laipnu labwehlibu rakstam, un ta schai gadijumā buhtu stingra kritika, lai sinatu, ko atmest, ko papildit, kas pelams un ko paturet.

Autors

Virmà nodala.

Latwijas waltis fastahw no trim dalam, no Kurfemes, Widfemes un Patgales. Tagad te, bes neleela skaita zittautibneeku, là wahzeefchu, kreewu, ebreju un zitu, wiszaurerem dsihwo latweefchi. Ne tà tas bija pirmkronifas raksttāja, tà skaità Jndrika laikà, ap 13. g. f. saktumu. Tad Rigas un Walmeeras aprinku reetrundalas, là ari Kurfemes juhrmalu no Daugawgrihwas lihds Wentspilij gar juhrmalu apdsihwoja lihbjì jeb lihbeefchi, somu ziltis tauta. Tagad no wineem atlizees tilai ap 3500 dwehfelu, kas peemiht ischetrpadsmit zeemos, 136 mahjās gar Dundagas peekrasti no Mustamummas (Melnsila) lihds Peshkiles zeemam 65 werstis garumà. Ziti wisi lihbjì issudufchi, pahrgahjufchi latweefchos.

Latweefchu tuwafee ziltisbrahli ir leifchi un fenpruhfchi. Behdejee, kas fenaf apdsihwoja tagadejo Austrumpruhfiju Wahzijà, ismirufchi jeb, labaki sakot, til pilnigi pahrwahzofufchees, ka no wineem wairs naw atrodamas pat neezigafas tautiflas atleefas. Winus isbeigufchi pa dalai nifnee, ierimstoschee kari 50 gadu laikà ar wahzu ordeni, pa dalai leeliskà kolonifazija, kas sawu laiku tur eepluhda no Wahzijas.

Senlatwji. Latweefchi peeder pee indoeiropiefchu ziltis tautam, tapat là senindeefchi, irani, greeki, itali, kelti, germani, slahwi. . . Par wifu scho tautu fendsimteni, kad winas wehl nebija schlihrufchās un dsihwoja lopà, schkita Usijà Iranijas augstumi, bet tagad daschi jaunako laiku pehtneeki nahkufchi pee ta slehguma, ka wina meklejama Pefkapijas plafchos lihdsenumos. Winam, kas nodarbojufchās ar lopkopibu un atradufchās nomadu jeb staigulu tautu stahwolli, bijusi preefsch winu lopu bareem wajadsiga leela ehrtiba, tahlfch plafchums, un tas wifis bagatigà mehrà atrodams Rapijas juhras apgabalà. Ir tagad wehl te peemiht kirgischi, baschiri, kalmifi, tahdi paschi nomadi, kahdi reis bijufchi muhsu fentehwi.

Bee tam schai inderoepeschu loptautai ari semkopiba naw bijusi swescha leeta, là to leezina wiru waloda; jo wahr- dus art, seht, malt atrodam wisàs schais walodàs, no la mums teesiba taist flehgumu, la wini jau pratuschi art un seht, eewahftos graudus samalt un no milteem few zept maist.

Somehr schai muhsu sentschu lopdsihwei bija reis jabeidsas, usnahza lais, lad jafchiras. Wai nu lauschu wairumam augot, waj ahreja speedeena no zitu tautu pufes, p. p. mon- golu mahkti, là to wehlafee laiki muhs mahza, wineem nahzàs mellet few jaunas dsihwes weetas. Weena dala no wineem, fenindeeschi un irani (perseeschi) dewàs us deentwideem, ka- mehr pahrejàs ziltis nehma zelu us wafareem. Schee, gani- dami sawus lopus, lehnitnam wirsijàs tahlatu, kamehr neus- duhràs us dabisteem kawelleem, p. p. juhru, kas leedsa turpmatu zelu. Patweeschi lihds paschai juhrai lahga nen- olluwa, jo preescha jau bija libbj, ar kureem, là domajams, pirmo laiku gan bijuschas nifnas sadursmes. Utpakal mehrit noftagato zelu nebija eespehjam, jo to nelahwa pakal pali- kuschee zittauteschu bari; bij japaleef us weetas un laut là japeeglauschas dabai un jaunradameem dsihwes apstahleem. Wispirms, lai usturetu sewi un sawus lopus, bija japahreet us semkopibu.

S e m e s d a b a. Seme, furà nu bija nonahkuschi muhsu sentschi, naw apweltita bagatàm dabas dahwanàm. Wina sawu laiku bijusi apklahta uhdeneem, bijis juhras dibens, tur nosehruschàs smiltis un mahls, pa starpam steepjas kalk- almina waj olu slahni, tàs ir muhsu semes raksturigas ihpa- schibas. Seme naw nu gan pawisam lihdsena. Wina weetàm isschlehrfota kalnu grehdàm, ne wisai augstàm, kas augstumà, wisleelafais, sneedsas lihds 900 pehdàm un fastahw no sadst- hùm smiltim un swirgsda. Kalnos nerodas neds dselss rudas, neds alminogles, neds ziti kahdi wehrtigi minerali, kas fastahda semes bagatibu. Kad fenlatwi eenahza, tad seme gan laitam bijusi pahrlahtha muhschigeem mescheem un purweem ar lee- leem un plascheem kuhdras slahneem, israibota esareem, upem un upitem. Tos laikos schahdàm dabas dahwanàm nebija n'lahdas masleet wehrtigas nosihmes, newis là tagad. Dabas mahte, semes mahte bijusi muhsu sentscheem deesgan stopa pamahte, uskraudama wineem toteesu jo wairaf puhlu un uszihtiba darba. Un pateesi wini, peespeesti netaupit spehku un sweedrus, ari saweem pehznahzejeem pahrdemuschi grihu us darbibu, là la schee tapuschi wisà pasaulè flaweni là preeschshimigi semes urki, semkopji. Schi teizamà ihpa-

ſchiba naw tomehr palikufi weenpuſiga: ari zitâs gaitâs un arodos latweefchi bijufchi apſinigi un uſtizami ſawu peenahſumu iſpilditaji. Tâ tas bijis lihds ſchim, zereſim, la tas ari turpmaki neiſwirts un neſudis. Tatſchu weena launa puſe, it tâ fehrga, lihds ſchim bija peeliſuſi latweefcheem: wini labpraht iſdewâs par wahzeefcheem, launedamees ſawas lautibas. It ſchimigi ſcho parahdibu tauta dehwe par ſahrllu wahzeetibu, par puſkolalehzejibu. Bet tâs ir 700 gadu atkaribas ſloga un werdſibas ſeſas, to drihſumâ ween mahzeſim no ſewis noſtratit, no winas atſwabinatees un nebuſim wairs launigee latweefchi.

Baltijas pirmee mihtneeki. Prahtojot, ſad latweefchi buhtu eenahſufchi Baltijâ, tuhlin zelaſ jautajums, ſahduſ laudis wini te ſaſtapuſchi preeſſchâ, jautajums, ſas lihds ſchim wehl naw iſſchirts. Weenigee leezineeki par bijuſcheem laiſeem ir tâs atleekas, ſahdas atrodamaſ ſemê un te uſglabajufchâs par ſpihti gadeem tuhlftoſcheem un to dehwe par arkeologiſkeem atradumeem. Protamaſ, uſglabajufchâs tifa ſahdas leetas, kuraſ neſpeh iſſagrauſt nedſ laifa ſobâ, nedſ iſnihzinat dabas ſpehki. Schis atleekas ir daſchadi ſaimneeſiba derigi rihti un ſarâ leetojami cerotſchi, rotas leetas, pataiſiti no weelam, ſas netruhd.

Cewehtrojot nu ſcho atleeku ahrejo iſſtatu, wimu aſtrahdaſchanaſ weidu, ſalihdsinot ar zitu ſemju un tautu lihdsigeem, ari ſemê atraſteem iſſtrahdajumeem, arkeologi mehgina noteikt laiſmetu, ſahdâ ſchis leetas buhtu pagatawotaſ, un iſſinat to tautu, ſas tai laiſâ tur mituſi. Bet zit gruhti naht pee noteikta, neſchaubiga ſlehguma, leezina ſas ſaktâ, la weeni aprehlinajuſchi latweeſchu taulas wezumu Baltijas juhraſ peeſraſtê uſ 5000—6000 gadeem, ſamehr ziti atſal taiſ domâs, la wini eenahſufchi ſemê til ap 8. g. ſ. p. Ar. Zereſim, la kulturaſ wehſturneeki ſadabuſ til daudſ neſchaubigu peerahdijumu, la buhſ wineem eeſpehja neapgaſchami peerahdit, ſahdai tautai Baltijâ peenahſas pirmſeniba. Lihds ſchim ſchis jautajums aiſ nepeeteefochâs ſawahſtâ materiala pilnibaſ paleekas joprojam atſlahts un neiſſchirts.

Kulturaſ laiſmeti. Lai zilweſam buhtu eeſpehja uſturet ſawu dſihtwi zihnâ par paſtahwibu, winam jaapgadajaſ ar ſinameem tai leetâ derigeem preeſſchmeteem. Tamdehl wiſpirmâ winam jadabû materialâ, no la winuſ pagatawot. Tagad, muhſu laiſoſ, ſchahda materiala ir daudſumâ; pee tam winſch ir daſchadâ, bet gaduſ tuhlftoſchuſ atpaſai ſas tâ nebija: zilweſam bija japeeteel ar nedaudſam weelam, no

fa bija japataiſa wiſš, taš bija wajadſigš dſihwê; jo wiſa wina dſihweš eefahrta, ta apgehrbš, dſihwofliš, traufi, waja-dſigee amata rihki bija wiſai weenlahrfchi, ne ta, pee fa eſam peeradufchi tagadneš laikoš. Sinamš, zilwekam pirmo laiku ſchiš leetas bija japagatawo no tahda materiala, lahdeš gadijāš paſchu ſemê, ſurā uſturejāš, un lahdeš weegli bij ſadabujamš, atradāš turpat ſem rofaš; bet ar laiku, winam kultureli at-tihstoteeš, iſleetojamaiš materialš tapa daſchadafš un wina ſaſtahwdalaš ſareſchgitalaš. Pehtheeki nu, to nowehrojufchi, ſahla iſſchirt laikmetuš pehz ſcho leetoto weelu daſchadibam un dalija winuš almena, wara un dſellš laikmetoš, waj, rau-goteeš uš lauſchu dſihweš eefahrtu, medineeku un ſwejneeku, nomadu un ſemkopju laikmetoš.

Bet weenu laikmetu pehtneeki tomehr eſot palaidufchi garam, it ta nemaš neeſoſchu, un taš buhtu ſollaikmetš, ſurā wiſaš nepeezeefchami dſihwei wajadſigāš leetas pagatawotaš no ſoſa materiala. Œhai laukā eewehrojamuš pehtijumuš, taš atteezaš ihpaſchi uš latweeſcheem, iſdarijiš N. Biefenſteinš ſawā deefgan pamatigi iſſtrahdatā rakſtā „Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten“. Ka arkeologi ſchahdeem no ſoſa taiſiteem rihkeem naw peegreeſufchi nelahdaš ihpaſchaš wehribāš, to naw gruhti iſpraſti: ſchee rihki naw iſturejuſchi laika ſoſa waru, ſatruhdejuſchi un iſbijufchi beš jeblahdam atleekām. Pee tam ſoſa loikmetš naw nemaš wehl ſudiš, bet paſtahw jo projam un neſkaitami daudš un daſchadu leetu taiſa no ſoſa; wiſch ari gan nefad nebeigſeeš.

Baltijā eerodāš zilwekš. Muſhu wiršfemeš attihſtibā bija laikmetš, tad Seemel- un Widuſeuropāš lihdſe-numuš apſlahja juhra, tad kalni bija ledaju (gletſcheru) iſtelāš weetaš. Œhee ledaji, ta taš wehl tagad noteekāš augstoš ſalnoš, tahlu jo tahlu iſnehſaja ta ſauttoš blandonu almenuš (muſhu lauſakmenuš), taš, no kalna ſtahwa norauti, — bih-dija ſew lihdš ari ſmilſchu laudſeš. Kad nu ſchee ledaju laiki bija beigufcheeš, juhra atſahpuſeeš uš ſeemeleem un ſeme Baltijā noſuſuſi, eerodāš zilwekš un, nometeeš ſche uš pa-ſtahwigu dſihwi, ſahla ari tuhlin ſew meklet pahrtiku un dſihweš weetu, ſur paglahbteeš no dabāš preteſchlibam, leetuš un auſtuma. Meſchš winam dewa ſwehru galu ehmai un ahdaš ſaſchoku apgehrbam, uhdenš dewa ſiwiš un glee-meſchuš. Pirmee rihki un eerotiſchi ſchai paſtahweſchanaš zihnā wareja buht tiſai ſoſa; bet ar laiku zilwekam iſdewaš eemahziteeš leetot derigaluš lihdſekluš: no ſiwju ſauleem un aſakām wiſch pataiſija ſew adataš un maſchkerēš ahkuš,

ſchlephu galuſ, no ſwehru fauleem neluſtoſchãſ rungaſ, nuhjaſ, weferuſ; tad, pahrejot uſ atmena materialu, wiſch plehſa wimu un gludinaja, trina zirtjuſ, laltuſ, afaſ buhtaſ un ſchlephu galuſ, naſchuſ, ihlenuſ. Uri podneeziã wiſch eemanijaſ un pataiſija ſew blodaſ, kruhſeſ, podinuſ. Meſchoſ mediã meſcha ſwehruſ: lahtſchuſ, breeſchuſ, alnuſ, ſtirnaſ, ſuhbruſ, meſcha zuhlaſ, gar upmalem bebruſ un uhdruſ. Scho ſwehru ſauluſ wiſadi iſleetoja, pat rotaſ leetãſ: lauloſ iſurba zau- rumuſ, tapat ari gleemeſchu wahkoſ, ſawehra winuſ uſ wal- dſtna un nehſaja ap ſallu. Birmzilweka lehka atleeku laudſeſ, ſameſtaſ no ſwehru fauleem, aſakã, gleemeſchu wahkeem, at- raſtaſ p. p. Rinnu ſalnã, pee Salazeſ iſtefaſ iſ Burtneeku eſara.

Pa tam zilwekſ bija eemanijeſ ſchagaru buhdiu weetã taiſit ſew buhdaſ jeb iſtabaſ, ſadſenot ſtabuſ ſemẽ, weenu zeeſchi pee otra. Lai zaur ſchkirbãm nepuhtu wehiſch un ne- lihtu leetuſ, neſnigtu ſneegeſ, ſchiſ ſchkirbaſ ſapildija ſuhnãm un grihdaſ weetã eeſcheeni pahrlahja ſuhnãm, needrãm. ſeenu. Nu jau dſihwoſliſ kluwa daudſ ehrtãſ, ſiſtaſ un droſchãſ.

Iſtabu jeb ſtabu buhweſ eſaroſ. Tomehr dro- ſchibaſ ſinã ſchiſ buhdaſ wehl nedewa peeteekofſchu patweh- rumu, bija notul jakaro ar neganteem meſcha ſwehreem un naidigeem ſaimineem. Tã radãſ tã ſauzamãſ ſtabu buhweſ, lahdaſ deefgan leelã daudſumã uſglabajuſchãſ Schweizijaſ un zitoſ eſaroſ un tagad wehl redſamaſ Uſijaſ deenwid- auſtrumõſ. Uri pee mumſ winaſ atraſtaſ Uhraiſchu eſarã pee Zehſim.

Dſihwe ſtabu buhweſ. Spreeſchot pehz atleekãm, kuraſ uſglabajuſchãſ ſchãiſ tagad apalkſchuhdenſ ſtabu buhweſ, waram deefgan pateeſi attehlot ſcho toreijejo eſaru iſtabu eemihtneeku deeniſchto dſihweſ gaitu. Schahdu wiſai pee- wiſzigu attehlojumu dewuſchi Dr. Fr. Mertelſ „Deutschlands Ureinwohner“ un Schuhmachers „Vor Jahrtausenden“. Tã ſa pee mumſ Uhraiſchu eſarã ari bijuſchãſ tahdaſ uhdenſ- iſtabaſ, tad nebuſh grehlotſ pret pateeſibu, peenemot, ſa ari muhſejeeſchi peeturejuſcheeſ pee tahdaſ pat waj lihdsigaſ dſihweſ eefahrtãſ, lahda bijuſi ſcheem iſtabneekkeem Schweizijaſ eſaroſ.

Stabi, furi muhſu laitu wehribu greeſuſchi uſ ſchim ſenatleekãm, paſtahw no paſiſtamãm loku fugãm, tã meſch- ahbelu, preeſchu, oſolu, gobu, behrſu zelmeem, un galõſ waj apdedſinati waj apteſti. Weenſ pee otra wini ſadſihti eſara

dibenà un jo tahlafu no krafa, jo zeeſchaki. Galejà ſtabu rinda ſareem pahrpilha, lai apturetu wilnuſ. Uf ſcheem ſtabeem grihdweidigi ſalittaſ rofaſ reſnumà ſahrtiſ, waj ari ſtipri dehli, kofa naglãm peeſiſti. Pa ſchãm grihdas ſtarpãm eekritiſ daſchſ labſ rihtſ uhdeni un nogrimiſ, lai pehz gadeem tuhſtoſcheem tiſtu atraſtiſ un dotu leeziſbu par to, laſ bijiſ. Pa grihdas zaurumeem ſmehla ar walgã peeſeeteem po-deem uhdeni; kauto ſwehru un maltiteſ atleekaſ ſweeda uhdeni ſiwim. Buhweſ ſalaru ar ſauſſemi uſtureja tiſti. Uf ſcho ſtabu un grihdas pabuhwi zehla dſihwojamãſ iſtabaſ, zirtaſ no kofa, appinumoſ tehrptaſ un mahleem apmeſtaſ, lai atturetu wehju un negaiſu. Iſtabaſ grihdu pahrlſahja ar kulu, maiſijumu no mahleem un granteſ, lahduſ zenti-metruſ beeſã ſahrtã. Zumtſ bija apſlahtſ kofu miſãm, ſalmeem, ſchagareem, ſuhnu. Lihdſ 300 mahjelu daſchãſ weetãſ ſa-ſſaitiſ uſ tahda ſtabu pamata. Mahjaſ eelſchã bija uſkuruſ, lehſenſ aſminiſ. Uf ugunſkura uſlikti mahla podi, kuroſ wahrãſ meeſchu putra, waj leeli klutſchi; lihdſãſ nolikti kramaſ un ſchliſtawaſ. Tad turpat ſaſtopam aſmena labibaſ ſpeeſta-waſ, diwuſ ſmaguſ apapalotuſ dſirnuſ labibaſ ſkroteſchanai un ſamalſchanai. Naktſgulaſ weeta uſtaifita no ſalmeem, needrãm, ſuhnãm. Pee ſeenãm karajaſ no miſaſ un ſanepajeem wihti walgi un leeli ſaini wehrptu deegu; uſ kula iſchupã ſameſti daſchadi linu un ſanepaju audumi, tã drehbeſ, ſegaſ. Jhpafchu wehribu greeſd, uſ ſewi mahſſligi pinumi no ſalmeem un teeweem loſaneem ſareem. Mahjaſ un darba rihti ween-ſahrtſchi; galwenee gabali ir leeli aſmena zirtwi, tad ſahgi, ſalikti no aſeem pſahneem krama gabalineem, peeſipinati pee kofa, galodaſ, maſi ſalti un aſi kaula rihti. Tur gul ari murdi un tihli, pataiſiti no eſara ſahlem un needrèm un aſmena wirpuli.

Trauti ir no mahla, gan lehſeni, ſchlihwju weidigi, gan iruhſchu weidigi ar pumpinãm un eeſpeedumeem, ari lihtu loſchũſ iſſtrihpoti, pat raibi noſraſhoti. Lihdſãſ ſtahw kofa traufi no klawa waj oſola un pihti groſi.

Uſſewiſchã weetã uſglabajãſ mahjaſ lauſchu eerotſchi: buſtu gali un tuteni, duhtſchi, pagatawoti no meſchzuhlaſ iſkneem waj no aſna rageem, wahleſ no zeeteem kofa ſareem, aſmena zirtwu apteſhteem, ſchlehpj.

Zitã weetã ſabehtſ pahrtifaſ weelu krahjumuſ. Wiſ-pirmaſi audſeja meeſchuſ. Maifeſ atleekaſ naw redſamaſ. Ahboli ſagreeſti un ſchahweti; ari ſihleſ un reekſti krahti. Tahdã mahjaſ eetaiſe dſihwoja ſchee pirmeemihtheekſi, tehr-puſcheeſ ahdãſ un rupjoſ audumoſ.

Paraudsifim, fà wini pawadijufchi sawu deenas gaitu. Rihts; faule ir pazehlfesē pahri pahr tumſchajām meſcha galotnēm un gaiſchi apspihd uhdenš nometni. Pee uſtura ſeeweetē jaw wahrijufchaš meefchu putru, wihreeſchi ſagreejuſchi galu. Maltite beigta. Seeweetē mal labibu wai fehſch durwu preeſchā un pin tihluš, wehrpj deeguš, wai faſchuj ſwehradaš faſcholeem; zitu mahju preeſchā atfal zilts mahſſlineeki. Podneeziibaš meiftari ar roku weido no mahla daſchaduš traufuš, ar pirkſteem nogludina pumpinaš un ar urbulu eerakſta nogludinatā laukumā daſchadaš ſihmeš. Turpat netahlu no ſcheem nopuhlaš ziti, laiſidami eerotſchuš un medibaš rihluš. Deefgan puhlu wineem ir ar framu apſtrahdat raguš, lauluš un almenuš; ſche dſen raga ſahtā almena laituš un zirwuš, tur urbj zaurumuš ſuilu iſknoš. Uš laipaš, laš pahrmesta uš kraſtu, redſam wihreeſchuš, laš eet medit. Pušaugu ſehni wineem ſeko, ſuni ſkrej lihdfi; pee ſahneem ſarajaš almena zirwiš waj buſtu ſainitiš, rofā tura ſchlephu waj lofu. Tuwejā meſchā wini dſenaš paſal alneem, ſtirnām,

m, ſakeem, wahwerēm, waj paſſatāš, waj iſraſtāš bedrēš naw eebruzis ſahdš no leelakeem meſcha ſwehreem, ſuhbris, breediš, meſchzuhla, ſo tad ſaweem zirweem noſit. Ziti ſehni atfal dodāš meſchā putnuš kert. Tagad wiſi eet zaur fehtaš wahrteem, ſur paſchu laiku dſen lopuš iſ laidara. Gowiš, awiš, ſaſaš bija mahjaš lopi; ſunš ari jau peeroziš, tikai ſirgš wehl neſalpo zilwekam. Uſ aiſſchogojuma jeb ſahrſchu fehtaš meſchš noſihſtš un eetaſiti meeſcheem apſehti lauki; audſeja ari jau linuš un lanepēš. Meſchmalē, tahlu no nometneš, deg ugunſkurš, ap ſuru fehſch podneeki un dedſina traufuš. Ziti nometneš eemihtneeki atfal uſgluhn upmalē waj eſarmalā uhdrim un bebrim; paſchā eſarā iſmeſti tihkli, un ſwejneeki fehſch laiwā. Uhdēš nometneš atleekāš rahda, ſa wināš pa leelafai dalai nodedſinatāš.

Wiſu ſcho ſtabu lauſchu dſihweš eefahrta leezina, ſa kulturaš ſinā panahſkumi bijuſchi deefgan leeli, tikai metalš naw wehl bijis leetoſchanā.

Dſelſš laikmetš Baltijā. Hauſmanš iſſchir diwnš dſelſš laikmetuš: pirmāiš ildſiš no Kriſtuš peedſimſchanaš laika lihdf 8. gadu ſimtenim, un otrāiš lihdf wahzeeſchu eenahſchanaš Baltijā. Robeſcha, laš ſchkirot pirmo dſelſš laikmetu no pagahjuſchā almenlaikmeta, ir ſapſehtu eerāſchanaš. Ramehr no egerafajem eemihtneekem naw atliizeš neſahdu gindenu atleeku, laš buhtu leeziba, ſa wini ſawuš mironuš naw rafuſchi ſemē, tagad nu rodāš ſapi, ſuroš apglabati mironi, waj nu pirmš

fadedsinati un tad apbesti, waj wefeli nededsinati gindeni, it là leeziba, la eenahfusi semê lahda zita tauta, kura tizejusi, la zilweks, jebfchu miris, tomehr turpina sawu dsihwi lahda zita winpaulê. Schee kapi iflalfiti gan pa weenam, gan saweenoti wefelâ lapu kolonijâ ar almena fehtu apfahrt. Dascham ir wehl wirfû uslifts afmens, it là wahks. Schee mironi, turpinadami sawu dsihwi aif lapa, prafa, lai winus nepamestu bes dsihwê wajadsigeem rihleem un leetâm, un ar tahdeem lopâ nu ari beda winus, eelidami lapâ traufus, eerotschus, rotas leetas, pat wilnas apgehrbus; rodas ari romeeschu monetas no 3. g. f. p. Kr. un wehlala laifa. No mahlu traufceem atlikuschâs til drupatas; pehrles no stikla un wara, dselss eerotschi, là schlehpu gali, zirweem lihdstigi falti, schkiltawas, naglas, gelschi un daschada weida naschi, gredseni, ihleni, adatas. Rotas leetas pa leelalai dalai ir no wara; faktis, wainagi, lakla un pirstu gredseni, aprozes, pee drehbem peefaramee swahrguli, spiraltweidigi gredseni. Daudsejo lapfehtu flaitis rahda, la seme bijusi deesgan apdsihwota, la laudis dsihwojuschi masas lopibâs un naw bijusi lariga tauta, jo rodas famehrâ mas eerotschu, un la nodarbojuschees wini ar lop- un semlopibu. Tâ la rotas leetas naw weena lihpa, bet latram apgabalam sawweidigas, tad jadamâ, la schis leetas isgatawotas paschu semê, latrâ apgabala pehz sawas garfchas. Uhrsemes un muhswahzu arkeologi apgalwo, la winas wisas eewestas no ahreenes, wistim no Skandinawijas; bet tad jau nebuhtu tahda daschadiba pehz apgabaleem, bet buhtu wisur daudsmas weenlihdstiga ifflata.

Otrais dselss laifmets, là Hausmans prahto, schkotees ar 8. g. f. p. Kr., un winam peelihdsina latweefchu zilfchu eerajchanos semê. Kad winas ihsti eenahfuschas, no fureenes winas nahfuschas, ir jautajumi, us fureem naw wehl dota noteikta atbilde. Bes tam pazelts wehl zits jautajums, lam peefrihtot pirmseniba Baltijâ, waj latweefchu, waj somu ziltim. Rahdi jaunako laifu fenatnes pehtneeki isteikuschi domas, la pirms tagadejo Peebaltiju apdsihwojuschas latweefchu ziltis; bet tad no juhras pufes winam usmahfuschees lihbeefchi un kuhri, atdsinuschchi pa dalai latweefchus no juhras, pa dalai winus few kalpinajuschchi, usmesdamees wineem par lungeem. Roslinens ustahdijis scho hipotesu, Schirrens tam peefsehjees, uskehris U. Bielensteins un ar leelu eclarfumu un sparu luhkojis wimu peerahdit sawa: „Die Grenzen des lettischen Volksstammes“. Bet wina peewestee argumenti

pawahji un neistura kritikas. Bezzenbergers un ari Dr. Karlis Lohmehers („Geschichte von Ost- und Westpreußen“) turpretim apgalwo, ka leischu-latweeschu ziltis jau gadus tuhstoschus peezus mituschas gar Baltijas juhras peekrasti, tagadeja Bruhsija un tad, wirsidamās uf austrumeem un seemeleem, eenehmuschas tagadejo Leetawu un Latwiju, atspeefdamās uf peejuhru lihbeeschus un kuhrus. Bet par to buhs runa turpmaku.

Ja greešam wehribu uf senlatwju lapeem, tad redsam, ka wini atrodas uf lihdsenām paaugstēm, kur lihki leelā staitā zeešchi weens pee otra ne wijai dsili eerakti semē. Usmestu kapu lopu naw, kas lai buhtu ahreja sihme, tā taš tagad parasts. Lihki naw dedfinati, kas it tā buhtu sihme, ka latweeschchi jau bijuschchi krištiti un peecturejuschees pee krištito parashām. Rapschtas bes afmenu eeschogojuma. Lihki gulot, tā to Hausmanis atradis, noteiktā wirseenā: galwas deenwidos wihreescheem un seeweetēm otradi — seemelwataros. Ka tahds paradums wiszaurem peepaturets, newaretu ihsti apgalwot. Tā kapos, kuri staitās no 11. g. f. un atrasti pee Zehsim, tā wihreescheem, tā seeweetēm galwu stats greešs uf seemeleem. Schee Zehsu kapi wispirms useeti 1888. g., buhwejot Rigas-Pleskawas dselsszelu. 1910. g., isdarot semes darbus pee Zehsu dselsszela stazijas, strahdneeki usduhrās uf trim lapeem, kuros guleja trihs gindeni; drihs pehz tam, lihdsās pirmajeem uf stazijas semes usgahja wehl trihs kapus un beigās Zehsu pilsmuischas laufa, turpat lihdsās, diwus kapus. Tā tad useeti pee Zehsim astoni kapi ar 11 gindeneem. Schee kapi wijai sihmiigi senlatwju dsihwes buhschanām ruhpneezibas sinā. Winos atrastas daschadatas rotas leetas no bronsas, bet ari no sudraba, wijas glihti un koschi istrahdataš, tā: galwas gredseni jeb wainagi, kalla gredseni, spirālweidigi wihti, kehšchu peekahrtnes, kas peespraustas pee plezeem un karajas pat lihds zeleem lejā, 12 lihds 15 spirālu aprozes, faktis, pirsstgredseni; dauds peekahrtu frustinu, putninu, gleemeschu wahzinu, naschi ar ahdas maksim, un zitas leetas. Jebšchu wijas schis leetas smalli istrahdajumi, tad tomehr audumi ihpaschi staiti un nemas nerahda, ka tagadejee audeji fenos dauds buhtu pahrspehjuschchi sawā mahslā.

Wifos astonos kapos, kas wisjaunalo laifu atradumi, useetas drahnu atleekas gan no weenfahrtšcha, wairaf waj masaf schlidra audekla, gan deesgan beesā auduma ar fantem gar malam un stuhrgabaleem ar daschdaschadeem isrotajumeem: bronsas drahschu gredsenineem, zilindrisccheem, spiraleem un

ſeltainàm mahlu pehrlem. Šchee audumi pa leelakai teefai no wilnàs, bet ir ari linu un fanepaju, kaš iſſleetoti frekloš un waldſinoš. Weenkahrſchee audekli austi waj nu triniti. waj ir ſobaint ſchlehrſaudumi ſtwaſafaku paraugà, fo ſauzot par ſkujoto triniti. Beefakee audumi, malu jeb aullu lentes ir tai ſinà ihpatnejaš, fa abpuſigi weena parauga, ladehl winàs war buht tilai auſtaš un newiš aditaš, là taš uš pirmo ſtatu iſſliktoš. No ſcheem audekleem pagatawoti mehteli, wilnaineš, preekſchauti, galwaš apfaiſeš; ir ari faſtopami glihti ſpizweidigi iſſtrahdajumi, joſtaš, ahdaš ſiſknaš ar behrſmiſu oderi.

Arkeologi, kaš eepaſinuſcheeš ar ſcheem ſapu atradumeem, brihnaš, žil ſmalſti, koſchi, daili wini iſſtrahdati un fa toreiſeje latweeſchi roldarboš bijuſchi leeli mahkſſineeki. No wiſa ſcha, fanemot kopà, waram ià ſpreeſt, fa ſenlatweeſchi it nemaš naw bijuſchi tahdi barbari, par ſahdeem mehdiš winuš tehlot muhſu lihdiſſchinejee wehſturigo dšihweš apſtahflu tehlotaji.

Šche peewefii, là jau agrafi aiſſtrahdiš, wiſjaunakee arkeologiſkee atradumi un pee tam wini ihpaſchi tai ſinà eewehrojami, fa ir peeteekofchi piſnigi un til daudſejadi, fa buhtu leeki, wehl runat par agrafajeem atradumeem. Wini dod peeteekofchu ainu par ſenlatwoju garſchu mahkſflà un par winu iſweizibu ruhpneezibà. Ja ſahdam taſſchu eepatiſtoš pamatiſgali eepaſihteš ar ſčàm leetam, lai greeſchaš pee „Mitteilungen aus der ſiwländiſchen Geſchichte“, 21. Band, erſteš Heft, Riga, 1911., Dr. med. Ernſta Riwula rakſtà. Tad wehl eeteizamš palaiſit U. Birkerta „Latwijaš wehſtureš chreſtomatiſja, I. dala, Aiſwehſture“ rakſtà „Aiſwehſtureš laiſmetš“.

Herodotš. Pirmàš ſinaš un pee tam jo plaſchaš par ſemem, kaš gul ſtarp Melno un Baltijaš juhràm, là ari par tautam, kaš apdiſhwojuſchaš ſchoš Auſtrumeuropàš ſlajumuš, paſneediſiš mumš wehſtureš tehwoš, greekiš Herodotš. Winſch ſchiš žiltiš un tautàš ſauz kopwahrda „ſliti“ jeb „ſluti“ (Skythai) un tee apdiſhwojuſchi ſemeš diwdeſmit deenu gahjeenà uš ſeemeleem no Melnàš juhraš. Aiſ ſcheem ſfuteem tad mihtot tauta, fo winſch noſauz par melniſwahrtscheem (melanſhlaineem). Tà fa ſomu žiltiš, peem. igauni, agrafi, pat wehl tagad, nehſaja melnuš mehteluš, tad nahza uš domam, fa ſchee Herodota melniſwahrtschi eſot tagadejo ſomu žiſſchu ſentehwi.

Rahdaš žiltiš ſchee ſluti bijuſchi, par to daudiš gudrotš, prahtotš un ſapnotš. Ja ſlahwoš nemaš tiſſat ſcho jautajumu, tad wiſoš Herodota tautu noſaulumoš winſch atrod

tihri flawistus wahrduš; tapeh3, tad wahzeetiš stahjaš pee winu lobifchanaš, tad isnaht wiſi germaniſfi. Uri Raſparaš Beefbahrdiš gahjiš talka un puhlejeeš peerahdit, la wini latwiſki laudiš. Wiſi ſchee gudrineeki, katrš peh3 ſawaš garfchaš, greeſch jautajuma raiſijumu uš ſawu puſi, un to peerahda tiſ ſihki un ſmalſki, la wiſeem wineem taiſniba, ar ziteem wahrdeem teizot, ſtutu tautu jautajumš paleef, ſahdš winſch bijiš; neiſſchlirtš un neiſſinatš — mihlla nahloſcheem pehtneekeem.

Dſintara ſeme. Wehlaſu laiſu greeku un romneeku raſſineeki un ſweſchu ſemju apzelotaji, wiſtim tirſneezibaš noluhkoš, dod jau it la pilnigataš ſinaš par ſemi, kurà rodāš tolaiſu tiſ eezeenitaiš un dahrguma ſinā ſeltam lihđſigaiš dſintarš. Jau ſenee ſenikeeſchi bija ſinajuſchi zelu, pa turu eeguhteēš dſintarā un, lai ziti neuſdroſchinatoš ſeſot winu pehdām, iſpauduſchi daſchadaš paſataš un breeſmu ſtahſtuš par wina ſadabuſchānu. Tomehr greeki ari eelahrojāš peedaliſteeš ſchai eenefigā tirgū, un Pitejš iſ Maſilijaš (Marſelaš) ap 360. g. pirms Kr. apzeloja tahlāš ſeemelu ſemeš. Winſch, la ari ziti greeki, Lampſalaš Kſenoſontš, Timejš, Sizilijaš Diodorš, Efeſaš Artemidorš, ſtahſta par ſemēm un tautām, ſaš gulot pee Wahzu juhraš, winpuš Reinupeš, par oſteeſchu jeb oſtionu tautu, par bej mehra leelu Baſilijaš ſalu, par Baltijaš ſalu 3 deenu attahlumā no ſtutu dſintarpeekraſteš, par guttoneem, ſaš dſihwojot ap Mentonomonaš juhraš lihzi, par Ubaſu, kur ſawahlot dſintaru, par Raunonijaš (Rūgeneš?) ſalu. Bet wiſaš ſchiš ſinaš, ſchee ſtahſti tiſ ne-noteikti, ſchaubigi, pat runā weena oſrai pretim, tā ſa naw eeſpehjamš iſdibinat wiſu ſcho ſemju pateeſo gulni.

Romeeſchu un Ptolemeja ſinaš. Pateizoteēš ſemeš iſmehrijumeem, ſahduš romeeſchi iſdarija konſulu Julija Zeſara un Marka Antonija (Antoniuš) laiā, geografija eeguwa leelatu noteiktibu. Lai gan romeeſchi mehrija zeluš, metot ſoluš, taſſchu pateeſi jabrihnaš, pee zil pareiſeem panahfumeem wini ſlutuſchi. Plinijš (Pliniuš) p. p. ſkaita no Karnutuma pee Donawaš lihđſ Baltijaš juhrai 600 romeeſchu werſtiš (milja) jeb 120 juhđſeš un ſluhdāš tiſ uš 2¹/₂ juhđſem. Tad winſch uſſkaiſiſ ſemeš, ſaš gulot pee Baltijaš juhraš: Nerigona ſtandija, Feningija, un deenwidpeekraſteš peemihtneekuš, ſahlot no Wiſlaš: hirus, Hirrus, wenduš, ſarmatuš un ſlutuš. Tad winſch ari ſina, dſintarš baltāš un ſarſanbruhnaš krahſaš, ſahdš rodāš ſemeš peekraſtē un la winu dabujot raktu iſ

wehl tagad noteelas Rihtpruhšijā. Tazits stahsta, ka ar dsintara wahššchanu nodarbojotees aisteefšchi un aif šcheem Šwebu juhrmalā peufini, wenedi, jenni. Upes, lahdaš winšch usflaita, naw lahgā fasinamaš, tomehr šchis paščas sinas mahza, la tolaiķu geografiskais stahwoflis tais semēs, lā ari etnografiskais, romeefšcheem bijis deesgan labi pahršinams, un la winu tirdšneezibas sakari bijušchi deesgan zeeschi, ko ari rahda te pee mums atrastās romeefšchu ķeišaru laiku monetās.

Smalkāki un pamatigāki romeefšchi eepasinaš ar seemelu tautam, kad wini sahka eebrukt Germanijā, pirmā gadu simteni p. Kr. Winu slote nonahza lihds falām, kas gul gar Frišijas peekrasti; te wineem litās, la atradušchi dsintara semi un nosauza pat weenu šalu Glesariju (germani dsintaru dehwejušchi par „glæssum“). Bet drihs romeefšchi pahrlezinajās, la wihlušchees. Keifara Nerona laikā Julians, gladiatoru turetājs, farihkojis ekspediziju īf Karnutuma pehz dsintara un šchi ekspedizija pateesi atwedusi us Romu leelu daudsumu šchis weelas. Šā sahlušchees dšihwi tirdšneeziflee sakari romeefšcheem ar šcheem dsintarusemes aisteefšcheem, kas ilguschi lihds 2. g. š. beigām, par ko leezina daudsums Pruhšijā atrasto monetu no to laiku ķeišaru laikeem. Par pašcheem aisteefšcheem Plinijs prot stahstit, la wini peemihtot Šwebijas juhras labajā peekrastē, taš ir, pee Baltijas juhras. Sawu cerasdumu un apgehrbu sinā wini wairak lihdsintees šwebeem, bet walodaš sinā britoneem. Wini peeluhdsot Deewu mahti. Rā amuletus wini nehšajot kuila figurās, kas Deewu mahtes zeenitajeem peedodot leelu drošchibu, ari eenaidneeku widū. Saudšigi wini apejotees ar dšelfi; winas weetā leetojot nuhjas. Labibu un zitus lauku raschojumus wini peeļopjot labāki nekā flinkumā palaidušchees germani. Wini īsolšškerejot juhru un esot weenigee, taš lasot dsintaru, kurfch rodotees gan dšilumā, gan peekrastē. No ta, lā dsintars zelotees dabā, wini nekā nesinot, nedš ari pehz ta jautajot. Iļgi winšch gulejis juhrā šatruhdejušcho sahlu starpā, eelams muhsu gresnibas šahre winam dewusi sawu nosaufumu. Wini pašchi dsintaru neleetojot, bet sawahlušchi, winu neapstrahdatu pahrdo dot mums un brihniđamees par winu šanemot maksu.

Pehz Tazita aisteefšchu wahrds īssuhd no wehštures atstahsteem; tikai 6. g. š. gotu kuniņa Teodorika Leelā laikā atkal atjaunojas. Par wineem stahsta Jordanes jeb Jorandes sawā gotu tautas wehšturē.

Jordanes. Dašchi wahrđi balteefšchu, somu un šlahw walodaš rahda, it lā winas buhtu bijuščas šahdu laiku tuwakā

šafarâ ar germanu ziltš gotu tautu. Tâ peem. wahrds „fungš“, igaunu „funing“, freewu „князь“, polu „ksionds“ raida muhš uf gotu „funing“, faš buhtu dšimts (funi) preefšneekš, wezalaš. Ra tahdas šaites šchim tautâm ar goteem bijuſčas, par to ſtahſta gotu wehſturneekš Jordanes: gotu funingš Ermanarikiš eſot apſarojiš un uſwarejiš wiſaš apſahrtejâš tautas Germanijâ un Œtutijâ: heruluš, weneduš, faš wehlatu faſſaldijufcheeš trijâš noſarêš: wenetoš, antoš un ſlahwoš, un aiſteeſchuš, waldidamš pahſ wiſâm Germanijaš un Œtutijaš tautâm. Ja ari nu Jordanes buhtu pahſpiphlejiš ſcho Ermanariſa lomu wehſture, tad taiſchu graudinſch pateſibaš ſchai ſtahſtâ buhš. Bija laiſš, tad heruloš domaja atraduſchi leiſchulatwju ziltſtehwoš, wiſmaſalaš, fa wini peederejuſchi pee pehdejeem. Zehlonš tam bija tehweriſa, ko 1572. g. Lazijiš (Lazius) bija uſgahjiš Meſſenburgâ un furu notureja par herulu jeb werlu tehweriſu. Bet leeta bija ta, fa turp uſ Meſſenburgu bija aiſmaldijufeeš latwju tehweriſa, deeſgan labâ, ſtaidrà latweeſchu walodâ.

Jordanes par aiſteeſcheem prot wehl ſtahſtit, fa ſchee noſuhtijufchi uſ Italiju pee gotu funinga Teodorika Leelâ ſuhtneeziſibu ar dšintara dahwajumu, uſ ko funingš dewiš ſekofchu atbildi:

„Juhſu ſuhtnu atnahſſchanâ mehš eſam nopratiſchi juhſu leelo wehleſchanoš ar mumš eepaſihteš. Ra juhš, dšihwodami okeana peekraſtê, tomehr juhtâš wehſletoš ar mumš eepaſihteš, mumš loti patihlama un dahrga parahdiba; tapat ari muhš preezê, fa muhſu wahrds noſluwiš pee jumš, fureem mehš taiſchu newaram dot neſahdas pawehleš. Un tâ jumš atkal atdodami muhſu laipno ſweizeenu, daram jumš ſinamu, fa mehš ſcho dšintara dahwajumu, kurſch ar juhſu rakſteena atneſeju pee mumš nonahziš, ar pateizibu eſam ſanehmufchi. Uſ juhſu kraſtu pluhdoſchais okeana wilniš, uſ ko juhſu wehſtijumš ari aiſrahda, neſ ſcho weeglo weelu uſ juhſu ſemi, bet no kureneš wina nahlot, taš, lâ juhš paſſaidrojat, ne- eſot ſinamš, jebſchu juhš ſawâ dšintenê ſcho dahwanu pirms wiſeem ziteem laudin ſalaſat. Rahds Korneliš rakſta, fa wina uſ ſalam, okeana widû, tekot lâ ſula iſ ſola, ſadehl winu ari ſauzot par „succinum“ (ſwekeem) un pamaſam iſ- ſchuhſtot ſauleš karſtumâ. Jo wina gaiſchâ, mihſtâ ihpatnejà weela pahreet iſſweedrotâ metalâ, te laiſtidamâš dſelteni-ſar- ſanâ krahſâ, te ſpiphdedama ugunigâ gaiſchumâ. Tâ tad, aiſ- ſlihdedama uſ juhmalu, mainojoſchâš juhraš wilnoſchanâš ſchliſiita, wina teek, lâ teiz, iſſkalota juhſu peekraſtê. Mumš

ſchlita, ſa uſ to tadehl jaaiſrahda, lai juhſ nedomatu, ſa mumſ nebuhtu ſinamſ taſ, lo juhſ turat par neiffinamu noſſehpumu. Upmellejat muhſ tatschu tapat wehl beechaji pa zeleem, kuruſ juhſu mihleſtiba atflahjuſi, jo ir notal labi, eeguht bagatu waldneeku labpatiffchanu. Sihkaſaſ ſinaſ par mumſ muteſ wahrdeem atſtahſiſ juhſu ſuhtni, ar kureem mehſ, ſa jumſ to daram ſinamu, ſuhtam to, ſaſ jumſ buhſ patihkaſaſ.

Wulſtana zelojumſ. 9. g. f. angliſſachu kuninga Alſreda Veela laika kugineekſ Wulſſianſ pabijiſ Baltijaſ juhra un eepaſineekſ ar tureeneſ peejuhraſ eemihtneekſeem un, leekſaſ, it ſa ar ſenpruhſcheem. Winſch, paſneegdamſ ſinaſ par ſaweem peedſihwojumeem un nowehrojumeem zeſa, aprakſtijiſ Baltijaſ peejuhraſneeku aiffteeſchu eerakſaſ un dſihweſ eelahrta. Wiſla eſot leela upe, kura tetot zaur Wiſſemi un wendu ſemi. Wiſſemē dſihwojot aiffteeſchi, un Wiſla nahlot iſ wendu ſemeſ un eetetot aiffteeſchu juhra. Aiffteeſchu ſeme eſot loti leela, winā daudſ piſſehta, un ſatra piſſehta ſawſ kuningſ jeb reikſ. Kuningſ un bagatneeki dſerot ſirgpeenu, maſturigeem un wergi medaku. Winu ſtarpā ploſoteekſ notali ſari. Alu aiffteeſchi netezinot, bet meduſ eſot deekgan. Aiffteeſchoſ eſot paradumſ, ſa mironi turot nededſinatu pee radineekſeem un draugeem weenu mehneſi, pat diwuſ, kuningu un augſimanuſ toteeku ilgaki, ziſ wini bagataki, daſchreiſ puſgadu; un wiſu laiku, kamehr mironiſ tur gul, ir dſerſchana un rotaloſchanāſ lihdi tai deenai, kad winu dedſinot. Kad nu ſchi deena atnahluſi, kura neſt winu uſ ſahrta, dala wina mantibu, ſahda wehl atlikuſeekſ no ſchim dſihrem, peezaſ, ſeſchāſ, waj wehl wairakāſ dalāſ, tad ſchiſ dalāſ iſleek tā ſadalitaſ, wiſmaſaſ weenu juhdi weenu no otrejaſ, ſa leekalā kopa ir wiſtahlaku no mahjam un wiſmaſalā kopina wiſtuwaki pee mahjam. Tad ſapulzejaſ wiſi wihrreeſchi, ſam tee ahtraſee ſirgi, peezaſ, ſeſchāſ juhdeſeſ atahlumā no iſliktām mantām. Alu ſcho mantu dehl nemaſ ſtreeteekſ. Jahneekſ, ſam ahtraſaiſ ſirgſ un ſaſ pirmaiſ nonahl pee leekalāſ kopāſ, panem winu ſew. Tā ſeko weenſ pehz otra ſchee jahjeji un nem ſawas dalāſ; pehdigaiſ, ſaſ wiſeem paſizeekſ palai, dabū kopinu, ſaſ wiſtuwakaſ pee mahjam un wiſmaſalā. Kad nu mirona manta tā iſdalita, tad winu neſ laukā un ſadedſina ar cerotſcheem un drahnām. Mirona meeſaſ jaſadedſina; ja to nedara, tad tahda palaidiba jaſlihdſina, neſot leekuſ ſeedojumuſ (upuruſ). Aiffteeſchi protot radit ſaltumu, ſamdehl mironi turoteekſ tiſ ilgi un netruhdot. Ja noleekot diwuſ

traufus ar uhdeni waj alu, tad wini fchos fajasdejot, buhtu tas wasaru waj seemu.

Dascheem fchis nostahstis par fenpruhfchu eeradumeem islizees tif ehrmigs, tif fantastists, la wini nemas wina pateefibu noseegt, ispaust par isdomam; bet us lahdeem pamateem wini dibina sawu apgalwojumu, to wini nemaht teift. Ta tad mums nebuhtu nelahda eemesla winu atsiht par luminga Alfreda un wina issuhtita Wulstana meleem.

Turpretim jafala, la no wehlateem laikeem usglabajuschas sinas un aistrahdijsi, zil fwinigi fenpruhfchi pratufchi apglabat sawus aifgahjeus. Ta Peters Dusburs sawa Pruhfijas kronila 14. g. f. fahkumâ apraksta tahdas behres. Rad mironi nes us fahrti fadedsinaschanai, usstahjas winu preefteri un dseedataji, tulifoni un ligufoni, un zildina mironi, flawê wina fara gaitas, wina darbus un gudribu, usflaita wina falaupito un eeguhto, to nopelnijees ar sawu duhfchibu. Birms fahrtu aifdedfina, atwed mirona firgu, trenla winu, lamehr winfch putas un nosauj. Winam felo kalpi un kalpones. Rad beigâs fahrtis pilnâs leesmas un mironis ar wifu, las winam dsihwê bijis derigs, ar sawam drehbêm, eerotscheem, kalpeem, firgu un funceem suhd duhmos un uguni, preefteri pazel azis us augfchu un fludina ar apgaroteem wahrdeem: wini redsot, la aifgahjeis, tehrpees sawas spihdofchâs brunâs, jahfchus us firga, ar medibas wanagu us rofas, pawadits no faines laudim, las pehz wina mirufchi, nesotees us debefim. Zelâ us winpasauli, nomirejs jahjot zaur fwehto birsi, us mahju, kura niht muhfchigâs uguns fargâs, ta fauftais kriws un ar fchlehpu waj zitu lahdu eerozi peesitot pee durwu augstakâ fleegfchâna. Rad nu nahkofcho deenu nomireja radineei nahlot pee preeftera un prasot, waj redsejis lahdu, las sinamâ laika deenu waj nakti buhtu gahjis garam wina mahjai, tad fchis aprakstot wineem nomireja eerotschus un drehbes, firgus un pawadomus un rahdot sihmi, lahdu fchlehpa siteens atstahjis fleegfni.

Ur fcho fenpruhfchu behru aprakstu fakriht ari nostahstis, la apbestis leifchu leelfunings Gedimins 1340. g. Bijis fahrtis fahrtis no preefchu malkas, us wina usflits mironis tais paschâs drehbês, lahdas nelais wiswairaf zeenijis, ar sobinu, fchlehpu, buhniizu un lofu, tad pa diweem wanageem un medibas funceem, dsihws fedlots firgâs un ustizamalais sulainis, aplahrtstahwoscheem karamihreem nodseedot gaudu dseefmas, fadedsinatâ. Leesmas meta luhfchu un lahffchu nagus, dalu no cenaidneefam atnemtâ laupijuma un beigâs trihs

faguhstiti wahzu brunineeki dšihwi fadedsinati. Kad nu uguns bija nodstifusi, pelni ar wišam atleekām sawahkti, cerakti kapā tai weetā, kur upites Wilna un Wilia satel, un ar semi apbehti.

Skandinaweefchu teikas un atteezibas. Waretu zeret un gaidit, ka skandinaweefchu sinās atrastos awots, kas eenestu sinamu skaidribu Baltijas tautu jautajumā un fadsihwes apstahllu attehlojumā; bet, deemschehl, te usduramees us murgeem un eedomam, lam gandrihs naw it ne masalās wehsturisklās nosihmes. Sen jau skandinaweefchi, sawas semeš dabas nabadsibas mahkti, sawos wilingu usnehmumos bija usfahkluschi nodotees juhraš laupitaju gaitai, un sawu juhraš koningu wadibā apbraukajot Europas peekrastes, nemt wifu lo spehja weikt un steept few lihdsi, un pahrdot laupito tur, kur atradās un gadijās pirzeji. Ari upeš wineem dereja par zelem. Tahds zelsch wineem bija tā dehwetais austrumzelsch. Skandinaweefchi jeb normani jeb waregi brauzā sawās weegļajās laiwās pa Somijas juhraš lihzi, Niewu, Ladogas eseru, Wolchowu, Ilmenes esaru, Lowates upi augšhā lihds istekai, kur beidsās uhdens zelsch; tad wini steepa sawās laiwās pa faussemi, pa tā faulkeem walleem lihds nahkofchāi tuwatāi upei, kahdāi Wolgas waj Dnepras peetekai. Tā wineem atklahjās diweji zeli: waj pa Wolgu us leju us Rāspijas juhru, un otrs zelsch weda pa Dnepru us Melno juhru, us Bidsantiju jeb Konstantinopoli. Ari Daugawa un Leelupe skandinaweefcheem naw bijuschās šweschās. Schoš wilingu gahjeenus pa wišam Europas malām winu dseefmineeki skandinaja sawās dseefmās, no furām fastahditas abas Eddās, skandinaweefchu waromu dseefmas. Danu wehsturneeks Saksōns Gramatikis (grahmatneeks) minejis sawā nostahstā ari lihbjus, kuhrus, igaunus; bet wišās sinās til pafalainās, ka is winām lahgā neko newarot islobit, is Ingwarfagas, Heims Kringlās, Snorres Sturlesona Inglingfagas, Egil Skalla-Grimfona fagas.

Tomehr sakareem, zil no winām noprotamš, wajadsjejis buht wisai dšihweem un tee pastahwejuschi neween kildās un taros, bet bijuschā ari faimneeziškās un tirdsneeziškās dabas.

Rimbertis sawā Sw. Anšgara, seemelu tautu apustula dšihwes aprakstā min Kuhrus (Chori), kuri wareja buht waj nu Kursemes kuhri, wai ari fahmsaleefchi; jo Sahmsalu igauni sauž par Kuresaar, t. ir kuhru salu. Ap 850. g. swedru konungs Olafs esot eekarojis kuhru pilsehtu Apuli. 11-ā g. f. Bremenēs Adams prot stahstit, ka kahds danu tirgotajs uszehlis Kursēmē basnizu. Bet kuhri un fahmi ari neefot

palikuschi parahdâ flandinaweefcheem un tapat laupijuschi pa winu semem, tà to Indrikis sawâ fronikâ apleezina.

Kreewi. Kreewu fronikas mums mas to stahsta par Peebaltijas semem. No ta pascha masumina tomehr waram nogift, la kreeweem jau tcs laikos bijusi teefchanas eeweeftees Baltijas juhras peefrastê un ustecept tureeneefcheem fatwu wirswaru; bet nodoms aiskawejas, pateizotees winu eefshejam nemitofchi sawstarpigam kildam. Nestora fronika stahsta, la ap 1030. g. seeltnas Jaroslawš esot eenehmis Tehrbatu (Sara pita, deewa Sara pilsehtu) un nosauzis winu par „Юрьевъ“, las ihsteni buhtu til kreewiflais pahrtulsojumš no igaunu nosaufuma; jo Geopriū, Eropiū, Юpiū ir gaismas un lara deeweklis, tahds pats tà igaunu Zarš. Bet 1061. g. igauni atkal padsinuschi kreewus is Tehrbatas un no sawas pufes, atreebdamees, usbrutuschi Bleflawai un to ispostijuschi. 1107. g. daschi kreewu knasi eelausufshees semgalos, bet tiluschi neschehligi safauti no pehdejeem, atstahdami lara laulâ 9000 kritushus.

Ramehr kreewu un igaunu un semgalu atteezibas bijuschas naidigas un pirmejo mehginajumi usmahltees pehdejeem neisdewufshees, tamehr, leelas, no latweefchu pufes naw bijusi eewehrojama pretoschanas, wismas par to naw nefahdas wehstis. Latweefchi, tà to leezina fronikis Indrikis un to weegli noprast no wahrdeem, las pahrnehti no kreewu waldas un atteezas us tijibas lectu un buhschanu nosaufumeem, bija jau peenehmuschi kristigo tijibu no kreeweem, bet gan ne agraki, tà 11. g. f., spreeschot pehz Zehsu lapu atleekam. Pee tam wineem bija jadod sawi mesli Bleflawas knaseem, pat wehl tad, tad wini bija pahrgahjuschi katolos un padewufshees tahdi wahzeefchu, t. i., bistapa Alberta wirsibai. Polozkas knasi bija eerihlojushees gar Dangawu, Gerzikâ un Koknesê, tà pahrwaldidami Daugawas uhdens zelu un Bleflawas knasi waldija pahr Solowas latweefcheem.

Bezzenbergera usfkats. Par latweefchu eenahschanu semê un winu atteezibam pret laiminu taulam, lihbjeeem un igauneem, paschu laiku domas diwejadi skaldijuschas. Weeni, Roskinnens „Sur l'antiquités des Lives en Livonie“ un Schirrens „Die Nachrichten der Griechen und Römer über die Küstenländer des baltischen Meeres“ usstahdijuschi apgalwojumu, la pirmee mihtneeki Baltijâ bijuschi latweefchi, la somu ziltis, igauni, lihbjî, kuhri usmahlushees latweefcheem no seemeleem un no juhras pufes un pa dalai schos atspeeduschi us eefsheeni, pa dalai sew kalpinajuschi. Scho usstatu usfehriš Bielensteins un winâ tà eegarojees, la rakstâ „Die

Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache im 13. Jahrhundert" nehmees peerahdit wina pateesibu wehsturiski, walodneeziski un geografiski. Schim rakstam winsch seedojis dauds erudizijas, leelu asprahtibu, kombinazijas spehju, bet ne masaku ari toteesu weegprahtibas. Wina usstahditee peerahdijumi ir tilai mas apdomati, til pawirschi, la tihri jabrihnas, la warejuschi atrasti pee mahziteem gandrihs wispahrigu peekrischanu. Pat Peterpils Sinibu akademijs wina darbu apbalwojusji ar setla medali un us sawa rehkina apghadajusi wina eespeeschanu rakstos. Tilai prof. Bezenbergeru Bielensteina darbs nespehjis pahrleezinat. Kritiski apzerejis schos Bielensteina peewestos peerahdijumus, winsch pee tam ari isteiz schai leeta sawu usflatu. Wifs wina swara pamats peerahdijumos dibinas gan tilai us diweem wahrdeem „juhra“ un „krantas“ (krasts), kas lihds schim esot usglabajuschees Rihtpruhshijas wahzu islofne. No wineem nu winsch slehds, la leischu latwju ziltis pirms mituschas Rihtpruhshija, la no tureenes, wirtsidamees us austrumeem, weena dala nokuwusi Leetawa, otra nowehrfusees us seemeleem un nonahkusi us Baltiju, atbihdot somu ziltis us wakareem un peespeeschot winas pee juhras.

Wairaf taifnu peerahdijumu Bezenbergeram gan nu mas, bet toteesu, ja peegreescham wehribu agralajam augschā peewestam sinam par Baltijas pirmeemihnteeceem, jo wairaf warbuhtibas. Otrs tahds kritikas apzerejums par Bielensteina darbu eewetots „Austrumā“ 1891. g. „Kura ziltis pirmat apdsihwojusji Baltijas juhras peekrasti, waj latweeschu, waj somu?“ un pahrdrutats Rigas Latw. Beedribas Derigu Gramatu Nodalas isdewumā Nr. 257 „Ji Baltijas wehstures“ III, 1914. g.

Wulfstana zela aprastis, kas isdaudsinats par tahdu fantastisku, dabu Bezenbergera apgaismojumā pawisam zitu, deesgan pateesu nosihmi, la Rihtpruhshija mitusi latwju-leischu ziltis. Winsch ari pee tam wehl isrehlinajis, dibinotees us semes wirfeenes geologiskam pahrmainam, schis ziltis fenumu tur, kas, masalais, safneedsot gadu peezu tuhkstoschu wezumu. Tas isklaufas deesgan dihwaini un netizami, ja gribam seemeleuropeeschu: germanu, slahwu un latweeschu zilshu eenahschchanu Europā west safarā ar hunnu usbrukumu. Ja nu mums tomehr titos isdabut schai Baltijas eemihnteecku jautajumā tahdu noteittu un galigu spreedumu, tad jaatsihstas, la neto nepanahsim, jo zit galwu, til gandrihs padomu. Leetas kodols wehl naw atrasts; japazeeschas un janogaida, waj ar laiku neustapim us atsehgu, kas mums dos schis mihklas raifijumu.

Otrā nodala.

Senlatweefchi. Kronista llufu zeeſhana par wineem. Jautajums, kad latweefchi eenahluſchi Baltijā, tā jau teiktis, jo projam paleekas atklahtis turpmateem pehtijumeem. Arkeologiſkee atradumi tikai rahda, ka 8. g. ſ. wiņi te jau bija nometuſchees uſ dſihwi. Rahds bijis wiņu kulturelais ſtahwollis, par to mums naw it nekahdu taiſnu ſiņu. Tikai iſchetruš gadu ſimtenus wehlatu par wineem ſtahſta pirmkronilaš autors un tās paſchas ſinas ſkopas. Ihpafchi latweefchuš Indrikiš maš eewehrojiš; wairal wiņſch nodarbojaš gar lihbeem un igauneem. Ihsti jabrihnaš, ka wiņſch neko naw mahzejiš teikt par latweeſcheem, kaš pats, tā iſteiktas domaš, warbuht bijis latweefchu dſimuma un pee tam gaduš peeždeſmit nodſihwojiš latwju widū. Daſchi iſſkaidro to tā, ka wiņſch gribejiš buht tikai weentahrfchš notitumu atſtahſtitajaš un ſawa audſchu tehwa un ſkolotaja, biſkapa Alberta ſlawas žildinatajaš. Žiti atkal ſpreeſch, ka Indrikiš bijis tiš ſtingrš kriſtigāš tizibaš un kriſtigo buhſchanu peeſritejaš, ka winam reebuſchāš paganiſko buhſchanu formaš, winam iſlikuſchāš tās tiš nezeenigaš, ka grehliš buhtu bijis par winām ko biſt. Bet wehl atleekas iſſkaidrojums, kaš, leekas, buhtu derigakš un wairal pamatots atwainot Indrika weenalđſibu ſchai leetā. Teiſſim, Indrikiš bijis latweetiš; tā tahdam, winam ari nekaš nebijiš ſweſchadš, nebijiš ko ſtahſtit par ſawu lihđſtauteeſchu dſihwi; wiš winam bija paraſtiš un weentahrfchš, nekaš newareja modinat wina ſiſfahribu, nedſ eewehribu, un tadehl wiņſch ari newareja juſt wajadſibu kaut ko par to rakſtit. Paraſti tiš to mehđſ eewehrot, kaš jaunš, ſweſchadš, dihwainš.

Ja nu ari peenemſim, ka Indrikiš naw bijis latweetiš, bet wahzeetiš, kaš buhš pareiſaki un pateeſigaki, tad ari ſchai gadijumā mums nebuhtu teeſibaš darit winam pahmetumu, ka wiņſch naw ſpehjiš mums tehlot ſweſchtauteeſchu

sawadibas. Mehš taf newaram sinat, zif tahlū senlatweeſchu ſa-
 dſihwe un eeradumi atſchlihruſcheeš no teem, ſahduš
 wiſch redſejš dſimtenē. Wiſch patš ſewi dehwe
 par biſtapa Alberta ſkolenu un tà laiſam ari, tà ziti wahzu
 miſionari, kaš kriſtija balteeſchuš katolu tižibā, uſaudſiš waj
 nu Bremenē, waj ſahdā Holſteinaš kloſteri, taš ir Seemel-
 wahzižā, kaš tiſko no wahzeem bija eelarota un koloniſeta.
 Te dſihwoja ſlahwi, kaš ar jo leelām puhlēm bija nule pahr-
 weitti, bet joprojam wehl uſtureja ſawu tautibu, nebija wehl
 pahrwahzojuſcheeš. Waj nu ſchee ſlahwi gan daudž iſſchli-
 ruſcheeš ſawāš eerachāš un dſihwē no ſenlatweeem, ir jau-
 tajumš, kaš wehl neſad naw eeluſtinatš. Domajamš, ſa
 ſtarpiba naw warejuſi buht leela, warbuht pat wiſai neeziga
 un neeweħrojama. Waretu pat apgalwot, ſa ari wahzu ſem-
 neeku dſihwei buhš bižiš lihdiſtiž weidš, ſahdš pee latwee-
 ſcheem un žitām ſeemelu tautām. Tee ir jautajumi, kuruš
 buhtu weħrtš patirſat un papeħtit.

Senlatweeſchu kulturelaiš ſtahwołliš. Ka-
 mehr nu kerteeš pee tahdeem ſalihdſinajumeem, nebuš leeti,
 ſa luħkoſim apſtatiteeš, ſahdu ſtahwołli gan to laiķu latweeſchi
 eeneħmuſchi kulturaš ſinā. Waj muħſu ſentſchi, wahzeeeħeem
 eenahlot, pateži bijuſchi tahdi noſcheħlojami meħſoni, uſ
 muħſchiģi ſema kulturaš paſahpeena, ſam ne jauſmaš naw
 bižiš no ta laiķa žiwiliſazijaš panahłumeem, ſam wiſu labu
 atnefuſchi wahzi, par ſo mumš joprojam un turpmat notat
 buht pateziģeem un wiſāš leetāš un weetāš winuš ſlowet
 un godat? Buhš jaatbild, ſa leeta newareja buht tił breeſmiga,
 ſa ſenlatwu kultura newareja wiſai daudž atſchliртеeš no
 reetumeuropeeſchu, no ſkandinaweefchu, reetumſlahwu, pat
 wahzu, tà ſadſihweš ſinā, tà ari ekonomiſkā ſinā. Kaš wineem
 truħla, taš wareja buht un bija ta walđibaš forma, ſahda
 reetumeuropeeſchoš bija iſweidojuſeeš ſem romeeſchu eeſpaida.

Paħrejaš ſtahwołliš. Muħſu ſentſchi atradāš
 wehl tai laiķmetā, kađ dſimtiš nebija ſpeħjuſi ſaudet ſawu
 ſwaru un noſiħmi, kađ walſtiš eeſtahdeš tiſko ſahla raſteeš
 un lihdiſinat ſew zelu uſ jaunām politiſkām formām, ſahdaš
 paſtahweja reetrumoš un ari jau pee kreeweem bija nodibi-
 najuſchāš. Tai ſinā mumš ir ſahdi aiſraħdiģumi kroniſāš,
 kuruš apģaiſmoģot un iſpeħtiģot dabuſim eeſaſiħteeš ar daſču
 eeweħroģamu latweeſchu ſendſihweš puſi. Bet te tuħlin ari
 japeebiſti, ſa wiſi aiſraħdiģumi, ſahduš mumš kroniſāš pa-
 ſneedš par lihbeeſcheem, kurſcheem, iģauneem, ari japaħrneſ
 uſ latweeſcheem.

Schis tautinas, las mita tif tuwu weena pee otras, las, teifim, ifdeenas nahza zeeschala safara, weena ar otru tif zeescha, fa pat lihbeefchi, zit nofahrstams, bef jebfahda ahreja eepaida pasjudufchi latweefchos, waj nu gan schis tautinas wareja palift un dshwot bef sawstarpeja eepaida weena pee otras? Taf panahfumi fadsihwes leetas, semkopiba, ruhpneneziba newareja ta noslehptees, fa nebuhtu pahragahjufchi uf lamineem, ja schee winus atrada par leetderigeem. Ja waloda neshkirtu tagadejos latweefchus no igauneem, tad gan nefahdi nebuhtu eespehjamš teift, fa tas diwejadaš tautas, swescha zelma, sweschas fugas. Un latweefchi fainneezibas un fadsihwes fina gandrihs nemas un warbuht tif neezigos sikhumos isfchiras no igauneem neween tur, fur wini dshwo lihdsas, bet ari tahdos apgabalos, lam nefahdu tuwaku sawstarpeju faitu naw bijis, nedš tagad ir, la p. p. latweefchi ap Leepaju un igauni ap Narwu. Ja nu taniš fenlailos buhtu waldujusi lahda tihpifla starpiba starp abam tautam, tad ta gan ari wehl tagad lihds schai deenai buhtu usglabajufees, la to redsam zitureene, p. p. no weenas pufes pee freeweem, no otras pufes pee latweefcheem un igauneem; pat Wahzija, jebfchu wifa weena tauta, tomehr fadsihwe un eeradumos weens apgabalš turpat laiminos beefchi ween isfchiras no otra.

Waloda la awots, pehtijot fenatni. Pirms greefchamees pee ralftu awoteem, mums ir wehl weens awots, las pasneeds dauds materiala, un tas ir waloda; wina galfchi un flaidri leezina, lahdu kulturās stahwolli latweefchi eenchmufchi, wahzeem sem eeahlot. Wina mehš usduramees uf nofaukumeem, las mums kopigi ar wahzeem, freeweem un igauneem. Protams, las kopigs mums tilai ar wahzeem, to waram penemi, fa tas pa leelakai dalai notizis sem wahzu eepaida tai laika, kad wini te Baltija jau walduja. Tadehl wifš schis materials jaisfchir un jaatmet, la wehlatu laiku eeguwmš, las fenlatweem wehl naw bijis peejamš. Bet tahda sijafchana jaisdara apdomigi, ar prahtu. Ta daschu lectu un rihku nofaukumi, jebfchu it la sakristu ar wahzu nofaukumeem, tomehr redsami sneedsas eefcha firmā fenatne un kopigi ari zitam tautam, p. p. wahrds katls it la buhtu wahzu K e s s e l; bet winu pasihst ari igauni katl un freewi котель, ta tad winfchaw no wahzeem patapinatš. Gewehrojot freewu walodu, wina fastopam bagatigu materialu, las leezina, fa latweefchi, pirms wahzu eenahfchanas, stahwejufchi ar freeweem itin tuwa safara, furam, tillihds wahzeefchi.

dabujufchi wirsrotu, bija japahrtruhft. Tà pirmee fristigàs tizibas nojehgumi peekriht kreewu laikmetam, bet winu tah-lafà attihstifchanàs rahda uf wahzu laikeem un winu eefpaidu.

Arkeologifki atradumi. Trefchais awots, las mums ari waretu leezinat par laikeem bijufcheem, ir arkeologifki atradumi. Bet fchis materials wehl maf sawahfts, un las fadabuts, tas patš iftaifits pa malu malàm, naw sawests kopà un jo mafatà mehrà peeteekofchi fijats un apstrahdats. Pehzneeki wehl lihds fchim laikam naw warejufchi weenotees, las no fenlaitu atleekàm peekriht latweefcheem un las zit-tauteefcheem, fadehl ari naw ifschkirts jautajums, kad un no kureenes latweefchi eenahufchi un nometufchees uf dšihwi Baltijà. Latweefchu arkeologijas leeta wehl gaida flaidribas un sawa pehtitaja.

Tautas gara mantas. Par tautas dseefmàm, pafafàm, parunàm, burwju wahrdeem, fihleschanas wahrdeem, apwahrdoſchanas wahrdeem un ziteem tautas gara rafchojumeem tas patš fakams, las par semè atrastàm tautas atleekàm. Mums pehdejà laikà ifnahufchi bagotigi krahjumi. Schis leelais materials ir gan jau apstrahdats un ifpehtits. Tà prof. Schmidts nodarbojees latweefchu mitologijas laukà; bet fa winsch jau buhtu teizis fchai leetà gala wahrdu, naw redſams. Ir wehl dauds pufes fchai laukà, las, leekas, naw pahrleezinofchi apgaifmotas, naw wehl nahfts pee zeeſcheem, neapgahſchameem flehgumeem. Wiſas fchis augſchà minetàs tautas garigàs dšihwes leezibas ir gadu fimtenu produktš, kura faktori notal mainàs, là jau pa laikmeteem mainàs laufchu prahti, domas un uſſlatti. Tautas dseefmas un wiſi ziti tautas gara rafchojumi ir, tà ſafot, ſinams labibas apzirkniš, kurà katru gadu no jauna eefſchà ber labibu, tà fa wezeem krahjumeem notal jamaiſàs ar jauneem, un nu mums jaſtahjas pee gruhtà uſdewuma, atſchkirt jaunos behrumus no agratajo laiku eebehrteem graudeem. Pee tam muhfu tautas dseefmas ir lirifli rafchojumi, dſeedataja ſirdš un juhtu atſlanas, atjautas uf ildeenas gadijumeem, uf dšihwes apſtahlleem, ſam dariſchana tilai ar paſchu dſeedataju, wina ſtahwofli ſaimè, wina atteezibàm uf dabu, ar wina gaitàm mahjà, laukoš, darboš; winas paſneeds mums maf wehſtis par muhfu ſentſchu ſadſihwes apſtahlleem, politiſlòm eeſtahdèm, par laufchu ſchkiru ſabeedriſko ſtahwofli, par ſawſtarpejàm droſchibas eeſtahdem, par ſaimneeziabas metodèm un ruhpneezibu, par ſatifſmi ar ſweſchàm tautàm — roboš, ko pa dalai pilditu epifka dſeja, bet tahdas mums naw. Tatſchu

te japeebilft, fa kronikâ ir aifrahdijums, it lâ fenlatwojem ir bijufchi fawi dſeedataji, laſ apdſeedajufchi fawu waronu darbuſ. Tâ Ruſinſch, atgreesees no igaumu fara, leelâs: mani behrni un behrnu behrni treſchâ un zeturtâ augumâ daudſinâs toſ darbuſ, ko eſ paſtrahdajis ſakaleeſchu ſemê.

Tautas paraſchâs lâ wehſturifkſ palihga awotſ. Bet fur nu melet un atraſt to materialu, laſ mums dotu eeſpehju tehlot muhſu ſenwezalo dſihweſ apſtahlkuſ un eeradumus? Utleeſas til taſ, laſ ſchur tur iſſaiſitſ pa kronikâm un taſ, laſ lihds ſchâi deenai uſglabajees tautas dſihwê, eerâſchâs, walodâ, ſalihdſinot ar radneeziſto tautu ſenbuhſchânâm un lahda lahriâ atdſihwinot ſeno laiku ſadſihweſ apſtahlkuſ.

Dſimtiſ. Kâ daſchu reiſ ſemeſ ſlahnoſ uſduramees uſ ehmigeem apakmenoteem ſwehru lauleem, waj ari ſtahdu atleeſâm, lahdu wirſ ſemeſ pa leelakai dalai wairſ neatrodam, waj, ja wehl tamlihdsigi paſtahw, tad tee peenehmufchi zitu weidu, tâ walodâ ſaſtopam wahrduſ, lam agrafi ſenakoſ laikoſ bijuſi pawifam zita noſihme, bet laſ ar laiku, ſadſihweſ apſtahlkeem pahrewhreſchotees un attihſtotees, dabujufchi pawifam zitu noſihmi. Tahds wahrds ir p. p. dſimtiſ. Tagad mums paſihſtama „dſimtiſbuhſchana“ ar jaweem atributeem „dſimtiſlungſ“, „dſimtiſlaudiſ“, „dſimtiſmuiſcha“, laſ ſinonimi wergu buhſchânai, werdsibai. Kad nu runâ par dſimtiſbuhſchanaſ atzeliſchânu, tad tagad ſaprotam, la werdsibai galſ un atnahluſchi brihwibaſ laifi. Bet wahrdam dſimtiſ bija ſenatnê zita noſihme un proti, tahda, lahda latinu „gens“, greeku „genos“, krewu „родъ“, wahzu „Geſchlecht“. Mehſ ſchâ wahrda noſihmi wiſſlabal noſſahrtiſim, ja eewehroſim, lâ tauta, domajamſ, zehluſees un tahſaku ſchiſ zelms attihſtiſjees.

Dſimtiſ zeliſchânâs. Pahrzeliſimees garâ uſ tautas pirmsahkumeem, tautas, laſ buhtu iſlobijufees pati no ſewiſ beſ tam, la buhtu ſapinuſees un ſajauluſees ar zitâm lahdam ſaſtahwdalâm. Mums te japeemin, la tahdas tihraſimu tautas zelms mellejamſ lahda wezatu pahri, kura behrni un pehz-nahzeji wairojâs un iſwehrtâs zilſi, ſaſtahdidami weenu „dſimti“. Abu dſimumu uſdewumſ ſchahdâ poligamiſki-poliandriſkâ ſabeedribâ — la wina ſenlatwojem naw bijuſi ſweſcha, leezina tautas dſeeſmaſ, Borona „Dainâs“, Ill. gr. I. dalâ № 13234—41 ar warianteem — ſchâi ſabeedribâ bija jau paſchâs dabâſ preeſchâ rakſtiſ: ſeeweetei jaustura dſimtiſ paſtahweſchana un wihreetim atkal ſeeweete un japafargâ ſchi no ahrejeem uſbruzejem.

Schahda aiffardsiba, kas peenahzās wihreescheem, nebija eespehjama bes sinamās, kaut tā nokahrtotās wadibas: wajaadseja rihkotaja, waditaja, un tahds wareja buht tīfai wihrs, kam bija wairaf dsihweš peedsihwojumu, prahtigalais, un tahds bija parasti dsimts wezafais lozeklis. Pee ta, protams, greešās pehz padoma, tad dsimtij draudeja breefmas no ahreenes, waj ari pašchu starpā bija iszehluschās kildas un eenaidš. Dsimts wezafais tīfa par dsimts wadoni, un tā radās pirmā wara un waldibas un walstis pašahkumi.

Nowads, zilts, tauta. Dsimtij wairojotees un augot, wina ilgi newareja kopā turetees, bija jassaldās un dascheem dsimts lozekleem jaatdafs, ko senlatweefchi laikam apsihmejuschi ar wahrdu „nowads“, „nowadneeki“, kas atkal sawukahrt iswehrtās par jaunu dsimti ar saweem wezakeem. Tā pamastinam isauga zilts un ar laiku tauta, tā mehš scho wahrdu tagad saprotam. Tautas dseefmas muhs mahza, ka par tautām ihsteni sauktas sweschas dsimtis.

Saime. Kamehr dsihweš apstahkli bija wehl weenfahrschi, kamehr dsimts peederigo weenigais peenahkums bija gahdat sew pajumtu, apgehrbu un pahrtiku, tamehr newareja buht runa par priwatihpašchumu; wišs bija kopihpašchums. Bet tīklichds sahla rastees daschadas dsihweš wajaadibas, sahla rastees kustama mantiba, darba rihki, mahjas eetaife, te komunismam wairs nebija weetas, tapat ari poliandrijai, un attihstijās „saimē“ ar saimēs tehwu jeb saimneeku preefshgalā, kam padoti wisi ziti saimēs lozekli: seewa, behrni un kalpi. Zeešchā dsimts saite nu bija pahrrauta; bija iszehluschās daudsafas dsimtis, un pati dsimts bija salsaldijufees atfewischlās saimēs.

Pagasts. Tatschu afins saites wehl nebija tīktaflu pahrtuhluschas, ka dsimts lozekli buhtu peemirfuschi sawu radneezifko saiti; winas lozekli joprojam wehl dehwejās par brahleem un mahsām. No weenas dsimts nu bija isauguschas wairaf dsimtis, kuru kopibu latweefchi nosauz par „pagastu“, ko ari pee zitām tautām redsam. Tā freeweem ir „ногочъ“, latineem „pagus“, wahzeem „Gau“, igauneem „fihlegunda“. Bet ari pagasts newareja ilgaku laiku saturet kopā sawas dsimtis un winu peederigos; bija atkal jaraida us lauku jauni nowadneeki. Tā iszehlās jaunās dsimtis, isplehtās jauni pagasti, kam wairs newareja buht nekahda noklahrschama safara ar pirmatnejo pagastu. Rā dsimtim bija jawi wezakee, kas stahweja winu preefshgalā, tapat ari pagasteem wajaadseja buht saweem wezakeem ar tahdeem

pascheem peenahfumeem un teesibàm, tahdas peekrita dsimts wezafceem.

Dsimts wezafce. **Pullš.** Pamehginasim nu nowehrot, tahdas wareja buht schis pagasta wezafà pildamàs gaitas un zit plaschas wareja buht wina teesibas. Sinams, tahdu litumu, tà mehs to tagad saprotam, toš laikus nebija: wiš tas norisinajās us eeradumu pamata; jo pee ka tehwi bija turejuschees un fo behrni no wineem noflatijuschees, pee ka peeraduschì, tas palikās par eeradumu it tà swehtums. Jo wezafs tahds bija, jo labaki winsch schoš eeradumus pahrsinaja un wareja paslaidrot, toteefu ari leelafs swars un gods winam bija saweju starpà un wina balsš un padoms swehra dauds. Tatschu naw domajams, ka schis wezis bes zitu dsimtschu dsimtslozeklu sinas buhtu bijis strihdleetu un zitu dsimtij peekrihtoscho jautajumu weenigais isschlihejs. Te spreeda lihds wisa dsimts, dsimts sapulze. Tahdu sapulzi, pehz kronista wahrdeem, igauni nosauza par „malewu“. Protams, ka ari latweescheem bijuschas tahdas sapulzes, un kronists winas nosauz latiniski par „placitum“, bet nemin atteezigo latweeschu nosaukumu. Un tatschu winsch lihds schim laikam usglabajees nosaukumos „weetneeku pullš“, hernhuteeschu „masais un leelais pullš“. Winu atrodam ari pee slahweem „полкъ“ un wahzeescheem „Volk“. Sapulzejās dsimtslozekli wišos swarigalos gadijumos, kur bija jaapspreesch jautajumi, tas atteezās waj nu us saimneeziibu, waj us sadsihwi saweju starpà, gadijumos, kur isnahza sadurschanàs ar zittauteescheem un zitpagasteescheem. Sapulzes teesibu baudija tiiai pilngadigee, pilnteefigee dsimtneeki, labajee (meliores viri); seewas, behrni un kalpi bija isslehgti. Sanahza wini pilnigi apbrunojuschees. Tà lihbeeschi aizinaja latweeschus us sapulzi pee Wogenes upes (Ogres), kurp wineem nahkt apbrunoteem. Tà tad ari noflatrstams, ka lara spehkam un tautai wareja buht weens un tas pats nosaukums. Kas us sapulzi nahza, tee wiš representeja tautu un tahdeem bija teesiba nehfat eerotfchus.

R a h r t a š. Teesiba, jeb, teiksim, paradums sapulzetees, kur pahrspreeda wispahrejās dsimts, pagasta, zilts wajadšibas, rahda, ka senlatweeschì, tapat tà ari zitas tautas tahdà kulturās stahwofli, pasinuschì lauschu schkiras: swabadus jeb dsimtslaudis (warbuht ka latwi winus saukuschì par „walinneekem“, jo nedš „swabadš“, nedš „brihwš“ ir latwu wahrdi, bet gan „wala“) un neswabodus jeb kalpus (wehlatu laiku wahzu „Drelli“). Vehdejee pa leelatai dalai gan buhs

zehlufchees no farâ faguhtiteem sweshtauteefcheem, pa dalai ari no parahdos kruitufcheem pashtauteefcheem. Bija tahds eeradums, fa weena tauta, usbruhot otrai, aplawa wihreefchuš un panehma few lihdsi feeweetes un behrnus, no fureem tad buhs ifaugusi falpu fahrtâ. Sihmigs te ir leifchu no-faufums „behrus“, fas winu walodâ apfihmè „falpu“; tapat ari latweefchu „meita“ apfihmè fâ paschu „behrnu“, tã ari „falponi“.

Dsintis pirmneeki. Kronists bes fcheem dsintis laudim jeb labajeem (meliores viri) un dsintiswezakeem (majores natu, seniores) runâ wehl par pirmneefcheem jeb preefschneefcheem (principes), wadoneem (duces) un waldneefcheem (reges). Rã wahrds „princeps“, tã ari „dux“ leezina, fa fenlatweefcheem naw peetizis ar dsintis un ziltis wezajajeem. Pati dsihwe attihstotees radija jaunas wajadsibas un jaunas parahdibas. Tilklihdj no dsintis bija ifschlihrufchãš patstahwigas faines, dsintis lomunifms bija faudejis fatu no-fihmi, un dsintis lozellu starpã wajadsjeja izeltees plaismai jau turibas finã. Radãš bagatneeki, fas spehja turet leelaku faimi un ar to eeguwa zitu dsintis laufchu azis leelaku godu un zeenibu. Protams, fa nu winu wahrds un padoms pulkã swehra wairaf nelã masturigo lozellu. Wini taya par dsintis pirmneefcheem, un lã fa winu mantiba pahrgahja uf winu dehleem, tad ari fchee mantoja tehwa godu un preefschnibas amatu.

Karã wadonis. Bet fara laikã newis bagatibas un goda tahdã mehrã wajadsigs, fã duhschibas un ifmanas. Tadehl pulkam bija jamelè wihrs, fas neween spehjigs radit laukã uf faru leelu flaitu faines lozellu, bet fas ari stiprineeks un ifweizigs wadonis. Tahdu nu eezehla few par pulka preefschneefku. Kronista „princeps“ te nu buhtu faprotams fã fenlatwju preefschneeks meera laikã un „dux“ fara laikã. Tahds „princeps“ un „dux“ bija latweefchu Rufinsch un fengalu Westarts, kamehr tahlaweeschu Tahlwalds wareja buht titai „princeps“, jo winu nemin fã fara wadoni.

Rungš. Kronists par „reges“ dehwe wišpirms kreewu knafus Kofnefè, Gerzifã un Polozlã, tad wehl Krimuldas Raupo un kurfchu Lamelinu, winus tahdã fahrtã izjelot no zitu wezako pulka. Un ne bes finama eemesla winsch to buhs darijis. Pee Raupo titula „rex“ winsch gan wehl peeleeft flahit „quasi“, t. i., it fã „rex“, it fã waldneeks. Laifam ar to kronists gribejis teift, fa scho „rex“ wara bijufi leelala nelã zitu wezako. Bet war ari buht, fa wahrdam „rex“ naw bijufi

peelika ihpafcha nofihme, fa winsch ir tilai sahda latweeschu titula weenfahrschs tulkojumš. Sawu waldneeku wahzi fauza par „kunic“ un tulkoja „rex“; igauni fauz waldneeku par „funingas“, wahzi tagad par „König“. Wist schee wahrdi ir weena zelma un nahfufchi no fengermanu „kuni“, t. i., dsimts, un „König“ buhtu nu wihrs, fas peeder pee augstas dsimts, wai pats dsimtspreefschneeks. Bet ari muhsu „fungs“ ir tas pats „kunic“ un panemts no germaneem, laifam no goteem. Schee, tà stahsta kronists Jorlandes, 4. gadu simteni pahrwaldijufchi wifas semeš, fas atrodas starp Melno un Baltijas juhrām, un tà wineem klaustijufchas slahwu, leifchu un fomu ziltis. Te nu weegli nopratifim, tà gotu nofaukums warof pahreet uf winu pahrwaldbitām tautām. Bet slahwi, latweefchi, igauni, pahrnemot scho wahrdu, tomehr faprata newis parastā nofihmē tà augstas dsimts wihru waj preefschneeku, bet tà waldneeku, politifstas walsts preefschneeku. Kad nu wineem pascheem sahla nodibinatees walsts ar sinamu waldbibas fahrtibu, tad, protams, wint scho tituli peepatureja faweem waldneefceem.

Walsts. Ja latweefchi un igauni dehwejufchi fawus preefschneekus par fungeem, tad jadomā, fa ari pee wineem fahluš rastees walsts ar waldneeku preefschgalā. Wehl tagad Widsemē labpraht to, to pa leclakai dalai nofauz par „pagastu“, flawē par walsti, un pagasti Widsemē ir tilai walsts apafschnodalas, wistim basnizas darifchanās; jo walsts sadalās pagastos, un weena pagasta laudis teel faukti pee deewgalda, tà ari mahzitaš schai gadijumā peeteiz fagatawofchanas mahzibu pa pagasteem. Naw to schaubitees, fa „walsts“ naw jaunlaitu nofaukums, bet latweefchi winu pasinufchi jau toš laikus, pirms wahzeefchi te eeradās, fa latweefcheem toreif jau bijuf sinama fadsihwes fahrtiba. Uf tam jau ari aifrahda wahrdi, tà „Tahliwaldis“, „Wišwaldis“.

Pilis. Wahzeem atnahkot, redsam, fa pee wifam Baltijas tautam bijufchas pilis, apstiprinatas weetas, furās mita wezakais (senior). Tahdas pilis bija Rufina Sotelle, Waraidofcha Antine, Tahliwalfscha Bewerina, un scho pilu bija dauds, tà to wehl tagad leezina wifš tas daudsumš pilskalnu.

Ja nu scho wahrdu „senior“ taifni tà tulkojam, to winsch etimologifki apfihmē, tad isnahf „wezakais“; bet widus laikos, 13. g. f. to faprata zitabi: „senior“ bija semeš fungs, frantschu „seigneur“, un tahds semeš fungs wairs newareja buht dsimts wezakais, fura gods un gaitas pahrgahja uf

wezako dsimti. Senako laifu dsimtswezakajam newareja buht sinama, pastahwiga dsihwes weeta, pils, jo pehdejo tatschu newareja pahrzelt no weenas weetas uf otu, uf jaunà dsimtswezakà dsihwes weetu. Tadehl, kamehr dsimtsfatwersme wehl bija pilnos seedos, pilis naw domajamas. Pehdejàs wareja tif tad rastees, tad pirmbuhtigà dsimtsfadshwe sahfa saudet sawu swaru un nosihmi, tad tahds dsimts lozellis tif tahlu bija dabujis pahrswaru pahr ziteem, la peespeeda winus meklet patwehrumu un palihgu breefmu brihdi pee sewis, tad peespeeda winus klaufit, un las swarigatais, tad wareja aistaht sawu ihpashumu tà mantojumu deklam. Kur bija pils, tur wajadseja buht waldneefam un walstij.

Draugi. Zits jautajums, zil leela warejusi buht tahda pilskunga wara, zil tahlu sneegufees wina neatkariba no walsts laudim. Kur pilskungs, tur jamellè ari pils laudis, salpi, las neween saimneejibà dara parastos darbus, bet lam ari buht kungeem par fargeem, par gatawu spehku latrà breefmu brihdi waj lara gaità. Tahdi lara laudis bija wiseem to laifu waldneefeem un kungeem. Kreewi winus sauza par „дружина“, germani par „truht“. Uri senlatwjeem wini bijuschi pasihstami sem wahrda „draugi“, „draudse“ un tahdà pat nosihmè. Rusinsch usrunà Zehsu brunineeku Bertoldu par sawu „draugu“, t. ir beedri, passaidro kronists. Zitàs weetas stahw latinu wahrds „amici Rusini“. Kas nu schee muhsu draugi un „amici“ wareja buht zits, nekà freewu knasu „дружина“, t. ir beedri, wihri, lam jaapghadà kunga saimneejiba, japalishds usturet sahtibu un teefu semè un jacet lihds farà. Tà tad ari te ir aistrahdijums, las leezina, la pee senlatwjeem politiskas eestahdes bija laiduschas saknes un spehjuschas labu dalu attihstitees: bija kungs, las dsihwoja apstiprinatà weetà, pili, lam klausa saime, las pahrwalda sawu walsti, kura pecnahkums usturet sahtibu un meeru semè un aissargat pret ahrejeem eenaidneefeem.

Un buhtu ari brihnumš, ja tas tà nebuhtu bijis. Latweeschchi jau sen bija atraduschees tuwakà safarà ar freeweem. Pehdejee, lai aissargatu tirdsneejibas zelu uf reetrumeem, bija few nodroschinajuschi Daugawas uhdens zelu, eenehmuschchi few gar kraftu apzectinatas weetas, Gerziku pee Krustpils un Kofnesi, kur mita freewu tuningi no Pologkas knasu ziltš. Latweescheem taf te nu bija gadijums wismas nostatitees, la schee knasi tur rihjojàs.

Kristigà tiziba. Bet ari no Pleskawas pufes freewi bija usmahkuschees latweescheem un schos peespeeduschchi wineem

dot meflus. Un neba ar ſcho bija beidſees freewu ceſpaids; ari kriſtigo tizibu jau bija wini iſplatijufchi latweeſchos. Kroniſis gan mums ſtahſta, ſa freewu knaſu paradums bijis, ſa uſwarejuſchi ſahdu tautu, wini tai neuffpeeduſchi kriſtibu, bet tif uſkrahwuſchi meflus un naudas maſſaſchanaſ juhgu. Bet te kroniſta wahrdeem pilnigi tizet ihſti newaram; winſch tif gribejis attaiſnot wahzu eenahzeju un biſlapa rihzibu, iſplatot kriſtigo, proti fatolu tizibu, palift par eedſimto ihſta-jeem lungeem. Ja latweeſchi tif wahrda pehz ween buhtu bijuſchi peeflaitami pee jau kriſtiteem, tad tal muhſu waloda nebuhtu eeeweefuſchees tif dauds ſwarigu un wiſai ſihmigu noſaufumu, ſas nemti no freeweem un taiſni atteezas uf kriſtigo tizibu, la baſniza, kriſtit, kruſts, ſwanit, kuhmas un dauds zitu. Ja latweeſchi wehl nebuhtu bijuſchi kriſtiti, tad tal wahzeefchi, winus kriſtot un mahzot kriſtigâ tizibâ, buhtu wineem dewuſchi ſawus noſaufumuſ, waj nu wahzu, waj latinu waloda.

Pulla noſihme uf ahreeni un eefſcheeni.
Sodâ. No kroniſas ſtahſteem mums ſinams, ſa pils wezakee jeb fungi naw rihlojuſchees weenigi pehz ſawas gribas, gadijums, kur nahzees peedalitees tautai. Kreewu knaſi un biſlaps Albertis gan greeſas pee lungeem ar ſawam pawehlem un uſaiznajumeem, bet ſchee ſafauz pulſu (placitum), waj der, waj neder paklauſit preeſchliſumam. Ta latweeſchi neklaufa Polozkas knaſa pawehlei, ſuhtit palihga ſpehluſ aptarot wahzeefchuſ Rigâ. Biſlaps atkal uſaizina latweeſchuſ peedalitees pee igaumu apkarofchanaſ, un latweeſchi noſpreeda eet lihdsi. Tifai tautas pulla ſpreedumu iſpilda wezakee un raida ſuhtnuſ uf Polozku.

Bet ar gadijumeem un leetam, ſas atteefuſchâs uf ahreeni, ween nebeidsâs tautas pulla darbiba; pee wina peenahfumeem, beſ ſchaubam, buhs ari peederejis uſturet ſahrtibu un meeru ſawejo peederigo, dſimtis, pagasta, walſtis lozeflu ſtarpâ. Virmatnejais teefas paradums, kur patſ aifſahrtais uſmetas par teefneſt un to ſauzam par aſins atreebibu, latweeſchu paſchu, wiſmaſ weenas walſtis lozeflu ſtarpâ, gan wairs nepaſtahweja, jo par to leezina wahrds „ſods“, t. i. teefas ſpreeduma iſpildijums. Uri freeweem ir uſglabajees ſchiſ wahrds „судъ“, ſas tagad gan apſihmè paſchu teefas eeſtahdi, bet ſenaf winam bija tahda pat noſihme, ſahda latweeſchu „ſodam“, wahzu „Buſe“, latinu „poena“. No ta waram nogiſt, ſa ſenlatweeſchi jau paſinuſchi ſodus un ſa wini paſtahwejuſchi nauda, la to daudsſahrtigi leezina kroniſta.

Utreebiba. Par lihbeefcheem teef stahstits, la „ſchi tauta bijuſi wiſai neuſtizami laudiſ, un la ſatrs nehmiſ ar waru no ſawa ſaimina, ſaſ tam bijis, ja til bijis ſtipraſ“. Tatſchu ſchis aſrahdijumſ newar atteektees uſ weenas un tãſ paſchaſ dſimtſ un ziltſ lozeſleam, bet war tiſai buht ſihmetſ uſ ſweſchaſ walſtſ peederigeem; jo pat wiſpirmatnejaſoſ dſihweſ apſtahloſ tahdi paradumi, la warmahziba, ſahdſiba, laupifchana ſawejo ſtarpã naw domajami. Latweeſchi un igauni dſihwoja pilnã eenaidã; winu ſtarpã aſinſ atreebiba bija pilnoſ ſeedoſ. Up to laiku, ſad wahzi eenahza, leelaſ, igauni bija eeguwuſchi pahrſwãru pahr latweeſcheem; bet ar wahzu palihgu wini igauneem aſinaini atmaſſaja wineem pa-daritãſ pahreſtibãſ un tronikaſ lapãſ ſina garuſ noſtahſtuſ par latweeſchu negantibãm igaunoſ. Bet tiſlihdſ igauni bija peeſpeeſti pee kriſtibãſ un padewuſcheeſ biſkapam, pehdejam ſchis eenaida garſ newareja patift, un winſch eezehla ſoguſ, ſaſ lai iſſchirtu ſcho neſatizigo tautu kildaſ. Sodſ paſtah-weja nauda, un tã la wiſi tam beſ kurneſchanãſ padewãſ, tad taſ jadomã, la naudaſ ſodi bijuſchi paraſta leeta, tapat la wiſur zitur to laiku Europã. Uri ſchai ſinã latweeſchi naw palikuſchi paſal to laiku garam un wiſpahr paraſtãm buhſchanãm.

N a u d a. Kaſ nu bij ſchi nauda? Schim wahrdam gan laikam tahda pat noſihme, ſahda latinu „pecunia“, ſaſ at-waſinatſ no wahrda „pecus“ (loſſ, awiſ). Wiſpirmſ, ſad eeſahlaſ raſchojumu un preſſchu maina, t. i. tirdſneezi-ba, nebija neweenãſ zitaſ til weegli kuſtamaſ mantãſ, la lopi, un maſſa tadehl paſtahweja lopoſ. Uri ſkandinaweefchu walodã „naut“ apſihme lopu; wahzu walodã no ſchis ſakneſ „naut“ uſglabajeeſſ forma „Nuſ, Nuſen“ (labumſ) un „nuda“ leiſchu walodã apſihmẽ „labumu“, „kuſtamu mantibu“. Ta-gad pee mumſ ar wahrdu „nuda“ apſihmẽ tiſai ſinamu kaſtu metala gabalu, waj ari ta weeta kreditbiletu la mainãſ objektu, un tadehl laikam ari jau winoſ laikoſ buhſ bijuſi naudai ſchi noſihme, ſaſ waj nu la kaſti ſudraba gabali ar tirgoſchanoſ wareja eeſkuht ſemẽ, waj ari pa leelaſai dalai nekaſti, ko freewi apſihmeja ar wahrdu „рубль“, t. i. ſinama ſwara atzirtumu no leelaſa ſudraba gabala jeb ſteena.

Oſeringi. Kahda bagatiba dahrgmetalos, jeſtã, ſaſ eenahziſ ſemẽ monetu weidã un uſ ko beeſchi ween uſ-durameeſ eerakumoſ, bet ihpaſchi ſudrabã, bijuſi ſemẽ, to weegli nopratifiſim, ja tiſai eewehroſim weenigi troniku ſinaſ. Tã Turaidaſ lihbjeeem peh3 1212. gada dumpja biſkapaſ uſleel la ſodu 100 oſeringu ſamaſſu (50 mahrzinaſ ſudraba).

No Trikates Tahliwalscha igauni, winu neschehligi mozdami un spihdsinadami, lai atpirtotees ar sawu naudas trahjumu, isplehsa pee-zdesmit oferingus; bet kad wini ar to wehl nebija meerâ un wairaf prasija, winsch atteiza: ja doschu wehl sawu pascha naudu un peelitschu ari sawa dehla, juhs tomehr mani zepinasit. Tahliwalda dehli Rotalija, laupot, sawahza few trihs podus sudraba (tria livonica talenta), las pehz daschu aprehlina esot 180—204 freewu mahrzinas, un ja tee pahrejee 6000, no lahda staita fastahweja kara spehls, ari nepalifa dihâ un nehma zil wareja, tad noslahrtisim, lahds wairums sudraba bijis igauneem. Te wehl waram peewest, fa bistaps 1207. g. pee-draud, ja lahds atrauschotees eet lihds karâ pret leischeem, to sodisshot ar trim marlam. Peischi, lai wahzi atlaistu no guh'a winu wadoni Lengewinu, samalsâ 500 oferingus. Tai paschâ 1207. gadâ Gotfrids, weens no krustnescheem — brunineecheem, fo bistaps bija eezehlis par fogi turaideeschos, pa drauds'em aplahrt eedams un isschlirdams lauschu strihdinus, bija sawahzis dauds naudas un zitas dahwanas; bet bistapam winsch nodewa loti mas. Par to noslatuschees, ziti sweht-zelotaji usplehsa wina schlirstu un atrada wirâ 19 marlas, zitu pahrejo naudu winsch jau bija istehreis. Tahdu peemehru, lâ muhsu sentschi pratuschi zeenit un kraht dahrg-metalus, war peewest dauds. Tâ fa paschu semê sudrabs nerodas, tad to wini eeguwschi waj nu tirgojotees ar ahr-semnecheem, waj laupot pa sweschâm semem, lâ to peekopa kuhri un sahmsaleeschi.

Te mums nahlas jautat, las ihsteni bijuschi schee daudsinatee oferingi. Wini sudraba. Bet pee mums sudrabs, lâ wispahrim metali, nerodas un tadehl no ahreenes eewedams. Ahrsemes, Walareuropâ scho nosaufumu „oferingi“ naw pasinusch, winsch tâ bijis weetejs un pehz fastahwa un slanas latwists: oferingis, aufrinkis jeb auschu gredfens, auschlaris. Kreewi gan ari pasihst scho wahrdu formâ „оусерязь“, bet schi buhtu it lâ neslawisla, swescha slana; winai wajadsetu slanet waj nu „оухорязь“, waj „оушерязь“. Ja tas tâ, fa nosaufums latwists, tad tilai waram nahst pee slehguma, fa oferingi pagatawoti, kalti no muhsu kalejeem, sudrabkaleem. Ehrmoti tomehr ir, fa muhsu arleologi tahdus oferingus lihds schim nekur naw atratuschi, bet tilai sudraba faktis un brehzes; warbuht, fa winus nehfasusch ari pee kruhtim pogas weetâ.

Dsells uu warkali. Ja peelaujam, fa senlatweescheem bijuschi sawi paschu lauschu mahflineecki sudrabkali, tad newaresim taf leegt, fa bijuschi ari sawi zitu metalu la-

leji, las pagatawojuschi no dselss un wara saimneeziabâ waja-dfigus rihlus, rotas un erotschus. Cemetums, la paschu semê naw radees nedf dselss, nedf warsch, it nebuht wehl nepeerahda, la isstrahdajumi no scheem metaleem tadehl bijuschî tikai eewedami. Somu tautas jau sensenos laifos pratuschas eeguht dselst no purwu semes un winu mahfligi isstrahdat. Wisas seemelu tautas daudsinajuschas scho kaleju mahflu un somu sobenus beeschi ween min standinaweeschu teifas: slawenakais kalejs Eddâ ir somu funingdehls. Somu paschu teifas kalejmahflai peeschkirta leela loma: weena weza runa apdseed dselss dsimschanu is purweem un esereem; deewinatais Kalewalas waronis Ilmarinens ir kalejs. Sihmigs ir faktis, la igaumu tautas waronis Kalewipoegs kaldina sawu sobinu Somijâ. Ja nu balteeschu tautu tuwatee saimini, pee tam weenas zilts ar igauneem, somi, bijuschî tahdi mahflineeki dselssrihku isgatawoschanâ, tad tatschu newaresim noleegt dselssapstrahdaschanu igauneem un tapat latweescheem. Pats scha metala nosaufums: „dselss“, freew. „желѣзо“, „ruda“, freew. „pyra“ un igaumu „raut“, rahda, la dselst jau pasinuschas austrum tautas, pirms winam raduschees safari ar wawareuropeeschu tautam. Ari „kalejs“ ir muhsu paschu wahrds, ta tad fenlatweeschi sawus arklus, lemeschus, iskaptis, naschus, saltus, zirwjus, sobinus, schlehpu galus, rotas buhs gan paschi isgatawojuschi.

Waretu zeltees schaubas, waj muhsu sentschi mas pagatawojuschi sew brunas, t. i. meesas aissardsibas preeschmetus, jo wahzeem islizees, la p. p. lihbjî bijuschî pilnigi neapbrunoti (inermes). Par kuhreem kronists stahsta, la wairogus wini sew pataisijuschî no loka dehlscheem, ais tureem kaujâ flehpuschees. Igauneem bijuschî wairogi, bet ta la kronika nu naw teifts, la loka, tad jadomâ, la no ahdas. Nostahdit nu wisas schis tautas la tahdas, las gahjuschas kaujâ bes aissardsibas rihleem, ihsti nebuhtu teesibas un waram teift, la tahdu brumu, tahdas kaujâ nehfaja wahzeeschu brunineeki, eedsimtee naw leetojuschi, tas ir dselssrinu freklus.

Somehr tas wehl naw leeziba, la ari ziti preeschmeti, las augscham mineti, nebuhtu ari eewesti no ahreenes mainas zelâ, la tas wisur un notal noteefas tagad un notizees senos laifos.

Sahls un wadmala. Pee neschaubami eewestam prezem peederejuschi sahls un wadmala. Sahls pee mums nerodas, tadehl bijust jaewed; wadmala, la to pats wahrds

aifrahda, la esot sweschneeze, eewesta no frischeem, laš to laifu bija isflaweti wilnaš audumu pagatawotaji un sawu fabrikatu iswadaja pa wišam apfahrtejam semem. Bee mums wehl tagad schiš nosaufums usglabajees un apsthemē wifuš beesafuš wilnaš audumuš, to ari par „tuhfu“ saulā. Bet latweefcheem, lā to mahja atrafumi, ari jau bijufchi sawi audeji un wilnaš audumi, la kapos rodas wilnainu apgehrbu atleekas, smalki jo smalki isstrahdatas.

Ja nu waizajam, laš latweefcheem eewests no ahrsemem un to wini mainai pretim dewufchi, tad bes schaubam dabuti dahrgmetali, bronfas un dsess rihti, sahs, wadmala un dots pretim meduš, wafš, swehrahdas, laikam ari lopahdas, tauki. Ziš dšihwa schi mainas tirdsneeziiba bijufi, gruhti teift, bet laikam ne masumu eenefiga; jo ridfineeki nezeeta, la wineem isflihdetu no rolam fengalu turguš laulš un tadehl isbrihweja few no pahwesta privilegiju, la buhtu leegts fugeeekem eebrault Leelupē, atstahjot Rigu sahuš.

Latweefchu nometnes. Kronilas isfchir daschadas nometnes, lahdas bijufchas muhsu sentehweem: castra (piliš), urbes (pilschtas), villae (zeemi), domus (mahjas), villulae (gan muhsu tagadejās semneeku mahjas jeb sahdschas).

Piliš. Widfeme un Rurseme, lā ari Latgale bagatas pilim un pilskalneem, tikai winu diwejadas schkiras. Ir pilskalni, laš puškotu wezeem muhrem un winu drupam, seno lepno bruneeeku pilu atleekam. . . Muhsu sentehwi ar bailigam azim un drebofchu sirdi noluhkojās uf schim pilim, jo te mita winu bargee lungi, laš zitu nelo neprata un newihschoja teift saweem apafschneeekem un falpeem, lā tikai prafti teefas un dsiht klauschās. Scho pilu atmīna pilnigi pahrwalda laufchu juhtas un domas; stahsti un teikas, wiš faistiš ar winam un greefchas ap winam, ap winu augstajeem un beesajeem muhrem, kur puhzes un lowahrni wij sawas ligdas, fišpahri gul sawu deenas meegu, ap winu ehrtajeem lambareem, kuros tehršē un mihlinajas jaunkundfīni ar flaištajam pilšjaunawam, ap winu tumschajeem besdibena pagrabeem, kuros puhki tup un fargā selta un sudraba poduš. Uif schim pilim gandrihs peemiršas otras schkiras piliš, laš naw atstahjufchas lahdas azis trihtofchas atleekas, laš tadehl ari nespehj darbinat laufchu prahtuš un fantafiju. Behdejās ir muhsu sentfchu piliš, no kuram weenigi atlikufchees pilskalni, waj nu pliki, faili, waj kofu un mefchu apaugufchi kalnu un palnu gali ar pastahwam augtam malam un grahweem, grawam waj purweem un flaigneem apfahr.

Gadu simteni, zitadi apstahkli, zitadi dsihwes usflati un prasibas muhs schkir no teem laiteem, tad te mahjoja dsimts-fungs ar sawu faimi, flaneja taure, pulzejäs tara wihri, eerotfchi schwafsteja, melleja patwehrumu aplahrtejee laudis, behgdami no eenaidneeka schurp ar seewäm un behrneem, ar lopeem, ar wisu sawu bagatibu un nabadfibu, un wisa schi senä dsihwe ir peemirsta, eegrimust aismirstibas juhrä.

Muhsu sentschu pilskalni til masleet isschiras no ziteem kalneem un pafalnem, sahdu ne masums issaisits pa muhsu tehwiu. Tomehr wineem ir sinamas ahrejas simes un wiseem gandrihs weenads raksturs, kas rahda, la newis pati daba winus tahdus radijusi, bet peepalihdsejuschas zilwela rofas. Kalna gals ar stahwäm maläm, lam wisaplahrt waj nu no dabas dsila grawa, waj rakts grahwis, waj wehl mihlafi staignumis un purws, un tai pufë, fur kalna gals stahwafarä ar kalna strehli, israktis grahwis. Ir ari pilskalni, kas atrodas us purwa salas, kury wed schauris zifschu dambis no ofola meeteem, bet ari war buht almenu sakrauts dambis.

Kalna wirfus, lo isleetojuschi par pilim, naw wisai leeli semes gabali, tä peem. pilskalns pee Raugureeschu Kaln-Eninu mahjam, 7 werstis no Walmeeras, kas laitam bijust Bewerinas pils, ir folu 70 garfch un folu 30—45 plats, trapeza weidä. No diwäm pufem winu eeslehdj uhdens, Gaujas atala, tad stahwa gludena mala, un grahwis winu schkir no pahrejä augstuma. Lihdsiga weida ir Zefwaines pilskalns. Rubenes pilskalns naw ihsteni kalns; winam weenä pufë dsila grawa, oträ pufë stahws un augstis Waidawas efara krafts, un tad trihsfahrtings grahwis schkir scho bijuschu apzectinajumu no apfahrtejä lihdsenuma. Sche us jumareeschu un idumeeschu robescham domata foga knasa Waldemara nomeine. Zehrtenes pilskalns pee Smiltenes ir leelats nekä augscham minetee; bet tagad winsch gruhti apstatams, jo apaudstis ar beesu meschu, eeapalsch, ar augstäm, stahwäm maläm, tilai no weenas pufes weeglafi peeejams.

Kalna wirsum aplahrt gar malu bija fruhstis augstumä semë sadfihhta stabu sehta; daschäm pilim bija diwfahrtiga sehta. Pahr grahwi, kas atdalija pili no pahrejä augstuma, bija pahrmests tilts, kas wajadsibas brihdi bija nonemams. Eeju pili fargaja wahrti, schautru jeb bulti flehdsami. Kronists stahsta, la krisitee lihbeefchi, bihdamees no zitäm nekristigäm ziltim, apdsihwojuschi Raupo leelo pili, laitam Turaidu, kas isslaufas, it tä pilis meera laitä bijuschas nepdsihwotas. Bet ja eewehrojam, la tais laitos beefchi

ween mehdsä usbrukt eenaidneeki, ihpafchi laupitaji leifchi, tad jadomä, fa pili mittis dsimtis lungs ar sawu faimi, lam ifbrihdi buht gatawam stahtees pretim eenaidneekam ar sawu fara draudsi (дружина, Gefolge). Ra pilis bijufchas ap-dsihwotas, fa tanis usturejees lungs ar saweem fara wihtreem, leezina tas faks, fa bislaps, waj ari ordena mesträs waja-dsibas brihdi wehsti pa wisam pilim un sauz uf noteiktu sapulzes weetu, un wezakee Rufinsch, Tahlwalds, Waridotis tuhlin steidsas turp ar saweem laudim.

Par semgaleeschu pilim mums pasneeds sinas Rihmetä tronifa. Zit war nosfahrst, tad Semgale daliijusees septinäš walstis, un satrai walstij bijusi sawa pils, lam peeslehjusees pilsehta, wahzu nosaufumä „Hafelwert“: Terweetene (pee Kalna muischas), Meschotne, Rattene (laifam Rahde pee Bauflas), Dobele, Babatene (starp Dobeli un Kuldigu), Ragene (Radten, Raketten, Raggenhof uf rihteem no Terweetas), Sidrabene (Sydraben, laifam Auzeš apgabalä). Pilis bijufchas koka, jo wahzeeschi, tillihds aplentufchi, luhloja peefikt til tuwu, fa waretu aisdedsinat, waj sakrahwa pilij wisapfahrt fahrtus, un muhra pilis tal nedegtu. Pirmo muhra pili, ko bislaps Meinhardš Iščkilē bija uszehlis, semgaleeschi mehginaja wirwem isahrdit un eeraut Daugawä, tas aistrahda uf to, fa wini pasinufchi tilai no balkeem sakrautas feenas.

Uri wahzeescheem gadijees zelt koka pilis, jo pili „Heiligenberg“ (pee Kalna muischas Terweetenei pretim) usbuhweja wini seemu, tä tad tilai no koka.

Pilsehtaš. Nepeezeeschama wajadsiba meklet apzeetinajumeem derigas weetas, raft grahwjus, famest no semem walni, zelt pilis radas laudim, tillihds wini kaut fur nometas uf pastahwigu dsihwi. No wahzu wehstures sinams, fa leh-ninsch Indrikis l. 10. g. f. zehla tahdas pilis pret sirotajeem ungaroom. Pirms winas bija neapdsihwotas un apfahртеjeem eedsihwotajeem bija winas jatur fargi, bet drihs ap winam, redsedami, fa winu patwehrumä droščaka dsihwe, nometas laudis un tä listis pamats pilsehtam. Uri muhsu fenas pilis pulzejufchas ap sewi, sawä sehta, laudis, kas, ja nu wehl bija semtopji, tad tomehr jau ar to ween, fa dsihwoja lopä, bija peespeesti peenemt pilsehtneeku ihpafchibas uu paraschas, peem. tirgoščanos un peekopt ruhpneezibu. Pa Daugawu weda augšchup un lejup tirguš zelsch; no semgaleem sinam, fa wini tirgojš ar ahrsemneekem pa Leelupi; zaur latweem weda zelsch uf Plestawu. Ra tirgoščanäs ar sweščäm tau-

tàm senlatwjeem bijuſi paraſta leeta, leezina ſeno ſudraba naudu atradumi pat no leela taſluma, no arabeefcheem.

Waj pee wiſàm pilim bijuſchaſ pilſehtaſ, taſ nu gan ſroniſtà naw teiſtſ; tiſ pee daſchàm pilim minetaſ pilſehtaſ, p. p. pee Salaspiſ un Zehſim. Semgaleeſchoſ là pilſehta peeweſta Sidrabene: wahzeefcheem nejauſchi uſbruhtot, eedſihwotaji ſteigſchuſ glahbuſcheeſ pili; bet eemuſuſchi tiſ 20, zituſ aplawuſchi wahzi, un noſauto ſſaitſ bijiſ 250 zilweku; 60 wini ſanehmuſchi zeet un aiſweduſchi ſew lihdſ. Tà tad pilſehta buhtu dſihwojuſchi 330, pee ſam japeeſſaita wehl tee, ſaſ jau atradaſ pili; un winu bijiſ to-mehr tiſ daudſ, ſa atſituſchi uſbruzeenu. Uri Dobelei bijuſi ſawa pilſehta. Waj zitaſ pilſehtaſ ſemgaleem bijuſchaſ daudſ leelakaſ, naw ſinamſ; ſroniſtſ par to it neſa neſtaſta, tiſ Rageni winſch noſauz par leelu un plaſchu. Waj pilſehtaſ bijuſchi aplahrt walni un grahwji, waj taſ bijuſchaſ apzeetinataſ, taſ naw teiſtſ, leekaſ, ſa ne, bet par wahrteem ir runa.

Pilſehtu ſchlihra no pilaſ grahwis, pahr kuru bija pahrmesſtſ weegli un ahtri nonemamaſ tiſtſ.

Zeemi. „Villae“ ir zeemi, ſahduſ mumſ notal min ſroniſtſ un tolaiku dokumenti là pee lihbeeſcheem, tà pee igauneem un latweeſcheem. Zeemà eet zeemini un zeemu ſambariſ ir wehl tagad wahrdi, ſaſ jo projam raida muhſ atpakal uſ ſenſeneem laiſeem, ſad latweeſchi wehl nedſihwoja tà là tagad atſewiſchtàſ mahjàſ, bet turejàſ kopà ſehta pee ſehtaſ. Un taſ toreif bija wajadſigſ. Zitadi newareja buht neſahdaſ ſadſihweſ droſchibaſ. Zeemeem bija jarodaſ, tiſlihdſ dſimtiſ ſahka ſkalditeeſ ſaimèſ; jo ſatrai ſaimei nu bija jawed ſawa ſchirta, patſahwiga ſaimneeziſa un tamdehl jazel ſewiſchkaſ ehkaſ. Protamſ, taſhdaſ ehkaſ pirmo laiku zehla weenu lihdſàſ oſrai tiſmehr, ſamehr to laſhwa ſadſihwe un nebija manamſ pahrtikaſ truhtumſ. Bet tiſlihdſ zeema lauſchu ſſaitſ bija tà peeaudſiſ, ſa ſahka truht lauſu un ganibu, te kopdſihwei weenà zeemà bij beigaſ un dſimtiſ bija peeſpeeſta daſchuſ raidit lauſà no zeema, noweſt winuſ uſ zitu weetu, nowadà. No nowada ar laiku atkal wareja iſplehſteeſ jaunſ zeemſ, jaunſ lauſchu ſadſihweſ zentrſ. Bet wareja ari wezaiſ zeemſ peepaturet ſawu agraſajo noſihmi un palitteeſ joprojam par ziltſ galweno nometni, nowadneeſeem neme-toteeſ kopà, bet dſihwojot atſchirtàſ mahjàſ. Un taſhdſ paradumſ, leekaſ, jau bijiſ latweeſchoſ, wahzeem eenahſot, un ſchiſ mahjàſ ſroniſtſ gan noſauziſ par „villulae“, maſzeemeem

jeb zeemateem. Uri rihmju kronistam ſchi latweefchu ſchfirtà dſihwe duhrufees azis, jo winsch to peewed tà ſaut ſahdu ehrnigu parahdibu, peerakſtidams to latweefchu ſawſtarpejai neufſtizibai un wiltibai: „ſchee pagani ir wiltigas dabas, wini nedſihwo kopà, bet eebuhwejas ſchfirti, meſchà.“ Laikam ſchahda nowadu ſiſtema ar laiku ſaimneezià iſrah-dijufees par derigatu neſà kopdſihwe zeemos, un muhſu laifos ne beeschi redſamas mahjas, ſas buhtu pa diwam kopà, nerunajot pa trim.

Mahja. No ehku noſaufumeem kroniſtis peewed diwus: mahja un pirts. Bet mehs nealofimees, ja ari rijam, flehtim, un nameem laufim winu wezumu; ja, pat nebuhs mums pahrmelama pahrdroſiba, ja teiſim, la la = weefchu mahjas dſihwe pa ſcheem ſimteem gadu naw daudſ ko mainijufees, bet uſturejufees lihds muhſu deenam tahdà weidà, ſahda bijuſi jau toſ ſenajos laifos. Muhſu auſtstajos ſeemelos, kur waſaras til mitras, rudeni jo mitraki, ſemkopiba beſ rijam naw warejuſi iſtiſt, beſ rijas un beſ peedarba. Nu nebija gruhti peebuhwet leelo galu ſaimei un maſo galu ſaimneelam ar maſajeem lodſineem un aiſſchaujameem, ar ſemajam durwim un augſtajeem ſleegſchneem, ſcheem fargeem dret bargo ſeemas auſtummu. Schis iſtabas diwas bija ſeemai, pa waſaru dſihwoja flehtis. Uri namſ ar uſkuru, kurà uguns neſad neiſdſiſa ehdeenu wahrſchana, un pee nama maſtuwe ar abajeem dſirneem nebuhs truhtuſi. Pirts bija tahda ehzina, ko kroniſtis wairal reiſes peemin, laikam wahzeetim neredſeta, ehrniga mahjele. Scho ehku, ihpaſchi rijas, tà galwenafàs ehſas architektura ir weenlihdſiga un rakſturiga wiſeem ſeemeleem, neween pee latweefcheem — ſaſts, ſas jau patſ par ſewi leezina par winu ſenumu.

Jo peenehmigi un ſihli ar ſenlatwju mahju eelahrtu, winu zelfchanoſ no pirmsbuhtiga weida un tahlako attihſtiſchanoſ lihds muhſu deenu ſemneeku mahju atſewiſchlàm ehłàm nodarbojees un deefgan pamatigi iſpehtijis Bielenſteins ſawà plaſchajà apzerejumà „Die Holzbauten der Letten“. Sahkot no nomadu jurtam jeb teſtim, kuràs, ganidams ſawus lopu baruſ, uſturejees toreijejais zilweks, winsch rahda mums, tà zehluſchàs loka ehſas un pahrdſihwojot daſchadus pahrejas brihſchuſ, tà nama, rijas, pirts laikmetu, muhſu ſemneeku mahja dabujuſi ſawu tagadejo iſſſtatu ar flehtim, kuh-tim ar winu laidaru, gubeni. Tagadejais ehrbegis, ſtalliſ, wahguſis ir jaunlaiku radijumi, kuri raduſchees, tad ſemneeki

ſahka pirtt mahjaſ un bija iſfluwuſchi laukâ no klaufibu laiku ſpoſteem.

Weenmahju eefahrta jeb nowadneeziſa. Latweeſchi dſihwo newiſ kopuſ zeemoſ, bet iſſaiſchuſ atſewiſchkaſ mahjaſ. Tâ taſ ir tagad, tâ taſ bijiſ jau ſenoſ laiſoſ, par ſo runâ Rihmetâ kronikâ. Newaram lahgâ eedomateeſ, la taſ tâ notal bijiſ. Wajadſeja buht laiſeem, tad ari wini paſinuſchi, bijuſchi peeſſeeſti weſt kopdſihwi pa zeemeem. Par to der par leeziſeeleem daſchu weetu no ſaukumi, là: Lejaſzeemoſ, Wihjeemoſ, walmeereeſchu piſſzeemeeſchi un meſchzeemeeſchi; tad wehl noſaukumſ „zeemiſch“ apſihmê ihſteni taſ weena zeema zilweku, un ſchiſ wahrdeſ wiſur peenemtiſ un paſthſtamſ. Tahdeſ dſihweſ weidſ bija ſawu laiku nepeezeeſchami wajadſigſ. Kad laiki bija nedroſchi, ne-bija lahtibaſ ſemê, truhka zentralaſ waraſ, laſ ſargatu ſawaſ zilſ peederigoſ, kad jekluram bija japalaiſchaſ weenigi tiſ uf paſcha ſpehkeem, lai atgainatoſ no naidigu kaiminu uſbruzeeneem, tad, protamſ, bija no leelata ſwara dabut ſew palihgu, un tahdu wareja ſneegt tiſai kaimini, laſ mita turpat lihdeſ, tai paſchâ nometneſ weeta, zeemâ. Tahdeſ palihgſ bija weegli un ahtri peeſleedſamſ. Pee eerotſcheem (ad arma, a l'arme, Warm, Lärm) kleeſa wakareuropeeſchi un tuhlin pluhda kopâ weenzeemneeſi un weenoteem ſpehkeem atgainajaſ no eenaidneeſa.

Latweeſchi miſlo meeru. Ceſluwuſchi Baltija, latweeſchi taſchu tuhlin nebuſ iſſaiſjuſcheeſ pa weenmahjam. Wineem bija jaturuſ kopâ, lai mahktu pirmeemihtneeſu pretoſchanoſ, un tadehl jadſihwo zeemoſ, là taſ paraſtiſ tur, ſur laudim gaidamaſ breeſmaſ. Bet là taſ wareja notilteeſ, la wini tomehr metuſchi ſawu zeemu dſihwi un iſſaiſjuſcheeſ pa weentulu mahjam? Kaſ bijiſ te taſ eeneeſiſ? Leelaſ, la tahdeſ bijiſ taſ, la wini bijuſchi ſemkopji, la ſemkopiba pee wineem bijuſi galwenaiſ pahrtikaſ eeguſchanaſ weidſ. Lopkopaſ bagatiba, wina uſturaſ awotiſ ir lopi. Ja pehdejoſ winam nem, winſch iſpoſtiſ zilwekſ. Turpretim ſemkopja bagatiba paſtahw wina laukoſ un tihrumoſ, ſuruſ lihdeſ ſew dſiht newar: labibu, ja waſara, newar nemt lihdeſ, winai buht gatawai un janoplauj, un ſeemu atkal ſemkopiſ winu war noſleht no eenaidneeſa. Ne weegli to atraſt un laila ari naw uſbruzejam to meſlet. Nemot ſenlatweeſchu dſihwi no ſchahda redſeſ ſtahwolla, naw gruhti nopraſt zeemdſihweſ launo puſt un iſſaiſchu dſihweſ labâſ puſeſ. Pee tam peenahl wehl klah taſ ſaktſ, la labam ſemkopim zeemu ſadſihwe

newar buht paroziga, jo wina ir lawellis isleetot un apkopt sawu semi tà, tà gribetos un labums to prasa. Nemot wisu scho wehrà, nostahrtisun kronista peesihmi, sa latweeschi esot no wiseem pulgoti un wajati: wini, tà semkopji, mihloja meeru un tadehl bija gatami labaf malfat nodewas, nekàkara laukà list us swareem sawu dshwibu.

Latweeschu semkopiba. Usihtigi un preefschihmigi semkopji latweeschi ir tagad un notal tahdi bijuschj. Jau romeeschi mahf stahstit, sa aisteeschi labaki protot kopt semi nekà germani. Sagad nu jaepasihstos ar to semkopibas stahwolli, tahds bijis latweeschos, eenahlot semè wahzeem. Teeschu sinu, deemschehl, truhkst un jaapmeerinàs ar teem sikhumeem, kas mineti kronisà. Pihbjeem bijuschj labibas lauki, furus frustneschi nodedsinajuschj; turaideeschu laukos labiba nebija til labi paagust, tà muhta Teodorila, par to wini scho gribejuschj upuret saweem deeweem. Kas atteezas us latweescheem, tad wineem gadijusees sadursme ar wahzeem lauku dehl, un pee tam ta ari weenigà, kas wineem bijusi ar pehdejeem — leeziba, zil dahrgi un augsti wini zeenijuschj sawus laukus. Zehsu brunineeki mahfuschees wineem wirsu, luhkodami atnemt wineem drawas un laukus. Pret to fazehluschees latweeschi, wineem peebeedrojuschees lihbji. Ar leelam gruhtibam tilai iidewees bistapam apflahpet scho dumpi. Pee tam kritis Dabrela pili lattwu senwaronis Rufinsch.

Scha lara zehlonis neteeschi aisrahda, sahdu semkopibas weidu pratuschi muhsu sentshi semkopiba: waj turetees pee lihduma waj tihruma sistema. Rad semes deesgan un darba spehks peeteefoschà wairumà, tad lihdums weeta; jo appenotà semè rascha aisween leeliska, un winà war feht til ilgi, kamehr wina naw pawisam noplizinata un issuhkta. Schahdà gadijumà japahreet us zitu weetu, un jaerihko lihdums no jauna un wis attahrtojas pa wezam. Schi sistema ir pirmbuhtigais semkopibas weids, winas pirmà pakahpe. Otrà eeronas, kad brihwàs semes waj nu ais lauschu wairuma, darba spehka truhkuma, waj zita sahda eemesla, sahf peetruhst, un japaleef pee ta pascha laula, to dewis lihdums. Wina pelnu weeta jaispalihdsas zitadi, waj nu ismantotà seme jatstahj sahdu laiku dihkà, lai atpuhstos, atmetot winu papuwè jeb puhdijumà. Tas noteekas ilkatru trescho gadu, un schi buhtu semkopibas otrà pakahpe, to dehwe par trijlautu sistemu: pirmo gadu fehj seemaju, otro gadu wasaraju un trescho atstahj papuwè. Bet ja semi sahf fretni mehslot, tad winu war

nepahrtraukti apstrahdat un ismantot, un to tad sauž par daudslauku sistemu.

Rahdu sistemu nu gan peekopuschi fenlatwji? Protams, pehdejo, daudslauku sistemu ne, jo ta ir tikai jaunlaiku eegurdums.

Ra wini pratuschi lihst meschu un feht labibu lihdamâ, to nu gan neweens nenemsees wineem leegt. Bet ari triju lauku sistema wineem newarejusi buht swescha. Ja brunineeki buhtu mehginajuschî atnemt wineem tikai lihdamus, tad latweeschi tal nebuhtu sažehsluschî tahdu nilnu trazi pret saweem draugeem un lara beedreem, bet luhlojuschî kaut lã zitadi islihtg; strihdus objektis par daudj neezigs un wahzi nebuhtu pehž wina til nopeetni tihlojuschî. Zita leeta, ja tee bijuschî tihrumi, las jau wehrtigaks un fairinoschs preekschmetis un tikai ar puhlem eestrahdamas. Behž ta brunineeki gan wareja teeptees un latweeschi winu duhschigi aistahwet. Strihdus, redsamâ, bijis tihrumu dehl, un muhsu preekschtetischî naw wairs bijuschî tikai kruhmu zirteji un kutu dedsinataji ween, bet aruschî jau tihrumus, un la pa scheem simtu gadu werdsibas un klauschu laikeem pratuschi semkopiba til to, to jau sinajuschî 13. gadu simteni.

Labiba. Ra labibas, to Baltija audsejuschî, kronika minetas „annona“, „frumentum“, „siligo“. Muhsu wisfenaka labiba gan bijusi meeschi, no la muhsu „maise“ dabujusi sawu wahrdu. Ja „frumentum“ buhtu „ausas“, la to min romeeschu awoti, tad wehl atleekas rudsi un tweeschi, jo wiskas schis labibas sugas peewestas kronika un wehsturiklas aktis la nodewu preekschmeti. No ziteem laufigleem audseti rahzeni, kurus mehds feht pirmlihdamâ, lai irdinatu semi nahlamai labibai; tapat bijuschî pasihstami pahlschu augli: sirni, lehzas un pupas. Ra lini un kanepes audseti un derejuschî audumos, mahza muhs atrastas lapu atleekas. Jadomâ, la no dahrfaugleem bijuschî eeweesuschees ahboli un warbuht wehl lahposti, la pahrdabuti no freeweem. Ziti dahrfaugli eenahlfuschî sem wahžu eespaida, la to nosautumi mahza.

Lauku darbu rihki un eerihkojumi. Kronika runa par arllu, gan to paschu diwlemeschu ar wahrstawu, las wehl nesen dereja arshanai. No wina dabujis nosautumu sinams semes gabals, las apstrahdamas, weenu arllu isleetojot, un tadehl eewests la nodewu pamats. Usarto semi fasmalzinaja eglu saru ezesham. Uri winas nolihgumâ ar kuhreem minetas par nodewu pamatu. Leekas, la latweeschi jaw pasinuschî ari lahpsu un lapfli. Blaujot labibu leetoja

iffkapti. Noplauto labibu fakrahwa gubâs, tad ſchahweja un rijâ kuhla, warbuht jau peedarbâ. Labibu ſamala roku dſtrnawâs.

Mahjkustoni. Baltija bijuſi bagata ſirgeem un leellopeem, ihpaſchi Jgaunija, ari ſihſaku, lopu, lâ awju, kaſu, ſoſu, wiſtu naw bijis truſkumſ. Krustneſchi un latweeſchi ſawâs laupifchanâs gaitâs notal tuhkſtoſcheem nehmuſchi ſew lihdsi lopuſ, it lâ iſ ſahda neiſſmelama awota. Uri funſ bijis mahjaſ lopſ un lihbeeſchoſ upuru preeſſchmetſ, lo mironim lihdsi liuſchi ſapâ.

Drawneeziſa. ſchi notal bijuſi miſla nodarboſchanâs latweeſcheem un ihpaſchi peeſkoſta meſchu drawâs jeb dehjalâs. Meduſ ar waſtu gan derejuſchi paſchu lectoſchanai, gan lâ mainâs preeſſchmetſ.

No meduſ pagatawotſ reibinoſchſ dſehreenſ, lo ari ſauz par „medu“, no meeſcheem darijuſchi „meeſtinu“, uſ lo jau aiſtrahda patſ noſaukumſ. Wahrds „aluſ“ pahrnahziſ pee mumſ gan no ſeemelu germaneem un iſſpeediſ meeſtina noſaukumu. Tahdâ paſchâ zeenâ, lâ ſawuſ laukuſ, latweeſchi tureja ſawâs drawâs. Veelajâ dumpi 1212. g. pret Zehfu brunineeſeem wini aiſſtahweja ſawâs drawâs un neatdewa winâs wahzeeſcheem.

Mitologiâs noſihme. Latweeſcheem kriſtigâ ti-ziſa bagatigi paſneegta: eeſahka winu freewi, turpinaja ſatoli un nu jau iſchetſimtuſ gaduſ puhlaſ luterani, un to-mehr paganiba, t. i. mahni nebuht naw iſſlauſti tautâ. Bet ar ſcho peeſihmi nebuht negribu laiſit laut ſuram ſahdu pahremetumu, ſahdu garigu kuhtribu waj ſtulbumu: mahni atrodami wiſur, wiſâs tautâs, neweena tauta naw no wineem atpeſtijueeſ un naw ari nojaudamſ, ſa zilwezei lahdreif iſdoſeeſ no wineem atraifiteeſ. Sinibâm attihſtoteeſ plaſchumâ un dſilumâ, mahneem gan ſuhd pamatſ ſem ſahjâm; bet tâ ſa naw noprotamſ, lâ un tad ſiniba ſpehtu jeb ſahdreif paſauleſ jautajumuſ noſluht pee gala ſpreeduma, juhtâm aiſween buhſ bariba, un mahni, aplama tiſziba neſad nebeig-ſeeſ; jo ſur prahtſ atteizâs mumſ ſalpot, tur ſahlaſ eedomu walſtſ. Waretu nu eebiſt, ſam mumſ tihteeſ ap mitologiju, ſawet laiku gar ſchahdâm tahdâm tenlâm un mahſcheem, ſa wiſam tam naw neſahdaſ prahtigaſ zenâſ? Se jaatbild, ſa ſchim mahnu preeſſchmetam to-mehr loti augſta noſihme zilwezeſ kulturaſ gaitâ, rahdot mumſ zelu, pa ſahdu zilweſ zenteeſ ſew iſſſaidrot, ſaſ winam lizeeſ neiſprotamſ paſauleſ parahdibâs.

Zilweka prahts, pehtot un gudrojot, beeschi ween alojas un wilas sawos flehgumos; bet tas naw launums, turpretim labums, jo peespeesch winu neeestigt apmeerinajuma domas, las buhtu winam lihdsigs garigai nahwei: tilai zaur tumfu teefam pee gaismas, pee wifas prahtoschanas mehrka, pee pateesibas.

Ja stahjamees pee fenlatweeschu tizibas weida attehloschanas, tad newaram peetift ar to weenigi, ko mums dod schai leeta par mums raksti, muhsu tautas dseefmas, pasafas, eeraschas. Bijuschi taf laiki, kad leischu-latwju ziltis bijusi weena tauta, un tadehl ari leischu un fenpruhschu mitologiju mums teesiba sinama sina un mehrâ dehwet par sawu.

Mitologija. Latweeschji, wahzeem eenahkot, bija nu gan kristiti, bet schi jaunâ tiziba nebija spehjust laist tautâ nefahdas dsilafas saknes, un pirmatnejee tizibas panehmeeni turejas joprojam pilnâ spehla. Wispahrim te japeebilst, la kristiga tiziba, jebschu wina pastahw jaw 19 simtu gadu, naw spehjusti pahwret un isskaut agrafajo paganisko tizibu, turpretim schi bijusi peespeessta usnemt fewi daschu labu no pehdejâs. Kas attezas us parastam lauschu sadstihwes buhschanam, tad te til daudf paganista, ko dehwejam par mahneem, la nesin waj sahdreis kultura winus spehs weift.

Par fenlatweeschu tizibas weideem, winu mitologiju jeb mahnu tizibu, atrodamas bagatigas sinas, usglabajuschâs wehsturiskos dokumentos, tautas dseefmas jeb dainas, pasafas un zitos tautas gara raschojumos, la waram dabut deefgan flaidru ainu par muhsu mitologiju. Labi un wispusigi winu ispehtijis prof. P. Schmidts sawâ „Latweeschu mitologija“.

Deewes. Sirmajâ fenatnê wifam indoeuropeeschu ziltim bijusi kopeja tiziba, la ir sahda augstaka weida buhtne un scho personifizdami nosauza par spihduma jeb gaismas neseju; tâ fenindeeschji par „Djaus pitar“, greeki par „Dseus pater“, latini par „Jupiter (Diupiter)“ un muhsu walodâ wehl lihds schim usglabajees „Deewes tehws“ un „Debesu tehws“. Tahlafu attihstot sawus tizibas usskatus, wini noklawa pee wifas raditas pasaules, pee dabas deewinaschanas, wifas redsamâs leetas eeraudsidami sahdu wineem neisprotamu darboschanos un peeschkirdami to pahrdabigeem spehkeem. Greeki gahja schai sina wehl tahlafu un pahrwehrtâ scho spehkus it la par zilwekeem, par sahdeem deeweem, kuros peemiht zilweku tilumi un kaislibas, pee tam attehlodami winus zilwezigâ weidâ, ko sawz par antropomorfismu.

Latweefchi to deewu tīfai personifizeja, taš redsamš un dsirdamš, peem., kad plosās negaišs, wini teiz: Deewits baras, Tehwainiš ruhž, it tā winsch šapiktojees par muhsu nedarbeem, winsch muhs norahj. Šha Deewa tehwa tehlu, nedf ari zita kahda deewekla latweefchi naw greefuschi no toka, waj zirtufchi no akmenš, naw deewuš antropomorfsėjufchi.

Semes mahte un zitaš mahtes. Kur tehws, tur tā pretstatam wajaga buht mahtei, šhai gadijumā Semes mahtei. Ra tahda bijufi, ir usglabajufchees aifrahdijumi tautas dseefmās, bet tīf trijās dseefminās, tā to šafa prof. P. Schmidts šawā „Latweefchu mitologijā”, pee tam winsch tais domās, ša wina patapinata no kreweem (мать сыра земля jeb Богородица); bet taš tīfai wina prahtojumš, bef kahdeem peerahdijumeem; teefchu peerahdijumu leegt mums tahdu „Semes mahti” naw. Rā Debeju tehws dabas un wifu radijumu zehloniš, tā Semes mahte winu dšemdetaja un audsetaja un listena noteizeja. Winas weetā, tā winas ufdewuma ispiditajas stahjušhās trihs listena deeweetes, Laima, Dehkla un Kahrtā: pirmā palihdseja šewai winas gruhtās deenās un eewadija jaunpeedsimufo šhai pašaulē; otrā pawadija zilweku wina dšihwes gaitās un treschā beigās guldinaja winu Semes mahtes flehpi.

Ra Semes mahte tautas dseefmās gandrihs pawifam issuduš un peemiršta, tur eemešs gan taš, pirmahrt, ša attihštijufees šho listena deewefchu, Laimas, Dehklas un Kahrtas godinašhana, un otrahrt, ša winas loma peefškirta kristigo Mahrai, tapat tā kreewoš Semes mahtes (мать сыра земля) weetā stahjufees Deewdšemdetaja (Богородица) un latolos Deewmahte (Gottesmutter).

Šhi weena weenigā Semes mahte, leekas, šadaliufees, šaskaldijufees daudsejās sīhkalās mahtēs, tā Lauku mahte, Mešha mahte, Wehja mahte, Lopy mahte, Dahrša mahte, Juhras mahte, u. t. t., zil parahdibu dabā, zil zilwekam nodarbošchanās weetu, tīf mahfchu.

Dabas peeluhgšhana. Ra latweefchi, wišpahrim balteefchu ziltiš deewinajufšas dabu un winas parahdibas, par to stahšta pruhfchu kroništš Peters Dufburgs: „Pruhšcheem nebija Deewa apšinas. Wini, buhdami nojehgā weenteefigi, nešpehja šawā šaprašhanā aptwert Deewu, un tā ša wineem truhkla jebkahdas burtu sīhmes, wini ari no raksteem newareja winu iſſinat... Tadehł wini šawā garigā stulbumā zeenija tā deewuš wifuš radijumuš: šauli, mehneš, ſwaigņes, putnuš, pee tam ari iſchetrakaju ſwehruš, pat

frupjus. Wineem bija svehtas birsis, lauki, uhdeni, tur nedrihstieja nedj lihst kofus, nedj art, nedj swejot." Par swehtam birsem, turas fristiteem leegts eecet, sinajis jaw Bremenis Adams, la ari Vaderbornas bissaps Oliweris, las wehl peebilst, la wini tur godinajuschi awotus un kofus, kalnus un palalnes, lintis un lejas.

Scho dabas zeenishanu un deewinaschanu gadu simteni naw spehjuschi nemt latweescheem; 17. g. f. Dionisis Fabrizis sawa „Liwonica Historia" stahsta, la wina esot wehl pilna spehka. Liwonijas eedsimtee peeluhdsot fauli, mehnesi, pehrtonu deewu weeta un zeenot ischuhstas. Wini ehdinot winas mahjas; winas esot la peeradinatas un peerozitas, la neaisteekot zilwekus, nedj mahjas kustoms; pat behrni ar winam rotalojotees un gulot ar winam lopu weena gustu. Te gan laisam jafaprot. la tee ir falfschi. To paschu par dabas deewinaschanu mehš atrodam pee Paula Einhorna wina „Historia Lettica", ari 17. g. f. rakstneeka.

Ziti pahrdabigi spehki. Pee pahrdabigeem spehteem peestaitams Welns. Bet schis naw samaisams ar kristito Welnu, scho Deewa un laba prinzipa prestatu un wisa launuma pasaulu zehleju. Senlatweeschu Welns, spreeschot pehz tautas dseesmam un pasalam, deesgan labfirdigs, tilai pirmas schkiras pamulkits, to Deews un latrs zits jo weegli peefrahpi. Wina usdewums ir turet un fargat bagatibas un la tad winsch lihdsinatos freewu lopu Deewam „Велесъ" jeb „Волосъ", katolu swehtajam „Blasius". Otrs Welna nofaufums ir Jods, jeb Jupis.

Puhkis. Welnam lihdsigs ir puhkis. Bet starpiba ir ta, la pehdejais kalpo sawam faimneekam, sogot preesch schu no laimineem labibu un zitas leetas. Puhkis jatura sewischka istabinu, ziteem un mahjas laudim par to nelo nesinot; zltadi, ja kahds winu peefobotu, tad aif atreebibas winsch nodedsinatu mahjas. Iddeenas puhkis bija jaehdina un jadsirdina un, pirmš kahds to bija baudijis, faimneekam nahzas aifneit no wisa ehdamu un dseramu winam pirmajam.

Seemelu blahsmu dehwe par kahweem jeb jodeem un faka: „kahwi kaujas" jeb „jodi kaujas;" bet, faka prof. P. Schmidis, to schee kahwi nosthmetu, to netweens wairs newarot issinat.

Peetuwens esot nogalinato behrnu dwehsele, las tilmehr dschwajot pasaulu un mokot zilwekus, samehr wina lauki neteekot aprakti, waj samehr nepeenahlot tas brihdis, tad winam pehz Paimas lehmuma buhtu jamirst dabiga nahwe.

Tiziba, la esot zilweli, furi warot pahrwehstees par plehfigeem swehreem, loti isplatita. Latweefchi tahduš sauž par willatscheem jeb willatàm, fumpurneem, laš usbruh-
tot zilwefeem un lopeem un saplošot winuš.

Pee tahdeem zilwefeem nelabwehliggeem radijumeem peeder ari raganaš, spihganaš, laumaš.

Ma'hni un mahšhofšanaš. Senlatweefchi, la taš jau mehds buht wifur un wifaš tautàš, pat neisnemot augsti kulturetàš, wajadsibaš brihdi greesčas pehz padoma pee fa-
weem gudrajeem, wairaf dšihwè peeredsejufcheem, waj, pehz winu domàm, pahrđabigeem spehseem apwelliteem, deewibai tuwaki stahwofcheem wihreem. Lai nu faweem padomeem un atbildem peedotu leelaku zeenu, sčee peesauž deewu, seedo winam iš notautà upura eesčàm, eewehrojot lahdaš tur ihpaščas sħmes, nemaš šłaidrot deewa lehmumu, greesč it la ihpašču wehribu uš nejaušcheem gadijumeem un parah-
dibàm dabà, peem., la putni laiščas pa gaisu, fazer wi-
fai spehzigas luhgščanaš un burščanaš wahrduš u. t. t. Tahda lehmofšanaš un mahšhofšanaš, protamš, weegl-
prahtigo azis peedod leelaku swaru, jo „mundus vult decipi“ (pašaule grib, lai wimu mahna). Tahdi mahnitaji bija un, deemsčehl, lihds ščai deenai naw beigufchees, wiši sčee burwji jeb burtneeki, sħlneeki, šłlotaji, puhšłlotaji jeb puh-
teli, wahrđotaji, reebeji, raibotaji, brauzitaji. Nemšim, peem., gadijumu iš wehstures, kur sčho gudrineeku lehmumam biju-
ščas til šwarigas fełas, la wehl sčho baltu deenu mumš ar winàm jafulas. Kad latweescheem bija jaišškir jautajumš, waj paliktees freewu tizibà, jeb waj pahreet katološ, tad wini meta mešlus. Sčee krita par labu katoleem, t. i. wahzeem. Ro ščahds mešsu meteens nošħmejis, par to iššłaidrojumu dabujam no sentwahzu paraščàm: sčho preesteri nehmufchi buhku lozinuš (Buchenstäbchen), usgreesufchi wineem dasča-
das sħmes jeb burtuš (Runen) un metufchi gaisà. Kad lozini nu bija nošritufchi semè tad, eewehrojot usgreesito burtu šafahrtojumu, nehmufchees pašludinat Deewa gribu. Wiši sčee laušču mahnitaji, sčee wahrđotaji, puhšłlotaji, šłlo-
taji un ziti pesteli it nemaš wehl naw beigufchi šawu dar-
bibu un joprojam aplaimo plahnprahtinuš un lehttizigoš lautinuš ar šawàm wiltuš gudribàm.

Uškura un šentšču peeluhgščana. Ķirmat-
neiš zilweš dabujis uguni no debesim, la šibinu. Wina bija debesu, pašča Deewa tehwa dahwana, labwehligš spehšš, laš zilwešam atweeglinaja dšihweš gruhšibaš, palihdsot

filditees un pagatawot ehmai wajadfigo baribu. Uguns pazehla zilweku pahri pahr wiseem ziteem kustoneem, padarija winu par buhtni, lahdu mehš tagad saprotam sem wahrda „zilweks“, stahdidami winu pretim dabai.

Bet ari breefniga wina wareja tapt, ihfâ laikâ aprijot to, lo zilweks ilgoš gadoš bija peefopis un sawahzis sawâm deenischlâm wajadsibâm. Tahdas diwas ihpafchibas uguns rahdija, darbojotees sawâ walâ, weenu launu, otro labu. Bet tad uguni pahrnesa us mahju, uszehla winai paaugstinatu goda weetu, uskuru, kur winai peemahjot, wina tapa laipna.

Bet tomehr atgadijâš brihschi, kur uguns iswehrfa zilwekam naidigo, postofcho gaitu. Te, protamš, wajadseja buht sinamam cemeflam, un tahds wareja buht weenigi taš, ka wina nebija peenahzigi zeenita un godata, tadehl nahzâš winu peelabinat, peeluhgt un nest winai seeduš, lai nowehrstu winas dufmas. Tâ radâš uguns, uskura peeluhgſchana, deewinaſchana.

Tatſchu tahda deewinaſchana naw weentahrscha leeta: jaewehro ahrejaš formas, sinamaš zeremonijaš, lai eeguhtu deewinata labwehlibu un laipnibu. Un to wifu ſpehj tifa tahds, kaš bagatš peedſihwojumeem, daudſ dſihwê nowehrojiš un noſtatiješ. Tahds wareja buht kaš wezaš faimes lozekliš, patš faimes tehws. Winam nahzâš ſinat, tad jaſeedo, lo seedot un lâ seedot, kašdas pee tam luhgſchanaš noſtatiit. Pehz tam, lâ atbilde, bija janowehro ſinamaš ſihmeš, kurâš Deewš rahda ſawu gribu un taš japafino laudim. Tâ faimneekš tapa par uſkura preeſteri un par faimes lauſchu aiſſtahtwi deewu preeſchâ.

Kad nu ſchiš uſkura preeſteriš mira, wina dwehſele neſchlihrâš no uſkura, bet joprojam turpinaja ſawu aiſbildna gaitu, topot tâ pati it lâ par deewibu. Jaunajam mahjaš faimneekam nu nahzâš, ſeedojot uſkura, ari peeluhgt aiſgahjeja dwehſeli un winai seedot peenahzigo teefu. Ja to nedaritu un atrautoš no ſcha peenaktuma iſpildiſchanaš, tad faimei bija ſagaidamš wiſadš poſtš: badš, mehriš, kari un zitaš ligâš un ſehrgâš. Tâ rodâš ſentſchu deewinaſchana, aiſgahjuſcho dwehſelu jeb welu zeeniſchana.

Nahwe un behreš. Tiziba, ka zilweks mirſtot nebeidſ ſawu dſihweš gaitu, wiſpahr bijuſi iſplatita. Wina dwehſele, atſtahtot ſcho ſemi — pahreet winſaulê jeb paſemê, un tur wina turpina to paſchu nodarboſchanoš, kašda zilwekam bijuſi ſemeš wirſû. Nahwe winu panehma ſew lihdi un noweda turp, kur winai buht muhſchigi. Wahrds „nahwe“

ir eewehrojams tai finâ, ta winsch ihsteni apsihmè laiwu jeb fugi. Seneeschi, peem. greeki tizeja, ta miruschò dwehseles teef laiwâ pahwestas pahr upi Ucherontu us ehnu walsti, un laiwu jeb fugi greeki sauz „naus“, latiniski schis wahrds flan „navis“. Standinaweeschi sawus miruschos eelila laiwâ un laida winus juhrâ: ari freeweem bijis tahds paradums, un scho laiwu saufuschi par „навьё“. Leekas, ta ari latweeschi to paschu mehdsuschì darit un tà nahlfuschì pee „nahwes“ (laiwas) nofaufuma.

Lai mirejam atweegsinatu nahwes zihnu, winu nonehma no gultas un nolila semè us salmeem. Lai dwehsele waretu tift laukâ no mahjas, atwehra durwis jeb logu, un tifto zilweks bij miris, winam aishwehra azis, tà prof. P. Schmidis. saka, lai winsch neaismahnitù zitùs laudis few lihds us winu sauli Tur, laut gan dsihwe lihdsinotees schejeenes dsihwei, tomeht esot flittata. Tadehl ari neweens labpraht negribot schirtees no schis pafaules. Lihki nomasgajot siltâ uhdeni, ap^rgehrbjot baltâs drehbès, galwâ likuschì baltu mizi un apah^rwuschì lahjas waj nu kurbès waj pastalâs, lai winâ saulè nebuhtu gruhti staigat. Sahrkâ likuschì naudu un daschadus dsihwè parastus daiktus. Pats sahrks fenos laikos iszirtsis files weidâ no refnas preedes, tadehl ari tautas dseefm s teefot fauktis par weena koka namu.

Schis weenkoka namis nebuhs nelas zits tà augscham minetâ laiwa (nahwe). Walmeeras Beedribas musejâ glabajas masa laiwinâ arschinas pusotras garumâ, glihti isgreesia no preeschu misas. Utrastia winâ, greeschot kuhdru astonpehdas dsklumâ. Schis purws bijis esers; jo laiwinâ atradâs paschâ dibenâ un guleja us smiltim pee leela daudsuma glee-mesischu. Gruhti teift, lahds noteikumis bijis schai laiwinai; domat, ta bijusi ta lahda rotas leeta, nebuhtu lahgâ nogeedams. Utleekas tilai tahds isstaidrojums, ta winâ bijusi mirona behrna laiwinâ, tahschu isgreesums.

Behru dseefmas. Balteeschu, tà ari wispahrim zitas tautas, tizeja, ta aistapa dsihwe esot launaka nelâ wirs semes un tadehl apraudaja sawus aishghejus, dseedot raudu jeb gaudu dseefmas. Tâ kuhri 1210. g. apwaimanaja sawus saujâ pee Rigas krituschos, un to paschu lasam Petera Dufburga kronitâ par senpruhscheem. Pehdejos scho gaitu pil-dijuschì preesteri un dseedataji, tulifoni un ligajoni; ari leischos lihds schim esot paradums, ta wihreeschi apdseedot mironi. Parasti zitur to dara wejas seeweetes. Prof. P. Schmidis stahsta, ta daudf behru eeraschu pee leischeem un latweescheem

esot gluschi weenadas. Kad mirejs slehdšis azis natti, tad uszehluschi wifus zilwefus, las mahja gulejuschi, lai mirejs winus neapmirstot. Kad mahjas sainneeks miris, tad leischi gahjuschi pee wiseem lopeem un bitem, pastnodami: „Muhfu lungs nomira.“ Latweescheem bijis lihdsigs eeradums, iswadot mironi: pirms mironi weduschi projam no mahjam, lahds no mahju laudim eegahjis kuhli un fazehlis lahjas wifus guloschos lopus. Slimneefam beidsotees, isnesuschi laula no istabas wifus stahdus un fehklas, lai neapmirstot; jo apmiruschas fehklas lahga wairs neaugot un nedihgstot. Latweeschi, la ari leischi fadedsinajuschi zifas, us kuram slimneeks miris. Otru deenu gahjuschi skatitees, lahdas pehdas pelnos eemihlas; ja redsejuschi lopu pehdas, tad tai gada kritischot daudj lopu; ja zilwela pehdas, tad mirschot daudj zilwefu.

Behru deena, kad jau eejuhgti mirona sirgi, kawuschi gaili un sweeduschi sirgeem apalsch lahjam; mironi wedot us kapeem, islehjuschi tam pakal spaini uhdens, lai nomiruscha gars nenahlot atpakal spokotees, zela us kapsehtu eezirtuschi lahda preede krustu, lai mironis pastara deena sinatu zelu us mahjam. Bet pehdejais eeradums newar buht senais, winsch eeradees wehlatos laifos.

Behres bes asnim newarot pawadit, bet allasch jafaujot lahds lops, ja ne wairak, tad gailis; jo mironim wajagot asinu, un ja winam las nedodot, tad tas patš sawu roku nemot lahdu lopu. Zuhku behrem nekawuschi, jo behrem kautee lopi esot wina faule nelaika jahjamee sirgi, un zuhka, mironim jahjot, kweeschot.

Ehdeeni, lam nebija truhlt behres, sirni, beesja putra un gruhsti meeschi. Ja ehdot laut las no ehdeena nokritis semē, to nezehluschi augschā, jo ta esot mirona dala, un latrs, las pirmo reis dschris alu, papreeschu nolehjis lahdu lahsi semē mironeem. Schi eerascha esot loti weza; jo lahdu paschu fastopot neween pee senajcem leischeem, bet ari pee senajcem greekeem.

Tiz ari, la nomiruscha dwehsele flausotees, to behres runajot, un tapeh3 neweens par miruscho slistā nerunajot; turpretim, pa behru laifu miruscho usteifuschi, flawejuschi. To darijuschas ihpaschi wezas seewinas, un mahtes mahzijuschas behrnus, lai neta aplam nerunajot, jo tad usnahlschot lahda waina. Bet tomehr esot jafargajas no tam, la mironim neufriht lahda afara wirsu, jo tad winam gruhka gula

ajarâs. Tahdu aprastu, pamatodamees wišwairaf uš tautas dšeeſmâm, dewiſ profefors P. Schmidts.

Gruhti bijis peeradinat laudis apraft ſawuſ miromuſ ſapſehtâs, par ſo ſuhdſas P. Einhornſ; bet eeroſot ſaut ſur laukâ waj meſchâ. Tad wini ſapuš ari nemaſ neaploþjot, eſot pat tiſ weenaldfigi, ſa nemaſ nenemoteeſ paſargat apraktos no meſcha ſwehreem, taſ, atrakufchi ſapuš, iſwasajot ſauluſ.

Welu laiſ. Sentiſchu zeeniſchana. Bija jau runa, ſa ugunſ un uſtura preeſteris bija mahjaſ tehwiſ un lâ tahdſ ſaimes aiſſtahwiſ ſchis deewibaſ preeſchâ. Kad nu mahjaſ tehwiſ mira, wiſch ſcho ſowu gaitu neſaudeja, bet patſ, peeweenodameeſ pee uſtura, jo projam ruhpejaſ par paſalpalikuſcho labſlahjibu. Wiſch tapa par mahjaſ lungu jeb zeemneeku un praſija ſewim nu tahdu paſchu uſtura deewibaſ godinaſchana. To iſdarija, neſot winam ſeeduſ; pee tam ari pee tâſ paſchaſ reiſeſ pameeloja wiſu zitu miruſcho ſaimes lauſchu dwehſeleſ jeb weluſ. Taſ no-itiſâs rudeni, jo tad bija paroziĝi, pa waſaru bija peeauguſchi putni un lopi, lâ ari pildijufchâſ flehtiſ ar lautu raſchojumeem.

Var tahdu welu zeeniſchana ſtahta Dionifiſ Fabriziſ nodalâ: „De Cultu, Religione et Moribus Incolarum Livoniae“ ſekofchu: „Mironuſ taiſ ſenoſ laiſoſ liſuſchi uſ ſahrtâ un ſadedſinajuſchi. It gaduſ peeſauldami jebturu ſewiſchki, mehdf peeminet ſawuſ ſentiſchuſ un wezatoſ, un taſ noteelaſ nowembri. Pee tam eewehro ſchahdaſ paraſchaſ: iſkurina pirti, ſlotâm glihti iſmehſch un noleef winu dwehſelêm ehdeenu un dſehreenu, tai pahrleezibâ, ſa wineem taſ wajadſigſ, tapat lâ ſchâi dſihwê. Ja nu lihdf waſaram ehdamaiſ paleef neaiſſahrtſ, tad wini dwehſeleſ uſrunâ ar ſchahdeem wahrdeem: Miſlâſ dwehſeleſ, te mehſ juhſ pehz eeſpehjaſ pazeenajuſchi, ſpreeſchat taiſni un atlaiſchat (iinite) muhſ, wiſu ſcho gadu; tad peenahſ nahkoſchâiſ gadſ, mehſ juhſ ſchâi paſchâ deenâ gribam tiſ pat labprah-tigi pameelot. Scho teitufchi, wini dwehſelêm nolikto ehdamo un dſeramo aiſneſa uſ mahju un paſchi apehda.

Paulſ Einhornſ nodalâ „Von ihrem Todtenbegleiten und Begrâbniffen“ ſtahta: „Senati, ja ſahdſ no wineem miriſ, wajadſejiſ winu pilnigi eegehrbt wina drehbêſ, wiſhreeti wiſhreeſchu un ſeeweeti ſeeweefchu un tâ likt ſahrtâ, lai winâ paſaulê jeb muhſchigâ dſihwê winam buhtu labâſ drehbêſ. Pai wini buhtu apgahdati ar wajadſigo uſturu un

nezeestu truhtumu, dewuschi wineem lihds naudu, gredsenus, adatas, sudrabu, rotas leetas un zitu tam lihdsigu, un litufchi to wifu sahrta, lai tai dsihwe wini peeklahjigi usturetoss; jo wini ne labpraht gribejuschi, sa winu peederigee, lam te deefgan bijis, kas dsihwojuschi pilniga laimiba, tai pasaulē zeestu truhtumu un nepeetkumu. Jo wini tizot, lam te bijis wis peeteekofchs, ari tur dsihwofshot bagati; bet kas te atradees nabadsiba, ari tur zeetifshot truhtumu. Tadehl, ja lahds te bijis masturigs, tomehr tihkojuschi miruscho apghadai ar drehbem un zitam mantam. St. prof. Schmidta mitologiju.

Welu jeb aigahjeju dwehselu zeenischana un peeluhgshana bija til dsili eefaknojusees wisas tautas, sa fristiga tiziba wetti nopuhlejās winu israwet. Redsedama scho sawu pilnigu neweifsmi schai leeta, wina padewas schim lauschu eedomam un panehma pat welus sawa patwehrumā, eewesdama sinamu deenu dwehselu peemina. Pee katoleem schi deena ir basnijas gada pehdejā swehtdeena „Commemoratio omnium fidelium defunctorum“ (wifu tizigo miruscho peemina) un luteranu „Mironu swehtki“.

S o d i b a s. Kur wehl pastahw eeradums apraudat miruscho, tur to padara algoti, teifsim arodneeki, apraudataji un apraudatajas. Behdajās, runajot tautas dseefmas wahrdeem, ihsteniba mahmulite un ari wisduwalee dsimtslozelli. Lee-lajam puhlim behres bija un wehl tagad ir it la lahda isprezas deena, kur sanahl, paehd, padser, til nedejo, un tad schkiras. Behres, sinama sinā, tās paschas godibas un pee tahdam winas ari peeklaitijis K. Barons sawa Latweeschu godibu pahrsatā.

Zilweta nahlschanu pasaulē, behrna peedsimschanu mas lo eewehroja. Wina noriteja wisā klufumā, ziteem mahjas laudim nesinot, pirti, kur Laima bija dsemdetajas gruhtā stundina peestahwe un gahdneeze, passahjot schai palagus, kur wirfū gulet. Laima, saka prof. P. Schmidts, ir ta, kas nolemj jaunpeedsimuscham muhschu; Dehsla gahda par to, lai listenis ispiditos un Rahrta nolahrto zilweta muhscha deenas.

Prezibas. Prezibu it la pirmais atts ir deribas, un pehdejais — lahsas. Uri prezibas, la behres ar sawam pawadu cerascham atteezas uf to paschu uguns jeb uskura kultu. Tautects mellē few lihgawu, kas winam buhtu feewa un strahdneeze un dsimts usturetaja. Lihgawa schkiras no sawas dsimts un pahreet sweschā, sawa wihra dsimti, atfalas no saweem sentfcheem, sawas radneezipas un eestahjas sawa

wihra rados. Schi parascha wehl joprojam turas spehla tai sinâ, sa seewa saudè sawu dsimts wahrdu un dabu wihra uswahrdu.

Einhorns runâ par eerascham, lahdaš Rursemes latweescheem bijuschas prezejotees. Raut gan aprastia runa par 17. g. f. laiteem, tomehr newaresim winam leegt leelu fenumu. Ja winas salihdsinam ar zitu sentautu parascham, tad winu pirmwilzeenos redsama leela weenlihdſiba. Nebuhs pat grehlotš, ja ustahdam apgalwojumu, sa warbuht wehl tagad lihds muhsu deenam tamlihdſigas eeraschas usturejuschas daschos apgabalos, kas atrodaš atstataku no pilsehtas eespaideem; wismas 50 gadu atpakal lehmoschanas un mahschoschanas bija wehl pilnos seedos. Uri tee aprastti, kuras mumš pasneedsiš R. Barons sawas „Dainas“, leezina to paschu. Nebuhs it nelahda leela aloſchanas, ja Einhornâ deribu, prezibu un lahſu attehlojumu peenemam par tahdu, lahdu latweeschi peefopuschu jau fenos laitos. Protams, sihtumos buhs notikuschas mainas, wezi paradumu weidi buhs pa dalai peemirsti un atmesti un jauni peenahkuschu llaht, peemehrojotees ziteem dsihwes apstahkleem, bet pamats paližees, lahds bijis fenos laitos.

Prezibu atteezibas sawa weenfahrschafaja un pirmatnejaja weida pee to laiku latweescheem mehš welti mekletu, jebſchu Einhorns winas nosauz par reebigam un wisrupjamam. No tautas dseefmam, kuram peeschkirams leels fenums, tomehr jau war nogist, sa dsimts jeb familijas dsihwe, lahdu mehš winu tagad ſaprotam, jau bijuſi nodibinajusees. Tif weena dainâ minets, sa brahliš tihkojis prezet mahsu, bet pehdejâ wehlaš buht labal upes rauduwite, nelâ brahla lihgwina. Wisas tautas dseefmas runa tif par tauteeti, t. i. par pee ſweſchas zilts peederigu lozekli, kas panem ſew lihds mahtes meitu.

Tautas dseefmas wairs nepasihst daudſseewibu jeb poliſgamiju; wisas winas runâ tilai par weenseewibu jeb monogamiju. Tifai weids, la tauteets wedis ſew lihds sawu lihgwu, bijis it la diwejadš: pirmatnejalais, wiſch ſcho laupijis ar wiltu waj waru, un otrejais, no tehwa pirzis, no sa zehlees wahrds: prezet, prezetees, prezibas. Bet noklauſimees Einhornâ noſahsta. Bijis schahds launs paradums. Meita neefot bildinata, nedš bijuschas winas dehl laut lahdaš ſarunas ar winas wezakeem waj radineekeem; bet meita iſtrahpta ar wiltu waj ar waru. Un tas notizees ta. Tauteets panehmis ſew lihds lahduš labuš drauguš un ar wineem dewees pee

meitas wezakeem, isdomadams laut nekahdu eemeßlu, kadehl mahjäs ceradees. Weens no pawadoneem palizis ahrä pee rateem un firgeem. Rad nu zeemini bijuschy usnenti un labi pameeloti, wini teifuschy, fa weens no wineem esot sehta, lai taf meita ifejot pagalmä un ari to atzinot pee maltites. Rad schy isgahjust, tad pawadoris wimu sagrahbis un wedis few lihds, un eeffschä esofchee winam tuhlin fetojuschy. Wezaki, pamanidami, fa meita aifwesta, ar radineekeem dsinuschees palal, lai meitu atnentu. Bet wedeji turejuschees pretim un weduschy meitu uf sawäm mahjam. Beigas wezaki, redsedami, fa schai leeta nekäs naw wairs darams, dewuschy sawu atlauju. Ja nu pehdejeem schahds wiltus naw isdeweess, tad wini meitai usgluhnejuschy, waj nu winai ejot pehz uhdens, waj zitä kahdä gaitä ifejot no mahjam; tad wini scho fatweh-ruschy un weduschy few lihds. No scha nostahsta waram tilai nostahrst, fa Einhorns weenfahrschy tilai atstahstijis prezibas weidus, neaifrahdidams uf wimu nosihmi.

Sirmä fenatne, kad indoeuropeeschu tautu dsimtis wehl dsihwoja stingri dalitäs dsimtis, prezibas jeh, labaki teizot, abeju dsimumu atteezibas norisinajäs paschu dsimts lozekku starpä. Bet kad pimatnejä dsimts bija faskaldijufees wairakäs nosarës, weena no otras atfweeschinajufees, peenahza beigas schim asinsradneezißläm dsimtsfaitem, un nu tauteets melle few lihgawu kahdä zitä winam fweeschä dsimti. Uf to weenfahrschy mudinaja jau saimneezißlee apstahlli, eeguht feewä dsimtsusturetaju un noderigu darba spehku. Bet tee paschy eemeßli leedsa meitas dsimtij saudet kahdu no sawejeem. Schahdu neehrtibu un labuma neaslanas fetas bija strihdi un kildaß, furäs ari asinis pluhda, jo tauteets, uf to Einhorns aifrahda, nekautrejäß, lä spehja, ar waru waj wiltu eeguht few seewu, winai peekrihtot waj nepeekrihtot. Lai tauteets eepasihotos ar sawu kahmeto isredseto, winsch luhkoja ar wimu satiltees sagfchus, kas gan bijis zehlonis eeradumam „cet meitäs“. Nowehrojis few kahdu, kas winam bija eepatufees, winsch ar labeem draugeem, wedejeem usgluhneja schai un, sagrahbuschy, weda few lihds. Zeema laudis, to pamanijuschy, dsinäs palal un ja panahza, t. i. panahßneeki, behglus, leeta bes asinainas sadursmes abu pulku starpä nepalitäs. Sekas schahdai buhschanai bija asinsatreebiba un muhschigs strihdus.

Zahlafais folis schai feewas eeguhschanas sinä bija prezibas, t. i. meitas pirschana (preze, prezet). Saudejumu, to zeeta meitas dsimts darba spehlä, atlihdsinaja naudä.

Uri scho prezibas weidu apraksta Einhornš, kur lihgawaš mahjās atbrauz lihgawainiš ar ſaweem beedreem, it lā melle-
damaš noklihduſchu preeſſchmetu i aitinu, gotinu, ſtirninu. Protamaš, te meita jau agral bildinata un dewuſi ſawu „ja“
wahrdu. Wezaſi ar prezineeku ari meerā, wiſš eepreeſſchuš
jau norunats un nolihgtš, til jaewehro tehwu tehwu tifumi
un eeraſhaš: lihgawa ſlepen jaaiſwed un panahſſneckeem ja-
dſenaš paſal.

Rahſaš. Par kaſhām, kaſhdi winaš ſenaſ ſwinetaš
17. g. ſ. ſahumā Kurſemē, ſtaſtia Einhornš un par wid-
ſemneeku kaſhu eeraſhām 18. g. ſ. Hupelš „Topographiſche
Nachrichten von Lief-und Eſtland“, II. Band. Ubi ſchee no-
ſtaſti it lā weenš otru papilditu un til ſihmigi un peewilzigi,
ſa der winuš peeweſt gandriſh wahrdu pa wahrdam. Pirmš
noklauſiſimeeš Einhorna noſtaſtiā: „Kaut gan winkl (t. i. lat-
weeſchi) neſo neſinajuſchi no iſtiā un pateeſā Deewa, wina
wahrda un liſuma, tad tomehr wineem bijuſi lauliba un winu
ſahrtigi eepaturejuſchi, proti, wihrš un ſeewa dſihwojuſchi
neſchſiramā ſaweenibā; tadehl ari winu behrni, ſaš radu-
ſcheeš ſchai laulibā, bijuſchi winu turibaš iſtee un teeſchee
mantineeki. Wini naw paſinuſchi poliſigamiſu jeb daudſſee-
wibu, tad wihram wairal ſeewu, lā ſaš pee juhdeem un tur-
leem paraſiš; naw ari bijuſi lihdſſeewiba (concupinatus), bet
wineem bijuſi, lā to tagad ſaprot, iſtiā lauliba. Schahdš
tomehr launš paraduſš wineem notal bijiš, ſa wihrreetim
naw bijiš launš bildinat ſeeweeti, jeb winaš dehl runat ar
wezakeem waj radineekeem; bet ſaš gribeja nemt ſeewu, neh-
ma winu ar waru, waj ar wiltu aiſweda winu no wezakeem.“...
Bet par to jau bija runa prezibu eeraſhaš.

Par paſchu kaſhu ſwineſchānu rakſta Einhornš: „Kad
bruhti wed uſ bruhtgana mahju, un wina ſehſch ratoš un
brauzot rati laut kur peeduraš, tad ſaš noſihmē, ſa winai
laulibā un ſaimneezišā nebuſš laimeš. Nonahtuſchi mahjāš
un jaunoš wedot kaſhu iſtabā, wimu preeſſhā neſa diwuš
plikuš ſobinuš, kuruš eeduhra galda winu preeſſhā. Ka ſo-
binš nu ilgati trihſeja, ſaš no wineem otru pahrdſihwoš.
Kad ſaš bija notizeeš, tad bruhtei bija jaiſſtaiga wiſi lam-
bari un iſtabaš, pirtš, loyu un ſirgu kuhtš, jamet nauda akā,
uguni, dahſā; ja to nedaritu, winai ſagidama nelaimē un
neweiſſme. Tad ſahſtāš kaſhaš, un te uſwedāš til negehligi
un reebigi, ſa ſliſtati newar buht pat barbariſtako tautu ſtar-
pā. Wiſpirmš ehdeeneem un dſehreeneem jaſtahw deenu
un naſti uſ galda; tur war ehſt un dſert kaſrš, žil daudſ

grib un zif ilgi grib; neso no galda nenest projam, pirms lahsas naw beigtas. Pehz tam deenu un nakti wini bes pahtraufuma dseed tahdas bestaunigas un weegprahtigas dseefmas, la pats welns nebuhtu warejis isdomat launakas. Godigam personam, ihpaschi seewam un jaunawam nepeeklahjas eet tahdas lahsas." Rahdas dseefmas tur dseedatas, to mehs redsam no tautas dseefmam; tas ir apdseedaschanas dseefmas un winas naw nemas tif launas, par lahdam mahzitajs Einhorns sawas swehtas dufmas winas nosahljais.

18. g. f. beigas, tad Hupels „Topographische Nachrichten von Liv- und Estland“ 2. sehjumu, raksta prezibas Widsemē jau dauds saudejuschas no sawa pirmatneja rakstura un tuwina jau tagadejam eerasham, lahdas aprakstias Barona „Dainas“ un R. Peterfona „R. L. B. Sin. Rom. Rakstu Krahjuma 16. sehjumā“. Pee Hupela bruhti wairs nelaupa, nedf pehrf, bet radineeki winu isdod no laba prahta. Bruhtgans pats nebrauz pehz bruhtes, bet suhta, la Hupels faka, ufrunataju (Anwerber). Scho sagaida jau ar ehdeeneem aplisto galdu, uf kura stahw ari kanna ar medalu un brandwihnu. Meitu wed istaba, preefscha un cepakal winai nesot pa diwam swezem. Uf galwas winai wisulo wainags. Ufrunatajs, laikam tagadejais bruhtgana brahlis, faka, la winsch fekojis pehdam, las weduschas uf schejeenes mahjam; winam wajagot lahda, las protot welu masgat un seles adit. Uf to winam peewed bruhti un peefodina, lai ar scho peeklahjigi apejotees, ar winu labi dsihwojot, wimu godigi turot un mihlejot. Uf apfolijumu no bruhtgana puses, abi sneedf rolas un treschais isschlit. Pehz nodferteem lihlopeem wisi sehshas pee maltites galda. Bruhtes wainags jau nonemts un bruhtei mati ar lenti apseeti. Rahsas swinot trescho deenu pehz laulibas. Winas sahlas bruhtes mahjas, swin weenu waj diwas deenas un tad wisi lahseneeki brauz uf bruhtgana mahjam. Wisu scho laiku bruhtei atkal galwa wainags. Brauzot wina sehsh wihra mahte waj winas weetneezei flehpi. Bruhtgana brahli winu tihko issehdinat no rateem waj lamanam; bet wina steigshus pati islez. Kad mahjas eegahjuschi, wihra mahte winai usmauz galwa mizi un dod winai pliki, ko wina tuhlin tahlaku dod bruhtganam. Nu winai jausstahjas la mahjas fainneezei un japameelo weesi ar brandwihnu. Bruhtkambaris jaunajeem flehts, kura wini paleef ari pat aukstata laika, bet tif pahra minutes. Tad abi nomasgajas uhdens spaini un degunlakateem noslautas. Bruhtganam japahrlausch lahts, ko diwi panahlfneeti

tura, par šiimi, kas zeltu naidu abu šalaulato starpā, tam tā šaluhst lā ščaj šahrtij.

Par puhru, kam tagad tūl šwariga nošihme prezibu eerāščāš, neko neprot stahstit nedš Einhorns, nedš Hupels. Leekāš, it ka puhra pahrweščana buhtu radusees tilai jaunakos laikos, ka šchis eeradums šcheem rakstneekem nebuhtu bijis pašihstams. Hupels ašrahda uš to, ka pati bruhte wešta, kas leezina, ka nu bruhtes weetā pirms pahrwed winas puhru. Un šchis puhrs tapat tagad išpehrlams, lā agrā pirkā pašču bruhti. Pamata ideja pašlufees, tilai šorma išmainijufees.

Parāščas, turās mehds eewehrot prezibās un ar daščām no turām ešam eepāšinuschees Einhorna un Hupela aprāstos, išleekāš it lā šahda lehmofčanās, beš jebšahdas hpaščas nošihmes un šatura. Bet eedšilinotees šchinis zeremo:ijās redšams, ka latweešchi ne beš eemesla winas peefopuščhi, ka winām ir šawš simbolišķš, ahrešā weida šwarš lā pamats winu dšihwē bijis šwarigš. Ar laiku sem šwešcheem eepāideem winas nu gan peemirštas, bet semneekš šawā konšerwatiwā garā winas jo zeešchi wehl eewehro un turās pee winām neatšaidigi.

Par prezibu weidu Einhorna aprāštā mehš šinam, ka tur ušglabajufchees ašrahdijumi uš pīrmatnejām šadšihwes buhščanām, uš bruhtes išrahpfčanu gan ar waru un wiltu, gan uš winas eeguščānu, winu pehrlot, uš eepreešchejas norunas pamata. Uri Hupela nošahštis muhš mahza, ka abās pufes eepreešchis jau bija šawā starpā nolihguščas, ka bruhtgans patš neeet pehš šawas bruhtes, šaprotams tā, ka puišča dšimtis jeb radi šawā starpā šchis prezibas jau pahrrunajufchi, pahršpreedufchi un atšinuschi par peenemamām. Nu dšimtis fuhta šawu preešchšahwi, jeb, lā Hupels šaka, ušrunataju (Unwerber) šawā wahrdā un ušdewumā pee bruhtes dšimtis, tam nošihme tahda, ka bruhtgans patš ne uš šawu galwu prezejās, bet ar radu atlauju un peekriščānu. Uri bruhtes radi jau weenojušchees un dewufchi šawu atlauju. Kad nu bruhtgana dšimtis fuhtni, wihreētis un šeeweete, eeronas bruhtes mahjās, tad winus šanem bruhtes radi, ari wihreētis un šeeweete, un eewed ištābā bruhti zitu meitu pašwadibā. Ušrunatajš peeprāša, lai winam išdodot welas mašgataju un šeku aditaju, uš šo dabū atšildi, lai nemot šahdu no šlahtefoščām. Bet ar šo pīrmaiš naw meerā: lai dodot patš; jo preze taf naw nemama, šahda gadās, bet šinamā šalihgtā. Tad nu winam peewed bruhti, abi preešchšahwi šneedš

rolas un treschais, pirkuma leezineels, isschfir winas. Pehz tam nodser lihkopas, t. ir lihguma kopus, pee sam peedalaas wiisi flahtesofshee.

Kad nu bruhti wed us bruhtgana mahjam, wina pehdeja mahtei sehsh flehpi. Mahte ir dsimts kopâ saturetaja, winas zelms; dsimts lozekli ir winas behrni, kuras wina nefajusi un auflejusi sawa flehpi. Gesehdinot nu bruhti winas flehpi ir sihme, la schi isbijusi is agralas dsimts un peeweenota bruhtganu dsimts lozeklu flaitam.

Kahsineekeem nonahkscheem bruhtgana mahjas, wihra mahte usleef bruhtei galwa aubi un dod winai pliki, tahdi usnemdama scho sawu behrnu pulla, kuras teefat un sodit winas peenahsums. Bet scho pliki dabujusi, bruhte winu dod tuhlin tahlatu bruhtganam, las laikam atreebibas sihme par pasaudeto wainagu.

Bruhtes pahreeschana sweschas dsimts lozeklu flaita ir ari Einhorna shahsta gahjeens us dahrsu, pee atas un uskura, fur jaunâ seewa seedo naudu, lai eeguhtu few laipnu prahtu no Dahrja un Uhdens mahtem un la wihra sentshi ir tapushi par winas sentsheem.

Wisam zitam prezibas eerasham buhs ari sawa nosihme; welti winas naw radushas, tilai laika sobas winas ta apkrimtis, la gruhti nahlas fluht pee winu paslaidroschanas. Pamaata ideja winam bes schaubam buhs mellejama tais paschas augsham minetas dsimtu atteezibas. Bet winas ta isweidojushas, sem ahrejeem eespaideem peenehmushas tahdu wirseenu, la ne weegli atrast winu fodolu.

U p d s e e d a s c h a n a s. Kad kashu weefi pameeloti, abas puses, panahksneeki un wedeji, nemas weena otu apdseedat, netaupa nedj bruhtgana, nedj bruhtes radus un wezakus; bes scha neiseet ari jaunais pahris. No freetni eebauditeem dschreeneem mehle tapusi waleja un paspruhl daschas dseefminas, las buhtu palikuschas labaki nedseedatas: Einhornas nosauz tahdu apdseedaschanas par beskaunigu, un dod seewam un jaunawam padomu, tahdas kashas nepeedalitees. Parasti kashas swineja trihs deenas.

S w e h t k i. Latweefchi notal, jau no seneem laikeem bijuschi semkopji, un proti preekschshimigi, la to apgalwo Szazits, runajot par Austrumjuhvas peekrastes apdshwotajeem, tas buhtu, balteefchu ziltim. Ra tahdeem, wineem shahweja jo tuwu wis tas, las atteezas us semi un winas apstrahdaschanu. Latweefsheem swehtki pateefi ta peeglaushtiteem brihscheem gada, kureem sawa ihpascha nosihme

em kopibâ. Dabâ ir diwi daritaji, bes fureem nefahds radijums naw domajams: weenam wajaga buht raditajam un otram — dsemdetajam, un tahdi bija Debefu tehws, jeb Deewš un Semes mahte. Deewš bija sehklas dewejš un Semes mahte usnehma scho sehllu sawâ flehpi un sawâ laikâ dsemdeja. Bet ar Deewa lomu, lã raditaju, nepeetifa; winam bija gahdat par auglibu, taš ir, dot siltumu, gaismu un mitrumu.

Schis parahdibaš dabâ nu ari muhsu sentſchi ſwineja: ſeemâ ronas, peedſimst jauna ſaule, ap ſeemas ſwehtkeem; pawafarâ daba atmoftas uš jaunu dſihwi, tad ſemê eegulditai sehllai diht. Te bes mitruma, ſiltuma un leetus neifteek, un pehrfons eewada wafaru. Schis laikš ir Leeldeena. Wafaru, tad sehja beigta, ſemkopibaš preeſſchdarbi weifti, ſwin Wafaraš ſwehtuš; tad japeeluhdš un jagodina Auglibaš deewš. Rudeni, tad sehlla nogatawojuſeš un guftaš ſemes flehpi, japeeluhdš Semes mahte.

Seemas ſwehtki. Dezembra mehneſiš, Seemas ſwehtku laikš latweeſcheem hijiš ſleegniš, taš ſchir weenu gadſkahrtu no otraš. Rudeniš demiš eewahlt wafarâ ſa-auguſcho lauku raſchu, lahwiš pabeigt ſemkopja darbuš, eewest winu flehtiš un eebeht apzirknoš rudſuš, meeſchuš un zituš augluš, ſabarot behro kumelini, mahjaš kuftonuš, pat eefultees neween ſudrabâ, bet pat ſelta:

„Swehtkoš redſu leelu ſaktu,

Wairaf ſelta, ne ſudraba.“

Schoš ſwehtkuš tadehl ari dehwi par bagateem, kur nekaš netruhtſtot: ir alutiſch, karafchaš, pihragi, zuhžinaš ſchnuritiš un žiti kahrumi. Winuš ſwehti trihš deeninaš, trihš naſſninaš, lahjaš nenoaunot, noplehſhot peezi pahri paſtalu un wehl iſnehſajot kurpites. Uſi preeka laudim ſirdš lihgfma, jo nu peenahžiš laikš, tad pabeigti ſuhree gruhtee, pee tam leeſee wafaraš un nogurdinoſchee rudeniš darbi rižã un peedarbã, un peenahžiš atpuhtaš brihdiš. Nu war kreetni ſaehſtees un padſertees, pahrgehrbuschees eet zeeminoš, padſeedat budelu, ſelatu un iſchiganu dſeeſmaš, mehlei laut waku un daſchadi iſſehmotees. Tã latweeſchi atwadãš no Semes mahtes walftibaš ar winaš welu godinaſchauu.

Bet Seemas ſwehtki ari leela deena, tee Deewam leeli ſwehtki, jo nu Deewš atjahjiš, taš jalaiſch iſtabã:

„Laufeet ſkaluš, puhteeſt guni,

Laidêet Deewu iſtabã!

Deewinſch ſtahw aiš wahrteem

Noſwihduſchu kumelini.“

Semkopji loti labi prot, bes kalendara, nowehrot iffatru pahrmajnu dabà, la deena dezembri peenemas garumà ap Seemasfwehtkeem jau wefalu wistas sprihdi. Saale rudeni bija neapturami gahjusi us leju, it là mirdama; bet dezembri, Seemas fwehtkos wina peedsimst no jauna: „Deewinsch brauza pahr kalmu fudrabetu mehletiti.“

Nu rodas zeriba us gaismu, siltumu, us atdsihwofchanos dabà un nahkofchà gada lineem, tihreem rudseem, us alutinu un fwehtku rauscheem. Par sihmi, la gaisma rodas, tagad dedfina egliti; fenaf nehma bluki un wiffa few to lihds, ejot zeemà un beigàs fadedsinaja.

Egliti dedsinat ir jaunu laiku parascha, pahrmemta no ahreenes; tapat bluka dedsinaschana newar buht muhseja, jo pats nosaufums „blukis“ ir fwehneeks. Bet fenlatweefchi gan dedsinajufchi skalus, là to mahza peewestà tautas dseefma laifhot Deewinu istabà. Uri laimes leeschana pahrnahfusi no zitureenes, jo fenlatwji taf alwu nepafina.

Metenis. Laikmetis no Metena lihds Plaujameem fwehtkeem bija Deewa tehwa, gaismas, siltuma un auglibas deweja godinaschanas laifs. Kad latweefchi ihsti flaitijufchi fawa gada fahkumu, tas taifni nekur naw teifts; tif noprattot waram, la tas bijis pawafarà, un schis pawafars wineem fahzees ar Meteni. Jau pats Metena nosaufums aifrahda us gadu; jo „metas“ leitiffs „gads“ un mehš runajam par „laikmeteem“. Pee tam Einhornš, fafot, la februara mehnesi latweefchi fauzot par „Swetschu mehnesi“, peebilft, la schai mehnesi dedsinot swezes, seedodami tas nomirufcho dwehfelèm. Tas buhtu par godu tagadejai „Swetschu deenai“, fas otrà februarì un tahdi beigàs welu laikam un Semeš mahtes walstibas warai. No scha brihscha nenowehrschami afahlas Deewa tehwa darbibaì dabà. Prof. P. Schmidtš peewed weenu tautas dseefmu, furà Metenis nosaufis par „Meefmeti,“ it là tulsojums freewu „мясопусть“. Tà tad pehz wina domàm „Metenis“ buhtu fakroplotais „Meefmetis“ un patapinatš no freeweem sem winu basnizas fwehtku eefpaìda. Bet muhsu meefa ir freewu „плоть“ un freewu „мясо“ muhsu „gala“. Wai tifat schis „Meefmescha“ nosaufums naw lahda gudrineefa? isdomats wiltojums? Jo tifat weenà weenigà dainà lasam scho wahrdu.

Gewehrojot Metena dseefmas, redsams, la winàs jau ir atteezibas us wafaras parahdibàm: us lineem, lam jaaug gareem, us telitèm, lam jabarojàs, us teem pascheem lineem, lam jamirkt balsteem eserà. Uri flaita finà Metenis zenschas

uf Leeldeenam: „Metenami peezi dehli, wifl peezi arajini; Metenami peezaß meitaß, wifaß peezaß malejinaß.“ Un fchee peezneeki taf naw nefas zits, ta peezaß nedelaß lihds Puhpolu deenai, lihds Leeldeenu fahkumam. Neba latweefchi weeniga tauta, kurai gads fahzees pawafara; ari fenromeefchi ta skaitija.

Leeldeenaß. Schee fwehtki, fpreefhot pehz tautas dfeefmäm, naw til fwinigi, lahdi bijufchi Seemas fwehtki; pat Meteni wini wairaf zeenijufchi. Se eemeßß pa leelai dalai toß, fa pawafara llehtß un eezirkni iftufchoti, feemas pilniba beigufees un laudim pat jakaujaß ar truhkumu. Nu ruhpeß, ta un kur fadabut pahrtifu few un ari faweem lopi-neem, kuri ta nowahrgufchi, fa bomjeem zelami fahjaß. Ta taß bija klaufchu laifos; fenlatwjeem, ta labeem femfopjeem, gan laifam nebußß bijis jazeefch tahds truhkumß, ne ta jabadofjaß.

Leeldeenaß ir ihteni zeribaß fwehtki, fa wafara wairß naw tahlu, faß nefiß femfopim bagatibu. Kamehr Meteni jawifinaß, lai aug lini gari, tamehr pa Leeldeenam jafchuhpojaß jeb jalihgojaß, lai lini augtu lihdseni un teliteß barotoß. Nu fahle jau fahf dihgt, seme no ilga feemas fpeedeena atfchirgt un lopi jadsen ganibaß un Jurgiß fuhta firguß peegulä.

Oläm mainitees ir eeradumß, furu peeefopufchaß daudfejaß tautas, un newaretu apgalwot, fa fenlatwji to nebuhtu pratuschi. Scho eeradumu waretu ta pafflaidrot, fa olai ir fihme, fa winä, ta Semes mahtes llehpi, guf dñhwiba, faß pamoftas faules fiktumä, tadeht olaß wahra maf. Kra fot winaß laifam gan triftigäß basnizaß eewedumß, un farland krahfa Kristus afiniß, faß peftijufchaß zilwezi. Bet oläm waretu peedot wehl zitu iffklaidrojnmu: ap Leeldeenam putni fahf wiht ligfdaß, deht olaß un winaß peret, ta radot jaunu dñhwibu. Rä taß nu ari nebuhtu, tatschu fche redfam fihmi, fa dabä ronaß jauna dñhwiba, un Leeldeenaß ir dabas augfchamzelschanäß laifß. Schuhpuli fahrt un fchuhpotees, jeb lihgotees, ta Meteni wifinatees, apfihmè, ta jebkura kuftriba, darbu, un darbß ir femfopju turibaß pamats.

Jurgiß jeb Gurgiß ir deena, kad firguß jahj pirmo reis peegulä, ta wini buhtu it ta firgu deewa deena. Swehtais Georgiß ir pee kriftiteem ftabjees gaismas deewa weeta; winfch ir kareiwis, fara deewß, jo winam jazihnäß ar launo feemas tumfu; winfch ar fawu fchlehpju nodur ifchuhflu, ta pehrfons ar fawu fibeni tramda un waja jodus. Swehtais Georgiß, ta jau brunotß kareiwis, fehfeh firgam mugurä, un

pee tam balta sirga, là tas peenahkas gaismas nesejam, lamehr Seemas swehtkos Deewits atbrauz ar melneem sirgeem, tumfas nesejeem.

Kristigà basniza Leeldeenas swehtifchanu noteifusi sinamà deenà un là atschlihrufi winas no Jurgeem. Jhstenibà schee swehtki bijuschi weeni, wafaras preeschlaiks jeb pawafaras.

Jahni. Rà seemai sawi swehtki, là wafarai sawi „Jahni, pareisaki buhtu „Wafaras swehtki“. No wiseem swehtkeem wini ir tee zeenigakee un godajamakee, un par tahdeem wini wareja kluht tilai semkopju tautas widu. Winos sapluhdis kopà, kas sastahda dshwi: mihelestiba, augliba un mirstiba, wiss, zilweta, kustona, stahda, wifu dabas radijumu muhsch.

Jahnu swehtku fwineschanà usglabajees leelu leelais senums. Jau paschà Jahnu dseesmu dseedaschanà redsamas schas sihmes. Weens usstahjas là usdseedatajs, là lahds preesteris un uswell dseesmu, fwiniigi weemuligà balsi, là tas peekriht himnam, slawas dseesmai deewalsposchanà, un us tam pulks jeb draudse peedseed „Lihgo!“ t. i., lihgsmo, preezajees. Schis usdseedatajs uswell sawu dseesmu pazeltà, monotonà balsi, tas fkan là lahds fludinajums fwinigà gadijumà. Joprojam no senajeem laikeem schis dseesmu fkanas peepaturejuschas sawu pimatnejo weidu, naw zeetuschas nelahdu mainu sem lahdeem ahrejeem modernas musikas eespai-deem. Winu fkanas naw eeperinajuschas nelahdas wariazijas gau aif ta eemesla, la winas dseedamas tilai weentreif gadà, weenà wafarà, weenà nakti un tadehl naw peelahwuschas sawà melodijà nelahdu jauninaschanu, nelahdu wariaziju.

Ne ween ahreja Jahnu swehtku forma leezina par winu senumu, ari pehz sawa satura dseesmas ir senu senejas, til pat wezas, zil weza semkopiba. Wafarà Deewinsch atmahf ar seedeem, bet newis ar tofu un truhmu seedeem; ar saflu seedeem winsch atjahj. Behrkons un leetus winu mehds pawadit, lai weiktos semes augliba. Us wina sauzeenu, wina wara taures sauzeenu un bungu dahrdeeneem pulzejas Jahna behrni ar ugunstureem, degoscham muzam un waslu swezitem, sawijuschi winam par godu wainagus no suligam Jahnu sahlèm; winam seedo raschoto no sem- un lopkopibas: alutinu, wihnu, medu, seeru, peenu, lahpostinus, bet ne galu. Kad Jahna behrni peeprasa galu, tad dabu par atbildi, la wilks aifnesis kastnu paschà Jahna wafarà. Laha Jahna mahte peedahwà turpretim gahrduš rauschus: „Kweeschu milti pa apalschu, frehjuminiš pa wirsinu.“

Rur sanahf til daudj lauschu un wehl ihpafchi jaunu, tur ir isdewiba fatittees, eepasihitees, eeflatitees un cemihle- tees, falihgot few meeschu arajinu. Pat jauncem flukeem firðs diktafi pußt. Winaš luhdsas no Deewa augt leelam, nemt Jahniti par wihru, jo schini wakarâ wisi Jahni daudsi- not. Jahnitiš ir scho juhtu weizinatajš un pee tam ari dsimts dsihwes nodibinatajš: „Kas tur spihd, kas tur mirds, wina laufa galinâ? Jahnitš pin selta kroni preefsch jaunam mei- tinam. Pin, Jahniti, dod man weenu, man wajdses scho rudeni.“

„Ihsa, ihsa Jahnu naktš, par wišam naksninam: te fatumfa, te ifausa, te faulite gabalâ“, mahza muhs tautas dseefma. Bet labâ naidneekš ir launais. Ihsa starpbrihdi starp wakara un rihta blahsmu nemas isleetot tumfa un rihta Jahnim wirfû wišus sawus launos speklus, sawas raganas, burwjus, ftaugus, laumas, willazes, ruputšchus, un fazel trazi pret gaismas neseju. Gan fargajas schis ar dselšchu fehtu aplahrt mahjai, ar afeem dadšcheem, asam isfaptinam, ugunš fureem, degošcham muzam, wasku šwezem, juntu juntam adatinam, palaisitam nahtrem; peesauz palihgâ Pehrkontehwu, bet winu newar safault, jo „wisi ischetri pehrkonini juhrmalâi lahšas dser“. Nekahdi aisharglihdsekti nelihds un nepaglahbj Jahniti no scheem laundareem; tumšibas ischuhfka eedfel un Jahnitim jamirst. Jahnitiš bija atjahjis pilnâ seedona spehka, gaisma ar katru jaunu deenu bija peenehmusees augumâ; bet nu wina sahka flihdet atpakal un naktš augt. Furgis bija jahjis baltu sirgu, Jahnitiš nu sehšch melnam sirgam mugurâ.

Paparde. Ko latweefchi fewi domajufchi par papardeš seedeem, taš gruhti noprotamš; bet ne latweefchi ween, ari zitam tautam wina seed. Wina seed te selta, dselteneem, te sudrabina, te sileem seedeem. Utrašt jeb useet winu newar, jo wina seed til ihšu mirkli pašchâ Jahnu wakarâ aij miglaš plihwura, „selta miglu miglodama“. Ehrmiga tahda nosleh- puma mellešhana, zenschanas atrast nesinamu, teiksim, neefo- schu. Warbuht, ka te domats žiweka prahtš, kas teežas atrast patešibu: žiwekam gribetos issinat, kâ winsch rodas pasaulê, kam dsihwo un furp mirstot nonahf.

Ihsta dseefmineeka fajuhtâ un garâ Garlibš Merkelis sawâ teikâ „Wanem Imanta“ aprastis is, kâ muhsu fen- tschi šwinejufchi Jahnu šwehtus Silajâ kalnâ. Winsch no tautas dseefmam pratis islobit to, kas winu pamatkodols, winu nosihmi latweefchu semkopju dsihwê.

Rr. Barons fakopojis Jahnu dseefmas tà, tà Jahnu wafarà norit wisa swehtfu gaita no sagatawofchanàs brihscha lihds faules uslehtfchanai Jahna deenas rihtà, tad no Jahna atwadàs.

Rudenis. Welu laiks. Rudeni sawu ihpaschu swehtfu naw, kas godinatu Semes mahti. Kri igà Mahra cestahjus'es winas weetà un rudena swinibas pahrgahjuschas us Weleem, nomiruscho dwehselem. Zil raibi, trahsfchni, jautri bijuschi Wafaras swehtfi, Jahni, til weenfahrschs un nopeetns ir rudenis, tahdai buht ari Semes mahtei. Winas preefschà naw domajami preeki, meelasti, palaidnigas dsihwes. Wisi radijumi saudè rudeni sawas dsihwes daschadibas. No mireja atleefas tilai dwehsele, kura pahreet Welu walsti, un tur là jau Deewam janes upuri, lai gahdatu par teem, kas atlikufchees schai pasaulè. Bet par Welu laiku un winu godaschanu jau bijusi runa. Welu jeh Deewu deenu swehtfi swineti gan til oktobra mehnesi, bet ilgufchi pat lihds Swetschu deenai. Uri Seemas swehtfi ar sawam lekatam un shleschanam wehl eetilpst schai laikmetà.

Laila skaitischna. Rahda bijusi senlatwjeem laila skaitischna, par to naw taisnu sinu, to gan war teift, la wini naw skaitijuschi sawu la tu là tas tagad parasts, pehz faules stahwofla pee debesim. Waj mehnesim bijusi lahda nosihme, ari to newar teift. Gada sahsums, par to jau agrafi bijusi runa, sahzees it là ar Meteni. Ropà ar kristigo tizibu eera-dàs kalendars, jo te no swara bija sinat, tad swehtit Leeldeenas, kas deefgan faheschgits jautajums. Latweeschi eepasinas ar jaungadu, dabuja ditwadsmit mehneschus ar winu latiniskeem nosaufumeem, bet lihdsàs teem peepatureja ari sawus agrafajos. Einhorns peewed winu nosaufumus.

1) Janwaru winu sawufuschi par Seemas mehnesi, jo tad falna wisstingrafà.

2) Februars wineem bijis Swetschu mehnesis: tad pagani fenal dedsinajuschi wasfu swezes nomiruscho dwehselem par godu.

3) Martu wini dehwejot par Sehrsnu mehnesi, jo schini mehnesi sneegs deenu saulè kuhstot, nakti fahstot un pahrklahjotees it là ar beesu misas lahrtu. Daschi sawzot Martu ari par Baloschu mehnesi, jo tad eeronotees baloschi.

4) Aprilis esot Sulu mehnesis: tekot behrsam sulas.

5) Maijs esot Lapu mehnesis: lokoem un krummeem plaukstot lapas. Wini wehl sawzot par Sehjas mehnesi, jo nu isdarot wafarajas sehju.

6) Junijs dehwetš par Seedu mehnefi, jo ſchint mehnefi ſeedot rudſi un fokū un ſahlu ſeedcem beigaš.

7) Julijs — Leepu mehnefiš. Kad jau wiſi fokū noſeedejuſchi, tad til leepàm uſnahkot ſeedu laiſš.

8) Auguſtiš noſauktiš par ſunu mehnefi, kad ſunu ſtarpà, aiſ leela ſarſtuma, rahdoteeš trakuma laite. Daſchi ſkaitot gadà deſmit mehneſchuš, daſchi pat til aſtonuš, ſawelkot abuš pehdejoš mehneſchuš kopà weenà mehnefi.

9) Septembriš jeb Silu mehnefiš, kad žitàm wiſàm puſkèm noſeedejuſchàm, nemoteeš ſeedet fili.

10) Oktobriš Welu jeb Semlita mehnefiš, kaš ſawu noſaukumu dabujiš no welu meeloſchanàš. Winu ſaužot ari wehl par Deewa deenàm.

11) Nowembriš pee wineem bijiš Salàš mehnefiš, jo nu eeſtahjoteeš ſalaš.

12) Dežembriš Wilku mehnefiš, laiſš, kurà wilki puſzejoteeš, ſtraidot apſahrt, uſbruhtot un ploſot žilwekuš un lopuš.

Einhornš jau min, ka ſenlatweeſcheem bijuſchi waj nu deſmit, waj pat tilai aſtoni mehneſchi jeb, pareiſal teižot, laiſi. Ka wini naw paſinuſchi diwpađſmit, ka tee wineem pahrnahkuſchi lihdſ ar kriſtibu, to newaretu lahgà apſtrihdet. Bet žil tad ihſteni warejuſchi buht ſcho laiſu? Warbuht, ka pateeſiba, kà arweenu, buhš mellejama widū, taš ir dewini.

Tautàš dſeeſmaš notal ſlawè ſkaitluš trihš un dewini. Schoš domajaš eſam lahduš noſlehpumainuš ſkaitluš, kam pee-mihtot lahda miſtiſka noſihme. Bet ja leekam gaumè, ka latweeſchi notal bijuſchi žildinami ſemkopji, kuru wiſa dſihweš eeſahrtà, wiſaš domaš un zeribaš groſàš tilai ap ſemi un lopeem un ka wineem, kà lahdeem, no ſwara trihš gadſſahrtàš: ſeema, waſara, rudenš, ka wini tamdehl ari ſwin trihš leeluš ſwehtluš, katru ſawà gadſſahrtà, tad jau buhſim atraduſchi ſchiš mihklàš atſlehgū: trihš gadſſahrtàš un tatrai pa trim laiſeem. Wehl tagad ſemneekam runa newiš par aprili waj maiju, bet gan par aramo laiſu, par fehjaš laiſu, par ſeena un rudſu plauſchanàš laiſeem, par waſarajaš plauju un fulamo laiſu. Daina no Jahna atwadidameeš dſeed:

„Ar Deewu, tu Jahniti!
Schowafar pawadam!
Žitu gadu tu atjahſi
Ar dewini lumelini.“

Kas tad gan ņhee „dewini kumelini“ war buht zits, tã treju gadŝahrtu dewinu laukŝaimneezibas laiku eedalijumŝ.

Mehneŝi mehŝ eedalam iŝchetrãŝ nedelãŝ peh3 mehneŝcha greescheem. Bet waj ŝenlatwji buhtu lihds ŝtãitijuschi tuffcho mehneŝi, tad winsch it tã paŝudis, naw redŝamŝ, naw domajamŝ. Wineem isnahza mehneŝi gan til trihŝ greeschi un latrã winã pa dewinãm deenãm. Tas buhtu atkal muhsu mihŝlainais daudŝminetais „trejdewinu“ ŝtãitlis: mehneŝi diwdesmit ŝeptinas deenas un diwdesmit ŝeptinas deenas no weena pilnã mehneŝcha lihds otram nahkofham. Tagad mumŝ ir kriŝtito nedela ar ŝeptinãm deenãm. Swehtdeenu neŝkaita lihds, jo ta naw darba deena, un tã mehŝ dabujuschi: pirmdeenu (mandegu no wahzu Mon(d)tag), otrdeenu un t. pr.

